MIGUEL

BONNEFOY

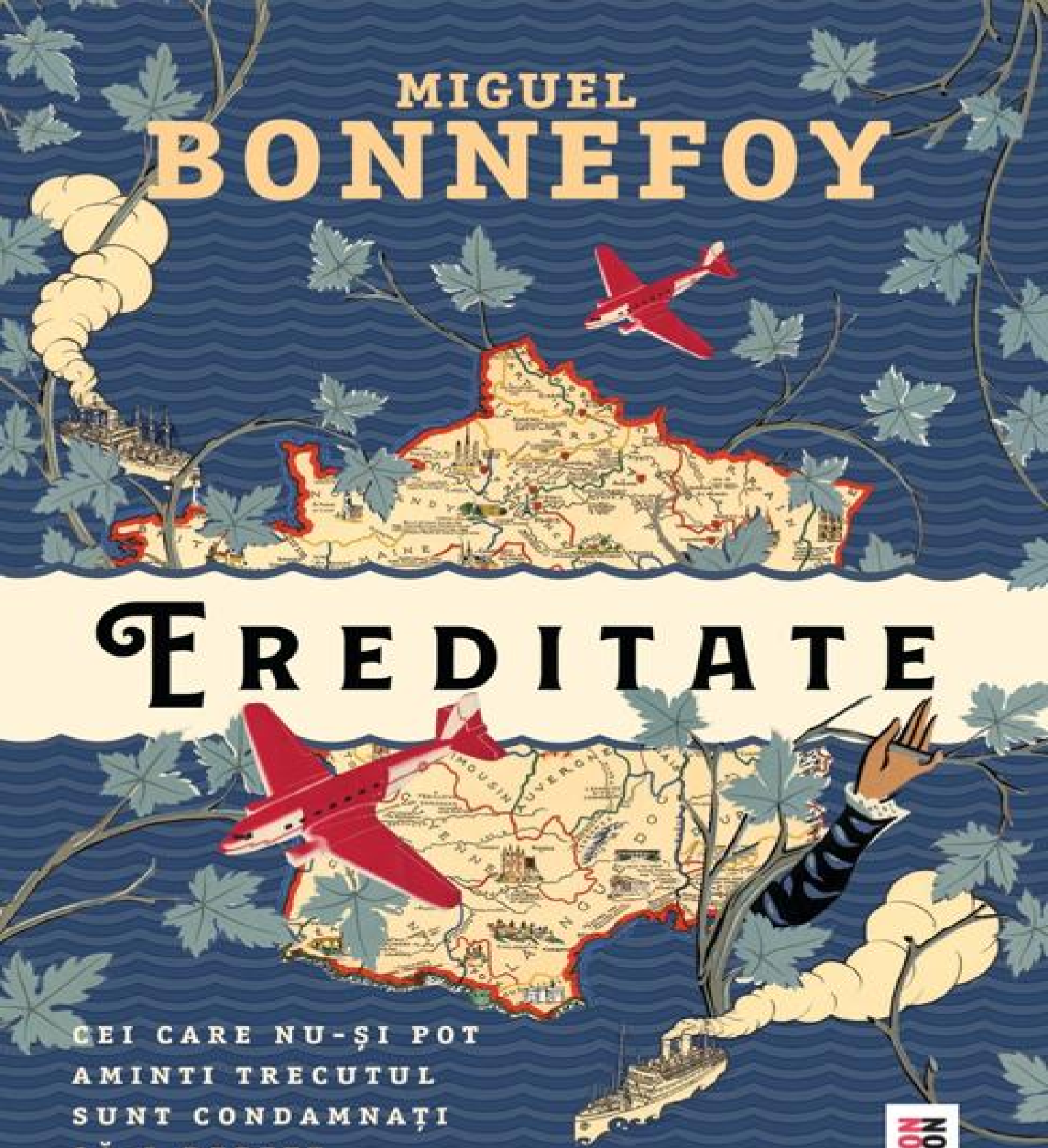

EREDITATE

CEI CARE NU-ȘI POT
AMINTI TRECUTUL
SUNT CONDAMNAȚI
SĂ-L REPETE.

TREI

FICTION CONNECTION

FICTION CONNECTION

COLECȚIE COORDONATĂ DE
Magdalena Mărculescu

Miguel Bonnefoy

Ereditate

Traducere din limba franceză și note de
Lucia Vișinescu

3
TREI

Editori:

Silviu Dragomir

Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:

Magdalena Mărculescu

Redactare:

Carmen Botoșaru

Design și ilustrație copertă: Andrei Gamarț

Director producție:

Cristian Claudiu Coban

Dtp:

Gabriela Anghel

Corectură:

Irina Mușătoiu

Oana Apostolescu

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.

Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Editura Trei SRL.

Titlul original: Héritage

Autor: Miguel Bonnefoy

Copyright © 2020, Éditions Payot & Rivages

Copyright © Editura Trei, 2021

pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghişeul 1, C.P. 0490, Bucureşti

Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1099-5

ISBN (EPUB): 978-606-40-1673-7

Pentru Selva,
singura persoană care știe ce a urmat

Cei care nu-și pot aminti trecutul
sunt condamnați să-l repete.

George SANTAYANA

Lazare

Lazare Lonsonier citea în cadă când vestea izbucnirii Primului Război Mondial ajunse în Chile. Pe vremea aceea, obișnuia să răsfoiască presa franceză de la 12 000 de kilometri depărtare, în timp ce se îmbăia într-o apă parfumată cu coji de lămâie, pentru ca mai târziu, întorcându-se de pe front cu un singur plămân, după ce își pierduse doi frați în tranșeele de pe Marna, să nu mai poată deosebi vreodată cu adevărat mirosul citricelor de cel al obuzelor.

În poveștile de familie se spunea că tatăl său plecase din Franța cu 30 de franci într-un buzunar și cu un butaș de viță-de-vie în celălalt. Născut la Lons-le-Saunier, pe coastele masivului Jura, era proprietarul unei podgorii de șase hectare când apăru filoxera și îi uscă butașii, aducându-l la sapă de lemn. După patru generații de viticultori ce-și duseseră traiul la poalele acestor versanți, nu-i mai rămăseseră, în câteva luni, decât niște rădăcini ofilite în câteva livezi de meri și câteva ierburi sălbatice din care scotea un absint trist. Părăsi acest ținut de calcar și de cereale, de zbârciogi și de nuci, îmbarcându-se pe un vas de fier ce pleca din portul Le Havre spre California. Cum Canalul Panama nu fusese încă deschis, a trebuit să facă un ocol prin sudul Americii, călătorind timp de 40 de zile la bordul unui velier în care 200 de oameni, îngrămădiți în calele ticsite de colivii, făceau un asemenea tărăboi, că n-a putut închide un ochi până aproape de coastele Patagoniei.

Într-o seară, rătăcind pe culoarul dintre cușete ca un somnambul, văzu o bătrână așezată pe un scaun din ratan, acoperită de brățări din cap până-n picioare, cu buzele galbene și fruntea tatuată cu stele, care îi făcu semn să se apropie.

— N-ai somn? îl întrebă.

Scoase din corsajul rochiei o piatră mică verde, cu adâncituri minuscule și sclipitoare, cât o mărgea de agată.

— Trei franci face, îi spuse.

Îi dădu banii, iar bătrâna arse piatra într-o carapace de broască-țestoasă și i-o trecu pe sub nas. Fumul îi învălui atât de repede capul, încât crezu că o să leșine. În noaptea aceea, căzu pentru 47 de ore într-un somn adânc, visând vițe de aur întrepătrunse cu creaturi submarine. Când se trezi, vărsă tot ce mâncase și nu fu în stare să se ridice din pat, greutatea propriului corp părându-i insuportabilă. Nu a știut niciodată dacă din pricina fumigației bătrânei țigănci sau a mirosului fetid al coliviilor îl cuprinse o febră delirantă în timp ce traversa strâmtoarea Magellan și avu halucinații printre catedralele de gheață, în care pielea i se acoperea de pete cenușii, de parcă s-ar fi prefăcut în scrum. Căpitanul, care învățase să recunoască primele semne ale magiei negre, ghici dintr-o singură privire primejdia unei epidemii.

— Febră tifoidă, se pronunță el. Îl dăm jos la următoarea escală.

Așa a ajuns în Chile, la Valparaíso, în plin război al Pacificului, într-o țară pe care nu știa să o localizeze pe hartă și a cărei limbă îi era total necunoscută. La sosire, se așeză la o coadă lungă ce se întindea din fața unei magazii cu materiale de pescărie până la postul vamal. Înțelese că agentul de la serviciul de imigrație punea două întrebări identice fiecărui pasager, înainte de a-i ștampila fișa. Trase concluzia că prima trebuia să fie legată de origine, iar a doua, în mod logic, de destinație. Când îi veni rândul, agentul îl întrebă, fără să-și ridice ochii spre el:

— *Nombre?*

Neînțelegând o boabă de spaniolă, dar convins că a priceput întrebarea, răspunse fără ezitare:

— Lons-le-Saunier.

Pe chipul agentului nu se citea nimic. Scrise încet, cu un gest obosit al mâinii:

Lonsonier.

— *Fecha de nacimiento*[1]*?*

Răspunse:

— California.

Agentul ridică din umeri, adăugă o dată și îi întinse fișa. Din acel moment, bărbatul care lăsase în urmă podgoriile din Jura primi un nume nou, Lonsonier, și se născu a doua oară, pe 21 mai, în ziua sosirii sale în Chile. În următorul veac, nu-și continuă niciodată drumul spre nord, temându-se de deșertul Atacama, dar și de vrăjile șamanilor. Din acest motiv spunea uneori, privind spre coastele Cordilierilor:

— Chile m-a făcut mereu să mă gândesc la California.

În scurt timp, Lonsonier se obișnui cu anotimpurile inversate, cu siestele din mijlocul zilei și cu acest nume nou care păstrase totuși o sonoritate franceză. Învăță să prevestească venirea cutremurelor și îi mulțumi degrabă lui Dumnezeu pentru toate, până și pentru nenorocire. După câteva luni, vorbea de parcă se născuse în acel loc, pronunțând *r*-urile cum se aud pietrele rostogolindu-se în apa râului, trădat totuși de un ușor accent. Pentru că învățase să distingă constelațiile zodiacului și să măsoare distanțele dintre corpurile cerești, descifră noile hieroglife australe în care aritmetica stelelor îi luneca printre degete și înțelese că se așezase într-o altă lume, făcută din pume și araucaria, o lume genuină, populată de uriași de piatră, de sălcii și de condori.

Fu angajat ca șef al pepinierei viticole Concha y Toro și construi mai multe crame, numite *bodegas,* în fermele crescătorilor de lame și ale dresoarelor de gâște. Vița veche franceză avea nevoie de o a doua tinerețe pe coastele Cordilierilor, pe această întindere de pământ îngustă și lungă, atârnând ca o sabie de brâul continentului și unde soarele era albastru. Într-un timp foarte scurt, aduse aici un grup de expatriați, de strămutați, de *chilianizați*, uniți prin alianțe inteligente și îmbogățiți din negoțul cu vin străin. El, care pornise spre necunoscut, care era un umil podgorean, un biet țăran, se pomeni dintr-odată la cârma mai multor domenii și deveni un ingenios om de afaceri. Nimic — nici războaiele, nici filoxera, nici răzmerițele, nici dictaturile — nu mai putea tulbura, de acum înainte, noua sa prosperitate, așa încât atunci când sărbători primul an petrecut la Santiago, Lonsonier binecuvântă

ziua în care, la bordul unui vas din fier, o țigancă arsese o piatră verde sub nasul lui.

Se căsători cu Delphine Moriset, o roșcată firavă și delicată, cu părul drept, care provenea dintr-o familie bordeleză de negustori de umbrele. Delphine povestea că, în urma unei secete, familia ei se hotărâse să emigreze la San Francisco, sperând că va putea deschide o prăvălie în California. Familia Moriset traversase Atlanticul, ocolise Brazilia și Argentina, trecând apoi prin strâmtoarea Magellan, și se oprise în portul Valparaíso. Printr-o ironie a sorții, în ziua aceea ploua. Tatăl ei, domnul Moriset, bărbat hotărât, coborî pe cheiuri și vându într-o oră toate umbrelele pe care le transportase în cufere mari, sigilate. Nu mai luaseră niciodată vaporul spre San Francisco și se stabiliseră definitiv în această țară a burniței, înghesuită între un munte și un ocean, unde se spunea că ploaia putea să țină și o jumătate de veac, în anumite regiuni.

Cuplul, unit prin accidentele destinului, se stabili la Santiago, într-o casă în stil andaluz, pe strada Santo Domingo, în apropierea râului Mapocho, care își umfla mereu apele după topirea zăpezilor. Fațada casei stătea ascunsă după trei lămâi. Încăperile, toate foarte înalte, etalau un mobilier de epocă Empire, compus din împletituri de răchită din Punta Arenas. În luna decembrie se comandau specialități franțuzești, iar casa se umplea de cutii cu dovleci sau cu ruladă de vițel, de colivii pline de prepelițe vii sau de fazani jumuliți, așezați deja pe o tavă de argint și a căror carne se făcuse atât de ațoasă în timpul călătoriei, că nu puteau fi tăiați imediat după sosire. Femeile se îndeletniceau pe-atunci cu niște experimente culinare incredibile, care păreau mai apropiate de vrăjitorie decât de gastronomie. Ele îmbinau vechile tradiții ale bucătăriei franceze cu ierburile Cordilierilor, învăluind coridoarele locuințelor în aburi galbeni și arome misterioase. Se serveau *empanadas*[2] umplute cu cârnați, *coq au vin*, *pasteles de jaiba*[3] cu brânză *maroilles* și o brânză *reblochon* care putea atât de tare, încât servitoarele chiliene credeau că fusese făcută din laptele unor vaci bolnave.

Copiii pe care i-au avut și în venele cărora nu curgea nicio picătură de sânge latino-american au fost mai francezi decât francezii. Lazare Lonsonier fu primul dintre cei trei frați care văzură lumina zilei în încăperi cu cearșafuri roșii, mirosind a *aguardiente*[4] și a poțiune de șarpe. Deși erau înconjurați de matroane care vorbeau mapudungun[5], prima lor limbă a fost franceza. Părinții nu au vrut să le refuze această moștenire pe care o smulseseră din mâinile migrațiilor, pe care o salvaseră din calea exilului. Era ca un refugiu secret pentru ei, un cod de clasă, deopotrivă vestigiu și triumf al unei vieți precedente. În după-amiaza zilei în care se născu Lazare, în timp ce acesta era botezat sub lămâii de la intrare, în grădină avu loc o procesiune, în care cei prezenți, îmbrăcați în ponchouri albe, cinstiră momentul, răsădind lăstarul de vie păstrat de bătrânul Lonsonier cu puțină țărână, într-o pălărie.

— Acum, spuse el, bătătorind pământul de jur împrejurul lăstarului, ne-am sădit cu adevărat rădăcinile.

Așadar, fără să fi pus vreodată piciorul în ea, tânărul Lazare Lonsonier își închipuia Franța cu aceeași fantezie cu care cronicarii Indiilor își imaginaseră, probabil, Lumea Nouă. Își petrecu tinerețea într-un univers al poveștilor magice și îndepărtate, ferit de războaie și de revoluții, visând o țară ce îi fusese înfățișată ca o sirenă. Vedea în ea un imperiu care dusese atât de departe arta rafinamentului, încât relatările călătorilor nu reușeau să depășească imperiul însuși. Distanța, dezrădăcinarea, timpul înfrumusețaseră aceste locuri pe care părinții le părăsiseră cu amărăciune, așa încât, fără să o cunoască, Franța îi lipsea.

Într-o zi, un tânăr vecin cu accent nemțesc îl întrebă din ce regiune provine numele lui. Acest băiat blond, cu alură elegantă, era fiul unor coloniști germani ce imigraseră în Chile cu 20 de ani în urmă și se stabiliseră în Sud ca să muncească pământurile zgârcite din Araucania. Lazare se întoarse acasă cu întrebarea pe buze. Chiar în acea seară, tatăl lui, care știa că întreaga sa familie se alesese cu acest patronim în urma unei neînțelegeri la vamă, îi șopti la ureche:

— Când vei merge în Franța, îl vei întâlni pe unchiul tău. El îți va povesti tot.
— Cum îl cheamă?
— Michel René.
— Unde locuiește?
— Aici, spuse el, punându-și un deget în dreptul inimii.

Tradițiile de pe bătrânul continent erau atât de bine înrădăcinate în familie, încât nimeni nu fu surprins când, în luna august, ajunse și aici moda „băilor". Întorcându-se acasă, într-o după-amiază, cu păreri ferme despre igiena casnică, Lonsonier-tatăl comandă din străinătate o cadă din fontă emailată, după ultima modă, cu patru picioare din bronz în formă de labe de leu, care nu avea nici robinet, nici scurgere, arătând ca un pântec imens de femeie însărcinată în care puteau încăpea două persoane, stând una lângă alta, în poziție de fetus. Doamna casei fu impresionată, copiii făcură haz pe seama proporțiilor ei, iar tatăl le spuse că era confecționată din colți de elefant, dovedindu-le astfel că se găseau în fața celei mai fascinante descoperiri din lume, după motorul cu abur și aparatul de fotografiat.

Ca să o umple, îi ceru ajutorul lui Fernandito Bracamonte, *el aguatero*, cărăușul de apă din cartier, tatăl lui Hector Bracamonte care, peste câțiva ani, avea să joace un rol crucial în destinul familiei. Și pe atunci era tot un bărbat încovoiat ca o creangă de mesteacăn, cu niște mâini enorme de vidanjor, ce străbătea orașul călare pe un catâr și transporta butoaie cu apă caldă într-o șaretă, urcând la fiecare etaj și umplând cazanele cu gesturi obosite. Spunea că e cel mai mare dintre frații săi, care trăiau în celălalt capăt al continentului, în Caraibe, printre ei numărându-se Severo Bracamonte, căutătorul de aur, un restaurator de biserici din Saint-Paul-du-Limon, o utopistă din Libertaria și un *maracucho*[6] cronicar care răspundea la numele de Babel Bracamonte. Dar, deși avea mulți frați, niciunuia nu păru să-i pese de el în seara în care pompierii l-au găsit înecat în cisterna unui camion.

Cada a fost instalată în mijlocul camerei și, pentru că membrii familiei Lonsonier se îmbăiau pe rând, unul după altul, ca să purifice apa puneau în ea lămâi culese din fața casei, așezând și o mică punte din lemn de bambus peste marginile căzii, ca să poată răsfoi în voie ziarul.

Așa se explică faptul că, în august 1914, când vestea izbucnirii Primului Război Mondial ajunse în Chile, Lazare Lonsonier citea în cadă. Un teanc de ziare își făcuse apariția chiar în acea zi, cu o întârziere de două luni. *L'Homme Enchaîné* publica telegramele împăratului Wilhem către țar. *L'Humanité* anunța asasinarea lui Jaurès. *Le Petit Parisien* informa despre starea de asediu generală. Însă ediția cea mai recentă din *Le Petit Journal* vestea cu litere amenințătoare pe prima pagină că Germania tocmai declarase război Franței.

— *Pucha*[Z]! spuse el.

Această veste îl făcu să-și dea seama de distanța care îi despărțea. Se simți, dintr-odată, copleșit de un sentiment de apartenență la această țară îndepărtată, atacată la frontierele ei. Sări din cadă și, cu toate că nu văzu în oglindă decât un corp costeliv, pipernicit și inofensiv, inapt pentru luptă, simți deodată că-și recapătă eroismul. Își umflă mușchii și o mândrie sobră îi încălzi inima. I se păru că recunoaște în el suflul strămoșilor săi și știu, în acea clipă, printr-o bănuială temătoare, că trebuia să se supună destinului care, de o generație încoace, îi azvârlise pe ai săi peste ocean.

Își legă un prosop în jurul taliei și coborî în salon, cu ziarul în mână. Răspândind în jur un miros intens de citrice, ridică pumnul și declară în fața întregii familii:

— Mă duc să lupt pentru Franța!

În acea vreme, amintirea războiului din Pacific era încă vie. Afacerea Tacna-Arica, provincii pe care chilienii le cuceriseră de la peruvieni, genera în continuare conflicte la graniță. Întrucât armata peruviană era instruită de Franța, iar cea chiliană, de Germania, nu a fost greu pentru copiii imigranților europeni, care se născuseră pe coasta Cordilierilor, să vadă în conflictul

iscat de Alsacia și Lorena o coincidență cu lupta pentru Tacna și Arica. Cei trei frați Lonsonier — Lazare, Robert și Charles — au întins o hartă a Franței pe masă și au început să studieze minuțios traseul trupelor, fără să aibă nici cea mai vagă idee despre ceea ce vedeau, fiind convinși că unchiul lor, Michel René, lupta deja pe câmpiile din Argonne. Au interzis să se cânte Wagner în salonul lor și, cu un păhăruț de *pisco*[8] în mână, se amuzau numind fluviile, văile, orașele și cătunurile, la lumina unei lămpi. În doar câteva zile, harta era plină de piuneze colorate, de ace cu gămălie și de steguleț de hârtie. Servitoarele priveau consternate această pantomimă, respectând ordinul de a nu aduce mâncarea cât timp harta era încă pe masă, și nimeni din casă nu înțelegea cum ar putea lupta cineva pentru o regiune în care nu locuia.

Cu toate astea, la Santiago, războiul răsună ca o chemare apropiată, atât de puternică, încât ajunse, în curând, subiectul tuturor conversațiilor. Dintr-odată, o altă libertate, aceea de a alege patria pentru care vrei să lupți, se făcea simțită peste tot, afirmându-și prezența și gloria. Pe zidurile ambasadei și ale consulatului se lipeau afișe ce anunțau mobilizarea generală și colecte de fonduri. Ziarele tipăreau în grabă ediții speciale, iar domnișoare care nu vorbeau decât spaniolă confecționau cutii pentru bomboane de ciocolată, în formă de chipiu. Un aristocrat francez stabilit în Chile se oferi să acorde o recompensă de 3 000 de pesos primului soldat franco-chilian care va fi decorat pentru fapte de arme. Pe bulevardele principale se formară cortegii, iar vapoarele începură să se umple de recruți, fii sau nepoți de coloniști, care porneau la drum ca să îngroașe rândurile armatei, cu chipurile încrezătoare și ranițele burdușite de costume împăturite și de amulete din solzi de crap.

Spectacolul era atât de fermecător, de strălucitor, încât fu imposibil pentru cei trei Lonsonier să reziste dorinței arzătoare de a lua parte la mobilizarea generală, însuflețiți de acest moment măreț. În octombrie, în fața a 4 000 de persoane care se strânseseră pe bulevardul Alameda de Santiago, se aflau și ei printre cei 800 de franco-chilieni ce aveau să pornească din gara

Mapocho în direcția Valparaíso, ca să se îmbarce apoi spre Franța. A fost oficiată și o slujbă în biserica San Vicente de Paul, situată între strada 18 Septembrie și San Ignacio, iar o orchestră militară a interpretat cu mare virtuozitate Marseilleza, în fața unui parter de flori tricolor. Mai târziu, se va spune că numărul rezerviștilor fusese atât de mare, că au trebuit atașate vagoane suplimentare la coada expresului *del norte* și că mai mulți voluntari tineri care ajunseseră prea târziu au trecut Anzii Cordilieri, înzăpeziți în acea perioadă a anului, mergând patru zile pe jos ca să se îmbarce pe vas din Buenos Aires.

Călătoria a fost una lungă. Marea avea asupra lui Lazare un efect de vrajă și de neliniște deopotrivă. În vreme ce Robert citea toată ziua în cabina lui, iar Charles se antrena pe punte, el fuma, ascultând zvonurile care circulau printre ceilalți recruți. Dimineața, intonau cântece militare și marșuri eroice, iar la lăsarea serii, se așezau în cerc și depănau povești înfricoșătoare în care se spunea că pe front plouă cu leșuri de păsări, că de la febra neagră faci melci în burtă, că nemții își crestează inițialele cu cuțitul pe pielea prizonierilor, că fuseseră semnalate boli despre care nu se mai auzise de pe vremea baronului de Pointis. Pentru Lazare, Franța continua să fie o himeră, o arhitectură compusă din povești, însă după 40 de zile, când îi zări promontoriile, își dădu seama că singurul lucru la care nu se gândise era că ea exista cu adevărat.

Pentru debarcare, își pusese pantaloni din velur reiat, o jachetă împletită cu torsade, moștenită de la tatăl său, și mocasini cu talpa îngustă. Îmbrăcat ca un chilian, călca pentru prima dată pe acest pământ, cu ingenuitatea adolescentului care fusese cândva, și nu cu mândria soldatului ce avea să devină. Charles purta haine de marinar, o cămașă în dungi albastre și un fes de bumbac cu moț roșu. Întocmai ca glorioșii săi strămoși gali, își lăsase o mustață subțire, perfect simetrică, care îi împodobea buza superioară și pe care și-o îmblânzea cu puțină salivă. Robert purta o cămașă cu plastron și pantaloni de satin, iar dintr-un buzunar îi

atârna un ceas cu lanț de argint, care, așa cum avea să se descopere în ziua morții sale, arăta mereu ora chiliană.

Primul lucru pe care l-au remarcat, coborând pe cheiuri, a fost parfumul aproape identic cu cel al portului din Valparaíso. N-au avut timp să vorbească despre asta, căci s-au pomenit deodată încolonați în fața unui comandament al companiei, unde li s-au dat uniforme, pantaloni roșii, câte un mantou închis cu două rânduri de nasturi, ghetre și cizme din piele. S-au urcat apoi în camioanele militare care transportau spre câmpurile de luptă mii de tineri imigranți, veniți să se sfâșie unii pe alții în inima unui continent pe care părinții lor îl părăsiseră pentru totdeauna. Așezați pe banchete, unii în fața altora, niciunul dintre ei nu vorbea franceza pe care Lazare o întâlnise în cărți, cu vorbe de duh și cuvinte alese. Auzea ordine lipsite de poezie, insulte la adresa unui inamic pe care nimeni nu-l vedea, iar seara, la întoarcere, când se așeza la coadă în fața a patru oale mari din fontă, în care doi bucătari încălzeau o tocană plină de oase, nu auzea în jur decât dialectul breton și pe cel provensal. Pentru o clipă, se simți ispitit să ia vaporul și să se întoarcă acasă, să plece pe drumul pe care venise, dar își aminti de promisiunea făcută și hotărî că dacă exista vreo datorie patriotică ce trecea dincolo de frontiere era aceea de a apăra țara strămoșilor săi.

În primele zile, Lazare Lonsonier munci din greu ca să întărească tranșeele cu bușteni și nuiele sau să fixeze parapeți și nu avu timp să i se facă dor de Chile. Alături de frații săi, montă mai bine de un an rețele de sârmă ghimpată, împărți rații de mâncare și transportă cutii cu explozibil, deplasându-se între bateriile de artilerie, de la o linie la alta, pe aleile bombardate. La început, ca să-și păstreze o anumită demnitate de soldați, se spălau cu puțin săpun, când găseau un firicel de apă curată, iar brațele lor se acopereau de o spumă cenușie. Își lăsară bărbile să crească, nu atât din neglijență, cât de dragul modei, pentru onoarea de a fi numiți *poilus*[9]. Însă după mai multe luni, prețul acestei demnități deveni umilitor. În grupuri de câte zece, se îndeletniceau cu activitatea degradantă a despăducheatului, stând gol-goluți pe o pajiște, în timp ce hainele lor erau lăsate la

înmuiat în apă fierbinte, își frecau pușca folosind un amestec de funingine și degresant, apoi se îmbrăcau din nou cu uniformele jerpelite, rupte și murdare de noroi, al căror miros avea să-l urmărească pe Lazare până în ceasurile cele mai întunecate ale ascensiunii nazismului.

Se răspândi zvonul că cel care va aduce o informație de pe frontul inamicului va primi o recompensă de 30 de franci. Infanteriști înfometați își încercară numaidecât norocul, în cele mai grele condiții, croindu-și drum printre hoiturile acoperite de larve. Se târau prin noroi, ca niște animale, stând la pândă într-o crevasă, cu urechile ciulite, pentru a prinde de dincolo de bariera mobilă o dată, o oră, un indiciu despre atac. Departe de cantonamentul lor, se strecurau de-a lungul liniilor germane, tremurând de frică și de frig la locul de pândă clandestin și petrecând uneori nopți întregi gheboșați într-o groapă de obuz. Singurul care a primit cei 30 de franci a fost Augustin Latour, un cadet originar din Manosque. Acesta a povestit că dăduse odată, în fundul unei râpe, peste un neamț care își rupsese gâtul în urma unei căzături și că-i scotocise prin buzunare. Nu găsise decât niște scrisori în germană, câteva bancnote de mărci și monede cu o gaură pătrată în mijloc, dar, într-o tolbă cu fund dublu, prinsă de curea, descoperise 30 de franci, împăturiți cu grijă în șase, pe care neamțul îi furase, desigur, de la un cadavru francez. Mândru de el, îi flutură în fața celorlalți, repetând:

— Am recuperat banii Franței!

Tot cam pe atunci a fost descoperit un puț la jumătatea drumului dintre cele două tranșee. Lazare Lonsonier nu a aflat niciodată până la sfârșitul vieții sale cum căzuseră de acord cele două linii inamice asupra unui armistițiu pe durata aprovizionării cu apă. Spre amiază, focurile de armă se opreau, iar un soldat francez avea la dispoziție o jumătate de oră ca să iasă din tranșee, să meargă să umple câteva găleți mari cu apă și să se întoarcă în punctul de plecare. Când se termina acea jumătate de oră, venea rândul unui soldat neamț. După ce ambele tabere aveau provizii de apă, începeau din nou să tragă. Astfel își

asigurau supraviețuirea pentru a continua să se ucidă între ei. Acest dans negru se repeta în fiecare zi cu o precizie militară, fără ca niciuna dintre părți să depășească timpul alocat și respectând întru totul codul cavaleresc al războiului, astfel încât cei care se întorceau de la puț spuneau că aud pentru prima dată, după doi ani de conflict, cântecul îndepărtat al unei păsări sau huruitul unei pietre de moară.

Lazare Lonsonier se oferi voluntar. Cu patru găleți atârnându-i pe antebrațe, cu 20 de ploști goale în bandulieră și cu un lighean în mâini, ajunse în dreptul puțului după 10 minute de mers, întrebându-se cum are să se întoarcă cu aceleași recipiente pline. Înconjurat de un ghizd vechi și de un zid coșcovit, puțul era trist ca o volieră goală. De jur împrejurul lui zăceau câteva ligheane ciuruite de gloanțe, iar pe margine cineva abandonase o haină militară.

Prinse toarta găleții de capătul unei funii și o coborî până ce auzi un clipocit. În timp ce trăgea de ea ca să o ridice la suprafață, o masă ca o stâncă se ivi în fața lui.

Lazare ridică privirea și văzu un soldat german, plin de noroi de camuflaj, care stătea în picioare, cu arma îndreptată spre el. Îngrozit, scăpă funia din mână, lăsând găleata să cadă, se ridică dintr-o săritură, vrând să o ia la fugă, dar se împiedică de o piatră și țipă:

— *Pucha!*

Așteptă să audă focul de armă, dar nu veni. Deschise ochii încet și se întoarse spre soldat. Acesta făcu un pas înainte, Lazare se dădu înapoi. Era cam de vârsta lui, însă uniforma, cizmele, casca, toate îl făceau să pară mai matur. Lăsă pistolul în jos și îl întrebă:

— *Eres chileno*[10]*?*

Murmură această frază într-o spaniolă perfectă, din care se iviră condori furioși și *arrayanes*[11], cormorani și râuri ce miroseau a eucalipt.

— *Si*, răspunse Lazare.

Pe chipul soldatului se citi o expresie de ușurare.

— *De donde eres*[12]*?* întrebă el.

— *De Santiago.*

Neamțul zâmbi.

— *Yo también. Me llamo Helmut Drichmann.*[13]

Lazare îl recunoscu pe tânărul vecin de pe strada Santo Domingo care, cu 10 ani în urmă, îl întrebase de unde vine numele lui. Vestea războiului căzuse asupra lor în același timp. Amândoi cedaseră tentației de a traversa oceanul pentru a apăra o altă țară, un alt drapel, dar acum, pentru o clipă, în fața acestui puț, se întorceau în tăcere la izvorul care fusese martor la nașterea lor.

— *Escuchame*[14], spuse neamțul. Punem la cale un atac-surpriză pentru vineri seară. Vezi cum faci ca să fii bolnav în ziua aia și să rămâi la infirmerie pe timpul nopții. Asta ți-ar putea salva viața.

Helmut Drichmann rosti acele cuvinte dintr-o singură suflare, fără calcule sau strategii. Le spuse aidoma cuiva care îi dă să bea unui alt om, nu pentru că are destulă apă, ci pentru că știe ce înseamnă setea. Cu o mișcare lentă, neamțul își scoase casca și de-abia atunci Lazare putu să-l vadă bine. Chipul său era de o frumusețe marmoreeană, greu și mat, iar culoarea lui sobră amintea de farmecul discret al statuilor antice. Lazare își aduse aminte de toți acei soldați care dormeau în șanțuri, sperând să surprindă o conversație, să descopere ascunzătoarea vreunui pluton sau poziția secretă a vreunei mitraliere, și cântări prețul acestei confidențe care îi apăru dintr-odată evidentă și absurdă, arătând cu toată măreția și josnicia ei adevărata dimensiune a istoriei.

În acea zi, se confruntă cu prima dilemă dintr-un lung șir ce avea să urmărească și generațiile de după el. Trebuia, oare, să se salveze, refugiindu-se la infirmerie, sau, dimpotrivă, să-i protejeze pe ai săi, raportându-i superiorului? Refuzul de a alege creștea în el ca un strigăt mut. Când se întoarse la liniile franceze și se uită în ochii camarazilor săi, se temu să nu i se citească în privire dubla identitate, de mincinos și de trădător.

Hotărî astfel, din dragoste pentru Chile, că trebuia să respecte secretul pe care Helmut Drichmann i-l încredințase. Încercă să-și imagineze o cale de mijloc imposibilă între impostură și

mărturisirea adevărului. Căută un indiciu, un semn care să-i întărească această alegere, dar în fața camarazilor obosiți, rămase șovăitor, nesigur. Văzându-i pe Charles și pe Robert care dormeau pe niște snopi de grâu, înveliți cu pături murdare, simți o rușine atât de mare, încât își dădu seama că hotărârea i se risipise. Înțelese că, înăuntrul lui, fraternitatea adevărată îi impunea o altă alegere. Nu o pricepuse de la bun început. Cu o pudoare discretă, la o oră după reîntoarcerea sa, își informă superiorul despre ambuscada germană, fiind departe de a bănui că tocmai asistase la ruptura declanșată de o primă rană. Când i se întinse recompensa de 30 de franci, o refuză.

Joi, în zorii zilei, escuada lui Lazare, formată din 150 de oameni bine înarmați, porni la atac, iar nemții, luați prin surprindere, încă adormiți, nu au putut respinge ofensiva. Francezii au aruncat grenade peste saltelele de paie, au dat foc cămărilor cu provizii, au executat prizonieri și au mitraliat ostatici, asmuțind haite de câini asupra dușmanilor. Timp de mai multe ore, au reprodus abuzurile pe care le condamnaseră la inamic. În curând, doar francezii mai rămăseseră în picioare, înconjurați numai de învinși care se târau prin noroi. Lazare căută cu privirea cadavrul lui Helmut Drichmann pe câmpia fumegândă. Întoarse corpurile, descifră plăcuțele uniformelor, aplecându-se peste ele, cu ochii ațintiți în pământ, atât de absorbit, încât nu văzu la timp obuzul care bubui lângă el.

Bomba explodă cu o forță nimicitoare, la un metru distanță. Peste mulți ani, ajuns deja la capătul vieții, în casa sa din Santo Domingo, aproape de clipa în care va părăsi această lume, Lazare își va aminti cu o precizie terifiantă suflul exploziei care îl proiectase în șanțurile unui adăpost din vecinătate, zdrobindu-i coastele de un bolovan. Lovitura îi străpunse coasta stângă și-i lăsă o gaură atât de adâncă, încât i se putea vedea plămânul prin ea, acoperit de apă și noroi. Înainte să-și piardă cunoștința, i s-a părut că distinge chipul lui Helmut Drichmann aplecat deasupra lui. Apoi s-a cufundat într-un abis de eter, uitând episodul pentru 30 de ani și două luni, până în ziua în care acel soldat german

mânjit de noroi și-a făcut apariția în salon, într-o lumină aurie, ca să-l conducă la întâlnirea cu moartea.

---

[1] Data nașterii. (În sp., în orig.)

[2] Plăcinte (cu diverse umpluturi). (În sp., în orig.)

[3] Un fel de budincă de crabi. (În sp., în orig.)

[4] Băutură alcoolică asemănătoare cu țuica. (În sp., în orig.)

[5] Limbă vorbită de etnicii mapuche din Chile și Argentina.

[6] Locuitor din Maracaibo, Venezuela.

[7] Fir-ar să fie! (În sp., în orig.)

[8] Rachiu obținut din struguri. (În sp., în orig.)

[9] Nume dat soldaților francezi din Primul Război Mondial. În traducere literală: păroșii. (În original, în franceză.)

[10] Ești chilian? (În sp., în orig.)

[11] Mirt. (În sp., în orig.)

[12] De unde ești? (În sp., în orig.)

[13] Și eu. Mă cheamă Helmut Drichmann. (În sp., în orig.)

[14] Ascultă-mă. (În sp., în orig.)

Thérèse

Explozia nu l-a ucis. Lazare Lonsonier rămase inconștient, așteptând să apară un medic din spatele frontului, care să-i badijoneze rana cu un antiseptic și, trei nopți la rând, doar convulsiile care îi zdruncinau trunchiul mai dovedeau că e în viață. I-au fost administrate injecții cu ulei de camfor, morfină și capsule de mac ca să-i aline durerile, dar niciuna dintre metode nu a dat rezultate. Într-o zi ploioasă de marți, fu primul pacient care suferi o lobectomie, însă din această operație ce avea să devină un mare succes al medicinei moderne, Lazare a fost, poate, singurul care nu a păstrat decât niște vagi senzații și amintiri confuze. Bolind săptămâni întregi, se trezi, într-un sfârșit, cu capul greu și pleoapele umflate, într-un spital care fusese, probabil, o casă veche cu trei etaje și patru balcoane, și ale cărei camere păstrau încă urmele unei familii cândva fericite.

Camera în care se trezi trebuie să fi fost a copiilor, pentru că fereastra, pictată în culorile penajului unor păsări exotice, fusese zidită ca să împiedice accesul la balcon. Descoperi toate bandajele în care era înfășurat și pansamentul de in alb de pe umărul stâng. Când întrebă de frații lui, i se spuse că Charles fusese ucis de o baionetă, în apropiere de Arras, după o noapte aprigă și tumultuoasă, în care luptase până-n zori cu toată înflăcărarea de care era în stare. Robert murise în ziua următoare, cu pușca într-o mână și cu o sticlă de vin în cealaltă. Fusese strivit de un tun, când erau pe punctul de a pătrunde în tranșeele nemților, nu departe de pământul în care strămoșii săi cultivaseră viță-de-vie. Primind cele două vești, cu coastele înfășurate într-un bandaj gros, simți o durere așa de mare, că îl cuprinse un acces de tuse îngrozitor și alunecă din pricina zgâlțâiturii, lovindu-se cu capul de tăblia patului. Căzu din nou într-o comă adâncă fără o rază de lumină, ca într-un puț lipsit de funii și pereți, străbătut de spasme și convulsii, la capătul căreia toți se temeau că îl aștepta

nebunia. Niciodată, în toți anii care au urmat, Lazare Lonsonier nu s-a putut gândi la război fără să îndure furtuna amară a acestei perioade și nici măcar după ce și-a revenit și i s-a permis să părăsească acest loc, n-a fost în stare să regăsească în inima sa dezinvoltura de altădată.

Pentru că vorbea spaniolă, în timpul convalescenței, l-au repartizat la biroul companiei pentru a scrie scrisori de condoleanțe familiilor hispanofone ale soldaților căzuți pe câmpul de luptă. Prima epistolă pe care o compuse, după ce se așeză în fața unei mașini de scris vechi, îi fu adresată mamei lui. Apoi, în toate cele care urmară, trebui să povestească fiecărei surori deznădăjduite, fiecărei femei nemângâiate, fiecărui tată sfâșiat operațiunile glorioase la care participase fiul, soțul sau fratele lor, găsind frazele potrivite pentru a sublinia curajul lor, îndrăznind să le pună pe buze ultimele cuvinte, pline de o poezie sfâșietoare. A trimis aproape 1 000 de misive, ce au ajuns în 1 000 de sertare de pe alt continent, uneori, după șase luni de întârziere, ca fragmente de memorie, și pe care mamele le păstrau ca amintire, printre șalurile de *cueca*[15] și tăblițele de cupru, 1 000 de scrisori ce vor supraviețui moliilor și uitării, așteptând ca o nouă generație să le citească din nou.

Curând, Lazare avu acces la toate registrele stării civile. Pentru că se afla în apropiere de Jura, a crezut că va putea identifica ușor, printre fișele îngălbenite din arhiva orașului, numele singurului om care, din ce i se spusese, păstra încă vie memoria familiei sale de dinainte de exil. Își aminti de unchiul despre care îi vorbise tatăl lui, un anume Michel René, și își puse în gând să-l găsească. Dar pe lângă faptul că nu dădu peste niciun René și peste niciun Lonsonier, se mai și pierdu într-o junglă ininteligibilă de arbori genealogici complicați, motiv pentru care renunță la cercetările sale după doar câteva săptămâni de perseverență, convins fiind că în spatele acestor hieroglife nu se mai găseau decât niște morți de hârtie și câteva fantome anonime. Și uite așa, din cei patru ani cât dură conflictul, Lazare Lonsonier petrecu unul în tranșee, doi în spital și, pe cel din urmă, în biroul dintr-o primărie.

Pe 11 noiembrie 1918, clopotele tuturor bisericilor din Franța răsunară ca într-o zi de sărbătoare, anunțând sfârșitul războiului. În decembrie, când Lazare plecă din Franța, îmbarcându-se pe un vapor cu destinația Valparaíso, alături de sute de tineri latino-americani, părea că sufletul acestei țări rănite îl abandonase deja și toată această priveliște bucolică, cu majordomi și garduri de arini, despre care i se povestise, nu mai era locuită acum decât de spectre de soldați triști. De pe puntea vaporului, privi peisajul, observând, în depărtare, văile îngrășate de sângele bărbaților uciși în luptă, înverzite de cadavrele îngropate aici, pământuri fertile hrănite de leșurile de cai de pe coline și de îngrășămintele din gropile comune.

— Această țară pare pregătită să întâmpine un nou război, se gândi el.

În ziua în care Lazare Lonsonier ajunse în portul Valparaíso, mama sa îl aștepta pe chei. Îmbătrânită, ridată de la atâta neliniște, mai palidă și mai fragilă decât în momentul plecării lui, avea ochii umflați, precum cei care au plâns multă vreme în tăcere. Ea își aminti numaidecât după-amiaza în care îi plecaseră trei fii în Franța, iar acum, văzând că se întorsese doar unul, nu putu să-și dea seama cu adevărat care dintre ei era și, mai multe luni la rând, îi confundă numele cu cele ale fraților săi.

La 52 de ani, Delphine își pierduse reflexele aurii ale părului ei violet. Mai singuratică decât niciodată, devenise o femeie instabilă ca o statuetă de ceară, a cărei piele străvezie, rareori expusă la soare, lăsa să se vadă un labirint de vene albastre. Vestea morții celor doi fii ai săi, adusă de scrisoarea primită, o tulburase atât de mult, încât începu să capete manii. Prevăzând întoarcerea lui Lazare, porunci să fie spălați pereții salonului cu săpun negru, făcut din ulei și mărăcini, pentru a purifica sufletul casei și a îndepărta spiritele războinice. Rătăci mult timp pe culmile senilității, printre speranțele sale răvășite, la adăpostul orelor goale, fără să se plângă, dar istovită de atâtea coșmaruri mute, până în această seară de decembrie când se convinse că nefericirea familiei ei se trăgea de la arme. Înspăimântată de toate

obiectele metalice, se hotărî să topească oalele, balamalele ușilor și balustradele scărilor și să le prefacă în giuvaiere sclipitoare, transformând astfel tot ceea ce îi amintea de moarte într-o bijuterie a vieții. Așa că, atunci când Lazare se întoarse acasă cu pieptul plin de decorații, cu galoane la epoleți și medalii în care era reprezentată în basorelief o femeie înconjurată de lauri, ea le topi pe toate cu puțin aur într-un creuzet, repetând că nicio distincție și nicio pensie de război nu-i putea înlocui copiii, și le prefăcu în inele pe care le purtă pe degete până în ultima clipă a vieții.

Pentru că nu voia să se simtă rupt de Franța, Lazare citea toate ziarele care ajungeau la Santiago. Răsfoia gazetele, cumpăra periodice, îmbătat de zvonuri. Era convins că-i oferise Franței, prin sacrificiul tinereții sale, mai mult decât toți exilații din secolul trecut, cu vinurile lor prestigioase. Marele Război produsese o ruptură în Chile. Populația nu se mai putea baza pe exploatațiile agricole, pe uzinele în ruină, pe rezervele sale epuizate. Importurile erau tot mai anevoioase, iar capitalurile străine se micșoraseră. Francezii începuseră să înființeze în aproape toate orașele secții ale Uniunii soldaților din Primul Război, companii ale pompierilor francezi, asociații de foști luptători. Toți vorbeau despre Verdun, despre bătălia de la Chemin des Dames[16], își povesteau evadările, se lăudau cu trofeele lor, citau din discursurile Tigrului[17]. Dacă până mai ieri, latifundiarii își treceau numărul domeniilor pe cărțile lor de vizită, astăzi își imprimau pe ele rănile de război.

Dar acest sentiment de forță patriotică nu reuși să mascheze, în cazul lui Lazare, imaginile din anii săi irosiți. Inima îi era asemenea viței-de-vie sădite în grădină în ziua în care se născuse, în urmă cu 24 de ani, și care acum era aproape desfrunzită, căpătase nuanțe mohorâte și un miros respingător, iar seva ei nu mai dădea niciun rod. Lazare începu să aibă iar viziuni apocaliptice, accese de febră și de tuse care îl făceau să transpire, lăsându-i cearșafurile pline de pete de sânge. Capul îi bubuia de zgomote de explozii și de ascuțișuri de sabie, de rachete care se ridică spre cer și de lovituri de pat de pușcă. Deseori, îi revenea în

amintire povestea operației la plămân. Atunci, în deliruri lirice și cu o precizie tulburătoare, dădea detalii înfiorătoare despre mirosul de terebentină sau despre pereții scorojiți ai infirmeriei, explicând cum, la sfârșit, după ce l-au cusut și i-au arătat plămânul amputat, crezuse că era o bucată din inima lui.

Au apelat la medici francezi care, după părerea tatălui său, erau singurii medici „adevărați" din țară. S-au perindat la căpătâiul său savanți și farmaciști formați la școala lui Pasteur, grupuri de discipoli ai lui Augustin Cabanès[18] sau câțiva adepți ai literaturii medicale care se credeau, cu toții, Horace Bianchon[19]. Stăteau în salon așezați în cerc și beau cafea, dezbătând ore întregi, propunând remedii peste remedii, unii voiau să-l trimită la un centru de îngrijiri inovatoare care se afla la Limache, alții susțineau metoda Coué[20], celebră pe atunci. Lazare acceptă toate tratamentele, respectă cu religiozitate indicațiile, nu contestă nicio terapie. Dar toate pastilele îi provocau migrene, îi sfărâmau tâmplele, îi inflamau fruntea, îi deformau ochiul drept și i se părea că sub țeastă, creierul îi exploda în sute de bucăți de obuz, ca pe un câmp de bătălie. Tusea persista, temperatura nu scădea. Toată lumea, până și cei din familie, se mirau că e încă în viață. Se trezea cu ochii în lacrimi, cu pieptul înroșit de frică, cu sânge uscat pe plaga de la plămân. Învins, se prăbușea iar în așternuturi, cu mușchii atrofiați, palid, cu senzația înspăimântătoare că, de pe cealaltă parte a patului, îl privea Helmut Drichmann cu o găleată găurită în mână.

Bătrânul Lonsonier care avea atunci 64 de ani și care își îmbogățea podgoriile cu soiuri noi se îngrijoră atât de mult în privința sănătății fiului, încât fu nevoit să constate eșecul nerostit al progresului medical.

— Nu medici îți trebuie ție, ci un *machi,* declară el.

Pe atunci, la Santiago, își desfășura activitatea un *machi* celebru, un vraci mapuche[21], pe nume Aukan, care exercita asupra mulțimilor o fascinație egală cu repulsia pe care le-o stârnea oamenilor de știință. Acest om straniu, care avea să joace un rol esențial în istoria familiei, spunea că s-a născut în Tierra del Fuego și că avea o descendență interminabilă de vrăjitori și

descântători. Străbătuse Araucania pe jos, fugind de misionarii și de frații iezuiți care înființau comunități, și își câștigase traiul practicând medicina supranaturală, acolo unde medicina naturală nu dăduse roade. În zâmbet avea o umbră de viclenie, la încheieturile mâinilor, brățări, iar pe degetul arătător, un inel găsit în stomacul unui pește. Spatele lui semăna cu un stejar gros, pe care cădeau plete lungi și negre, strânse cu o agrafă indigenă. Era îmbrăcat mereu cu un poncho care îi lăsa descoperit umărul stâng și purta un brâu lat din argint, garnisit cu ciorchini din clopoței de șarpe și pantaloni din piele de vigonia a căror îndoitură abia atingea pantoful. Când zâmbea, dinții săi aveau o licăr albăstrui, iar când vorbea, cuvintele lui ciudate, cu inflexiuni mistice, cu un accent pe care nu știai de unde să-l iei, păreau că vin nu atât dintr-o altă țară, cât dintr-un alt timp, dintr-o limbă atât de ciudată, încât nu s-ar fi putut spune dacă ea exista cu adevărat sau era inventată pe loc.

Când Aukan traversă salonul și-l văzu pe acest om mistuit de febră, ce căzuse pradă delirului și gemetelor, aruncă pe fereastră grămada de medicamente care se formase pe masă, trase perdelele și declară cu o solemnitate teatrală:

— Hapurile ucid mai mulți oameni decât bolile.

Aukan nu punea preț decât pe remediile transmise prin viu grai, pe visele premonitorii și pe almanahurile alchimiștilor. După ce examină cu grijă cicatricea de pe pieptul lui Lazare, desenând cu degetul o aureolă în jurul ei, începu să facă apologia științelor oculte și a dialogului cu cei morți. Îi strânse laolaltă pe toți membrii familiei, pentru a le explica tot ce știa despre plămân și reuși să-l convingă pe Lazare că ritualurile șamane erau absolut necesare pentru tămăduirea sa.

— Trecutul e cheia, îi spuse el. Mai întâi, trebuie să reintri în legătură cu sufletele strămoșilor tăi. *Pillanes*[22].

Lazare mormăi ceva despre un anume Michel René, un unchi francez despre care i se povestise, dar asta nu păru să-l convingă pe Aukan care, zornăindu-și clopoțeii, amestecă niște ierburi într-un mojar, cu sângele unei găini negre ce nu fusese călcată de cocoș, și făcu o cataplasmă. Cu gesturi însoțite de incantații, unse

plaga lui Lazare cu o pastă verzuie, grasă și cleioasă, în care puse și o șuviță de păr. Din acea dimineață, îl obligă să poarte o piele veche de capră roșcată cu părul pe dos, tocită la coate, care putea a rozătoare intrată în putrefacție, și îi interzise să-și atingă coasta. Motivul pentru care Lazare îngăduise încă un leac absurd era acela că înțelesese de multă vreme că e zadarnic să te împotrivești morții și, simțindu-și sfârșitul aproape, prefera să putrezească din interior. Cataplasma a stat pe rană timp de o săptămână, iar după 10 zile, aceasta începu să emane un miros de flori veștede, impregnând aerul cu efluvii respingătoare de intestine și preschimbându-se, în cele din urmă, într-o crustă uscată și maronie, ca un pergament de scorțișoară. Duhoarea era atât de puternică, încât nimeni nu avea curajul să-l viziteze în casa sa din Santo Domingo, iar în cartier circula zvonul că Lazare se întorsese de pe frontul din Marna cu scorpioni în burtă. Delphine fu cea care, iritată din pricina mirosurilor, decretă, într-o zi, dând buzna în camera lui:

— Nu vraci îți trebuie ție, ci femeie!

La sfârșitul lui noiembrie, când zilele frumoase deveniră mai lungi, familia Lonsonier începu să meargă la picnic pe câmpul din Pirque. În acest loc, aflat la o oră distanță de capitală, era o liniște deplină, doar în înaltul cerului, păsările răpitoare scoteau țipete stridente. Într-o duminică, Lazare se îndepărtă de grup și începu să se plimbe prin poiană, inspirând mirosul de iarbă uscată. Mergea la întâmplare prin buruienile sălbatice, cu pielea veche de capră acoperindu-i umerii, când, deodată, văzu în depărtare câțiva negustori care vindeau mirodenii și bijuterii, cu căruțele așezate în cerc.

Erau tineri cu pielea tuciurie, cu mâini puternice și dibace, cu ochi alungiți ca niște vârfuri de săgeți, care făceau negoț cu bijuterii pentru femei, aduse din Araucania, cu coliere confecționate în minele de argint și împletituri de Nacimiento, arătând, cu brațele lor pline de tatuaje, spre tarabele pe care erau expuse coronițe din pene și covorașe, brățări din aramă și tărtăcuțe pictate. Un bătrân îi deschise o cușcă unde, pe un pat

de frunze, dormeau nemișcate niște șopârle albe, imense, cu burțile acoperite de viespi.

— Ce vrei să cumperi? îl întrebă el.

— Vreau să cumpăr o călătorie, răspunse Lazare.

Cunoscându-i pe Albi pentru nebunia lor imprevizibilă, acești mapuche nu fură câtuși de puțin impresionați și îi răspunseră că îl primesc în caravana lor, dacă avea bani să le plătească timp de o lună. Lazare se învoi fără să clipească, cu aceeași fervoare cu care se înrolase în armată. Ca să nu o îngrijoreze pe mama lui, trimise pe unul dintre copii, cu un mesaj mâzgălit pe un boț de hârtie, către grupul de la picnic. O jumătate de oră mai târziu, când Delphine îl văzu venind spre ea pe acel copil cu părul lung, cu o blană cu păr aspru pe umeri și cu picioarele goale, înțelese îndată că fiul său hotărâse să plece altundeva, pentru a-și vindeca rănile ascunse pe care i le lăsase Marna. Citi cu voce tare, în fața întregii familii, cuvintele așternute cu un scris hotărât:

Am plecat cu viitorul.

A doua și cea din urmă călătorie a lui Lazare spre Cajón del Maipo dură 21 de zile. Văzu peisaje triste, comunități de crescători de pisici sălbatice și de vânători agili de *guanaco*. Zile la rând, se cățără pe piscuri și se rostogoli pe pante, în timp ce copitele dobitoacelor sclipeau pe stânci, prin lanurile de lucernă, unde apusul avea culoarea gingiilor de pumă. Pe fiecare pisc era o cruce uriașă pe care nici furtunile, nici vijeliile nu reușiseră să o doboare. Un timp, vându clandestin blană de șinșila și de viscacha, mâncând doar supă de porumb cu ulei de avocado. Rămase pe aceste văi unde întâlni *huasos*[23] care mestecau ierburi și înfășurau țigări din frunze de coca, păstori ce călăreau cai fără șa și-și vindeau obiectele de artizanat prin orașe. Bătinașii îi enumerau denumirile insectelor, de parcă era vorba despre persoane pe care le cunoscuseră, și îi vorbeau despre ținuturi în care oile aveau lâna mai tare ca sârma, iar femeile se puteau preface în narvali.

Acest aer curat, această călătorie departe de tot și toate, descoperirile neîncetate ale pământului său îi vindecară plaga de la plămân. Podișurile, *mesetas*, când pustii, când mărăcinoase,

întretăiate de stânci de bazalt purpuriu, îi oferiră, pe rând, remedii mai bune decât toate cataplasmele lui Aukan. Lazare se simți atât de bine încât, peste două săptămâni, hotărî să se despartă de grup și să urce spre Cordilieri, cum voiseră cândva conchistadorii Castiliei. La jumătatea lunii decembrie, se instală singur, pentru câteva zile, într-o livadă plină de fructe, descoperită într-un vechi *fundo*[24] din parcul Río Clarillo, vestigiu în care existaseră cândva o grădină de legume și un canal de irigație ce fusese săpat de coloniștii belgieni, și își montă cortul în scobitura unei văi.

Într-o zi de marți, în timp ce culegea mere, într-o poiană, cu pielea de capră pe umeri, simți o lovitură zdravănă în spate, care îl doborî la pământ, și două gheare puternice se înfipseră între omoplații săi. Lazare se zbătu cu furie, iar pasărea, surprinsă de o rezistență cu care nu era obișnuită, dădu înapoi, fâlfâindu-și aripile. Lazare se întoarse și văzu, la un metru de el, suspendată în aer, o magnifică creatură ce semăna cu un vultur cenușiu. Era un șoim cu piept negru din Anzi care, indus în eroare de pielea de capră, se năpustise de sus asupra lui, de parcă ar fi ochit o rozătoare.

Nu apucă să se dezmeticească, că auzi o voce în spaniolă:

— Vă rog să-l scuzați. V-a confundat cu o vulpe. Sunteți rănit?

De la frica din tranșee căpătase obiceiul gesturilor bruște. Răspunse mașinal, în franceză, de parcă ar fi consolat un soldat:

— *Ça va!*

Se răsuci pe călcâie și o privi pe cea care îi vorbise. Era stăpâna șoimului. Fu uluit să descopere că ființa apărută în mijlocul peisajului, într-o ținută masculină, nu era un bărbat din sălbăticie, care să miroasă a căruță și a munte, ci o tânără elegantă și blândă, cu siluetă fină și zveltă. Dinții ei erau albi, perfect aliniați, și o pălărie din fetru îi umbrea delicat chipul, până în dreptul buzelor.

— *Eres francés?*[25] îl întrebă ea.

Lazare roși. Crezu că o să-i explodeze fața, sub presiunea sângelui care îi dădu năvală în obraji, iar senzația de arsură îl îmbujoră și mai tare.

— *Si.*

Femeia își puse mănușa de piele, iar vulturul se așeză pe pumnul ei.

— Familia mea e franceză, mărturisi ea.

Lazare fu uimit să constate că mâinile tinerei femei nu erau bătătorite, îngroșate de la mănușile de dresaj, ci aveau o lucrătură fină. Cu pistruii ei, cu părul ruginiu-închis și cu ochii negri a căror tristețe putea fi luată drept timiditate, aducea cu o tânără occitană. Nasul miniatural, fruntea netedă, bărbia ascuțită îi amintiră de profilul femeii acoperite de lauri de pe medaliile celor morți pentru Franța. S-au plimbat pe câmpie. Căldura îi întețea parfumurile amețitoare. Lazare aduse vorba despre război.

— *Cuál guerra?*[26] întrebă ea.

Lazare nu răspunse. Descoperi o făptură generoasă și primitoare, care dorea să-i mulțumească pe ceilalți, și savură pentru prima dată întâmplarea în care nimerise, adus de o caravană de băștinași. Nu-și amintea să se mai fi simțit vreodată atât de stânjenit în fața cuiva, atât de rușinat de mâinile lui mari, de sănătatea sa șubredă, de brațele care i se bălăngăneau pe lângă corp, de la acel moment în care se privise în oglindă, înainte de a pleca la război. A doua zi, o zări pe o colină mică cu tufe de trandafiri în timp ce pasărea îi ciugulea din mână. O clipă, fu dezamăgit, neregăsind în ochii ei delicatețea pe care i-o descoperise în ajun. Dar plimbările se repetară și, tot văzându-se, patru zile la rând, Lazare începu să caute acea fisură prin care să poată intra în inima ei.

Află că se numea Thérèse Lamarthe, iar Lazare, care fusese un mare cititor în adolescența sa, regăsi în acest nume rezonanța unui personaj cu care romanticii francezi își populaseră tragediile. Thérèse avea cam 18 ani, moștenise de la strămoșii săi o statură de o feminitate afabilă și un mers sigur. Își strângea părul în coc în creștetul capului, răspândind, la fiecare gest, un miros proaspăt de pasăre răpitoare și de curele de piele. În acele vremuri, femeile nu ieșeau din casă decât acoperite cu un văl negru cu dantele, un șal mare ce li se revărsa pe umeri, ascunzând sub faldurile lui ample formele șoldurilor lor, însă

Thérèse purta o pălărie franțuzească cu ornamente, cochetărie inutilă a costumului de vânător, a cărui eleganță contrasta cu meseria sa.

Lazare nu știa nimic despre femei și încă și mai puțin despre arta seducției care avea o tradiție de secole. Astfel, din ignoranță, mai mult decât din galanterie, îi făcu o curte de modă veche, destul de stângace, așa încât Thérèse fu cea care, într-o seară, când stăteau amândoi pe rădăcinile unui plop, îl luă de mână, destul de hotărâtă, trezind în el curajul ascuns al soldatului. Mai târziu, ea își va aminti că, uitându-se cu atenție în ochii lui cu pleoape rozalii, avusese impresia că zărise o umbră cețoasă, semnul unei morți premature.

— Acest om va muri de tânăr, gândise ea atunci.

Nu trecuse nici o lună de la picnicul din Pirque, că Lazare se și întoarse la Santo Domingo, vorbind într-o spaniolă amestecată cu cuvinte mapuche, întinerit și viguros, urmat de o căruță în care, ca o nomadă, călătorea Thérèse, cu un inel din trestie pe deget. La vederea fiului ei și a viitoarei nurori, Delphine se îmbujoră de emoție, înțelegând că fiul său se logodise, iar când alergă să-i dea de veste și bătrânului Lonsonier, care se legăna pe un scaun-balansoar, acesta nu putu să-și țină în frâu entuziasmul plin de admirație.

— Ce băiat! exclamă el. S-a dus să-și caute o franțuzoaică printre indieni.

Căsătoria a avut loc în a doua săptămână din decembrie. Thérèse purta o rochie albastră din satin, cu broderii fine, și două fetițe îi duceau trena lungă din tul. La ceremonia de la catedrală au fost invitate toate familiile franceze din Santiago și cele din orașele vecine, ce veniră de pe coastele Cordilierilor ca să asiste la binecuvântarea episcopului, cu râuri de ghirlande de flori, încărcate de lăzi cu vinul lor cel mai bun și de vaze mari și albe. Două oi sacrificate și fripte la proțap, în grădină, au fost servite în bucăți, în farfuriile pictate în stil Bonnard, iar seara se încheie în salonul din Santo Domingo, unde pe fiecare din pernele confecționate din stofe veștejite, fuseseră cusute inițialele înlănțuite ale numelor celor doi soți.

Spre miezul nopții, Thérèse urcă în cameră. Când Lazare i se alătură, încăperea era învăluită de aburi ce păreau că se ridică din apa fierbinte a unei căzi. Scăpără un băț de chibrit și o flăcăruie plăpândă desenă un cerc de lumină în semiobscuritate. În acea clipă, o văzu pe Thérèse goală, debordând de tinerețe, de o frumusețe trufașă, stând culcată în mijlocul patului. Nu bănuia că goliciunea unei femei cuprinde atâtea coline, atâtea piscuri, atâtea văi și crevase. S-ar fi zis că a cultivat această feciorie într-o obscuritate telurică, ferită de priviri, cu o discreție pudică, ca un șoim timid, iar Lazare voi să creadă că se păstrase doar pentru îmbrățișările sale. Atingându-i trupul, observă că pielea ei, ce fusese spălată ore întregi cu ambră de melasă și avea parfumul mierii, era la fel de catifelată ca puful de piersică. Însă când se apropie de chipul ei, un miros puternic de lămâie îi readuse în minte vâlvătaia luptei și rănile războiului.

Lazare se retrase. Corpul lui se încleștă, dintr-odată, ca un pumn. Mușchii i se încordară, buzele i se strânseră și o amețeală îl cuprinse pe loc, însoțită de scuze confuze. Se ridică din pat, începu să meargă prin cameră cu gesturi stânjenite, rușinate, arătându-i lui Thérèse imperfecțiunile corpului și inimii sale.

Ea bănui, în acea clipă, că acest om purta o plagă mută pe care fiecare mișcare imprudentă, fiecare miros neașteptat, fiecare cuvânt deplasat, putea să o deschidă iar. Începea să-l cunoască în tăcerea lui stângace, plină de răni secrete. Deși nu trăise chinurile și neliniștile războiului, avea impresia că putea proiecta în mintea ei aceleași sacrificii și aceleași idealuri care locuiau în a lui.

Ca să-l liniștească, îl ademeni spre cadă, presărând în ea albăstrele și coriandru. Îi frecă spatele cu un burete și-l unse pe piept cu ulei de cocos ca să-i înmoaie cicatricea de la plămân. Cu grijă și răbdare, redădu pielii sale aspre aspectul catifelat, îi masă mușchii contractați, apoi, își coborî inocent mâna între picioarele lui, restituindu-i cu zel și pricepere bărbăția pe care o crezuse pierdută pentru totdeauna. Apoi se cufundă și ea în apă, ca o plantă acvatică, își puse capul pe pieptul lui și se lipi de el, imobilă și devotată, cuibărindu-se de pe-acum în miile de nopți

care aveau să vină, în sfâșierile și epifaniile din care avea să facă parte mâine.

Apa care îl separase odinioară de Helmut Drichmann îl apropia acum de această femeie cu care descoperea, pentru prima dată, dragostea. Lazare simți țâșnind din inima lui o poftă devoratoare și războinică, ca un torent greu de stăpânit. Inspirat, făcu să vibreze cada cu un asemenea avânt, încât becul de la intrare începu să pâlpâie, iar vecinii îl salutară timp de o lună cu o reverență stânjenitoare. Lazare nu uită niciodată noaptea în care această femeie i-a redat plăcerea de a simți parfumul de citrice, bucuria trupurilor lipite unul de altul și a sudorii lor melancolice, în timp ce au stat amândoi înlănțuiți în cada din fontă ce aparținuse celui dintâi Lonsonier și care era acum suficient de încăpătoare pentru a întâmpina o nouă generație.

---

15 Dans național din Chile.

16 A doua dintre cele trei bătălii de pe Aisne din Primul Război Mondial (aprilie 1917), soldată cu numeroase pierderi pentru trupele franceze și britanice.

17 Porecla lui Georges Clemenceau, prim-ministru al Franței (1917-1920).

18 Augustin Cabanès (1862–1928), medic și scriitor francez.

19 Medic, personaj de ficțiune balzacian din Comedia umană.

20 De la numele lui Émile Coué (1857–1926), psiholog și farmacist francez. Metodă bazată pe puterea gândirii pozitive.

21 Grup etnic din Chile și Argentina, numit și araucani.

22 Spiritele strămoșilor. (În original, în mapudungun.)

23 Crescători de cai din Chile. (În sp., în orig.)

24 Casă de țară. (În sp., în orig.)

25 Ești francez? (În sp., în orig.)

26 Ce război? (În sp., în orig.)

El Maestro

În 1887, un tânăr trompetist originar din Sète, Étienne Lamarthe, părăsi fanfara din satul său, luând hotărârea să meargă să cânte la celălalt capăt al lumii. A luat cu el 33 de instrumente de suflat sigilate în cutii din lemn de chiparos, bătute în cuie de argint. Fără să știe nici măcar un cuvânt în spaniolă, acest tânăr brunet cu tenul palid a debarcat în portul din Valparaíso, cu 14 flaute, opt saxofoane, șase clarinete, patru trompete și o tubă gigantică, într-un cufăr de metal atât de greu, încât toți au crezut că e un naufragiat clandestin. Timp de trei zile, străbătu o câmpie de nouă leghe, într-o căruță trasă de o catârcă oarbă, transportând această orchestră pe o arșiță sufocantă, protejând-o cu o grijă maternă și cu vrăji armonioase, până când ajunse la Limache, un sat din provincia Marga Marga, în care se cultivau roșii și orhidee.

Se instală într-o casă cu curte interioară și partere din ciment, cu motive ca niște dungi de zebră, ce aminteau de rândurile unei partituri. În ziua următoare, începu să recruteze voluntari ca să-i învețe solfegiu și să formeze o mică orchestră. Fixă un panou sub portic, pe care scrisese într-o limbă aproximativă: *Școală de muzică*. Apoi își deschise ușa, ce nu avea să se mai închidă vreme de 67 de ani, pentru ca toate sufletele de artiști din Limache să știe că se stabilise acolo.

În câteva zile, salonul fără mobilier și decorațiuni, abia șters de praf, se transformă într-o școală plină de tineri brutari care învățară să sufle în flaut, de agricultori care deprinseră notele la clarinet și de tinere spălătorese care studiau gamele, cu abnegație și răbdare, în liniștea pădurii de brazi. Aduseră de la Santiago un pian care își făcu intrarea fără picioare și deformat la colțuri, după ce fusese transportat într-o căruță plină de lădițe cu pepeni, unde își pierduse și două clape negre, și pe care un cizmar îl acordă cu niște șireturi de botine. Au achiziționat și o harpă

eviscerată și câteva viori bolnăvicioase, tocite și cu gâtul decolorat, dar pe care Étienne Lamarthe le acordă cu atâta pasiune și devoțiune, încât la moartea sa aveau să fie considerate relicve sacre.

În scurt timp, elevii se dovediră sârguincioși, iar repetițiile nu mai duceau lipsă de muzicieni. Singurul comisariat din sat toleră improvizațiile nocturne și niciodată nu aveau să mai fie nopți așa de melodioase în care sunetul trompetelor răsuna până în zorii zilei, înăbușit doar de șalurile văduvelor. Au pus atâta suflet în această orchestră, încât, după numai trei luni, adoptând o disciplină militară, noii artiști din acest cătun uitat de lume aveau să interpreteze un umil repertoriu în fața primăriei, oferind astfel, pentru prima dată de la întemeierea satului, un concert de muzică barocă, în fața unui popor de râuri și de dealuri.

Concertul s-a bucurat de un asemenea succes, că Étienne Lamarthe, supranumit îndată *El Maestro*, deveni în scurt timp omul cel mai respectat din regiune. Având o mulțime de proiecte în minte și casa mereu plină de muzicieni amatori, comandă și alte instrumente de la Lima și São Paolo și înființă o orchestră simfonică, făcând aranjamente muzicale după operele italiene, ca să poată fi interpretate fără dificultate de oameni care nu știau să localizeze Roma pe o hartă. Ținu chiar el cursuri de operă în bucătăria sa și i s-a dus vestea până în capitală după ce, în decembrie 1900, pentru a marca intrarea în noul veac, a oferit în fața intendenței înconjurate de stâne o reprezentație a operei *Norma* de Bellini, pe o scenă improvizată din 20 de scânduri și opt butoaie și cu un decor făcut de groparul cimitirului. În amintirea acestui moment unic, a fost ridicat în piață un bust al lui Bellini, din cupru de Chuquicamata. Privind spre școala de muzică, greu și demn, nu s-a clintit de acolo vreme de mai bine de 50 de ani, până la moartea *Maestrului* cu care va fi îngropat.

La patru ani după sosirea sa în Chile, Étienne Lamarthe era cea mai bună partidă din regiune. Se căsători cu Michèle Moulin, fiica unor francezi bogați, proprietari ai unor fabrici de încălțăminte. Au avut două fete: Danièle și Thérèse, care aveau să crească într-o lume a operelor și simfoniilor, studiind solfegiul

înainte de spaniolă, iar primul lor cuvânt a fost o notă muzicală. Danièle învață să cânte la saxofon, iar Thérèse, mai puțin dotată pentru instrumentele de suflat din lemn, căpătă un glas atât de frumos, încât la vârsta de opt ani, putea cânta, fără partitură, arii de Verdi și de Puccini, cu o inocență ce deveni proverbială.

Însă în ultimele zile din noiembrie, o epidemie de tuse convulsivă s-a abătut asupra satului. Deși se bucura de o sănătate strașnică, Thérèse suferi de o tuse chinuitoare, fiind trimisă în munți, pe coastele Cordilierilor, la sfatul medicilor din sat, care propovăduiau virtuțile aerului curat de la altitudine. Departe de acorduri și de concerte, izolată de creațiile mărețe ale lui Verdi și de operele lui Bellini, Thérèse descoperi tăcerea păsărilor, făcută din uguiri și piuituri, având astfel acces la un univers de nepătruns, în care un altfel de cântec, nesofisticat, își impunea legea.

La 16 ani, se stabili definitiv într-o hacienda, pentru a studia ornitologia. Închirie o cameră în satul Melocotón, situat undeva foarte sus, în parcul național Río Clarillo, ce se lega anevoios de restul țării prin drumuri primejdioase și cărări abrupte și înguste. Într-o zi, luând parte la o expediție, escaladă împreună cu camarazii săi crestele deszăpezite ale Cordilierilor, traversate de piscuri ale căror turle de gheață fuseseră topite de soare în ultimele luni. Ghidul explica vegetația endemică de la cei 4 000 de metri altitudine, când, deodată, atenția îi fu atrasă de un zgomot ce venea de la marginea unei faleze. Le făcu semn să se oprească și să se ascundă după un pâlc de arbori. Au înaintat ghemuiți, aproape târându-se, spre un zid de stânci, care era o apărătoare în calea prăpastiei. Thérèse privi printre frunzele de deasupra zidului și atunci îl zări.

Era un condor uriaș, singur pe munte, imens deasupra hăului, cu o mantie de pene metalice și un cap pleșuv ce se ivea dintr-o coleretă albă. Creasta dintre ochi se continua cu o piele tare, galben cu mov, străbătută de vinișoare, puțin răsucită în vârf, semănând cu scoarța unui stejar. Ținându-și respirația, grupul observa, nemișcat, liniștea neagră a acestei creaturi care se învârtea în jurul cuibului ei ca un monstru în jurul vizuinii.

Condorul se ridică și îmbrățișă valea cu privirea, insolent și perfect. De-abia atunci plescăi din limbă și își întinse aripile, ocupând, astfel, dintr-o singură mișcare, trei metri și jumătate. Își dădu pliscul pe spate, își umflă pieptul și din pântecele lui țâșni spre abis un sunet cavernos. Mai întâi, ca o piatră sfărâmată, un vaier repetat, un fel de strănut ciopârțit, apoi se continuă cu un suflu sălbatic și sec, de copac doborât, al cărui ecou răzbătu pe o distanță de câțiva kilometri. Nu era un țipăt, ci un sforăit de o urâțenie sublimă, o muzică ciudată, iar când acest zgomot atinse punctul culminant, vocea lui se prăbuși într-un șuierat scurt, tăios, care făcu loc unei liniști imperioase.

Această scenă stârni în Thérèse o fascinație pe care avea să o mai simtă doar atunci când, 10 ani mai târziu, va naște o fetiță într-o volieră din bronz. Întrezări, poate, un avertisment, descoperirea somptuoasă și infamă că în gâtlejul acestui animal se afla tot ceea ce opera încercase să-i pună în al său. Doar unele văi adânci și unii munți, doar unele enormități geologice se puteau, așadar, măsura cu cele mai mari arii. Ea, care era o ființă pură și fără viclenie, de o imprudență naivă, care fusese educată să cânte în fața lumii, simți o metamorfoză a cărei măreție nu o putu înțelege din prima clipă.

La 18 ani, trecu de la studiul păsărilor la dresajul păsărilor de pradă. În acea perioadă, șoimăritul era practicat în cercuri rezervate doar bărbaților, de câțiva amatori care îmblânzeau ereți pe câmpiile aride și bogate în vânat, sub un cer senin. Își făcu cu greu loc în acest cuib de bărbați cu mâini ca niște gheare de păsări răpitoare, care vedeau semne prevestitoare în orice zbor și al căror obicei de a asista la capturile șoimilor lor le sporise rezistența la gingășiile prieteniei. Thérèse intră astfel într-un univers în care păsările nu mai erau simbolul inspirației poetice, al mult doritei libertăți, al promisiunilor de evadare, ci doar un popor de pliscuri coroiate și de mitologii nocturne, unde țipetele aminteau de orăcăielile broaștelor, iar ghearele puteau îndoi plumbul.

Îndură, în acea perioadă, momente dificile, jigniri din partea echipei, nedreptăți legate de sexul său. Chipul ei, delicat de la

natură, nu-și schimbă trăsăturile, nici proporțiile, însă revolta interioară pe care i-o stârnise arta vânătorii îi modificau brusc expresia. Avea 20 de ani când obținu permisul. Reușise să îmblânzească un șoim cu piept negru din Anzi, cu penele pale și pete de culoarea ardeziei pe piept, ai cărui ochi puteau distinge o monedă de un cent de la o distanță de 100 de metri. Îl numi Niobé, pentru că avea culoarea pietrei. Îl purta cu talent pe încheietura mâinii, în timp ce de curelușele de la picioarele lui atârna o sfoară ce semăna cu o creangă de *avellano*[27]. Îl cântărea în fiecare zi, înainte de antrenament, notând cantitatea de hrană pe care i-o dăduse, tipul de exercițiu și reacțiile la apel din timpul zborului. Din momentul în care pasărea începu să se năpustească nestingherită asupra prăzii și să ciugulească din pumn, putu să o plimbe în voie prin desișurile pădurii și pe podișurile bătute de vânt, pe întinderile nesfârșite cutreierate doar de pastori și de pelerinii solitari.

După o lună, șoimul învață să vâneze. Imediat ce vedea în depărtare o pradă fugară, își încorda mușchii ca un ghepard înaintea unei sărituri, își întindea gâtul cu ochii ațintiți spre câmpie și, străpungând cu ghearele mănușa de piele, își lua zborul, despicând aerul. Căpătă obiceiul de a zbura mai departe, aproape de câmpurile aride, acoperite de *laureles*[28] și de flori de brusă, pe care călătorii își instalau uneori corturile.

Într-o zi, când în aer se simțea mirosul îndepărtat al unui stârv, șoimul începu să urmărească, călăuzit de instinct, duhoarea unei carcase pe care nu izbutea să o localizeze. Din înaltul cerului, identifică, în sfârșit, o blană de vulpe în iarbă și se aruncă în picaj, atacând din spate, cu o viteză fulgerătoare și cu ghearele înainte, concentrându-și întreaga energie într-o coborâre formidabilă, dar se izbi de o haină din piele de căprioară.

Șoimul se retrase, speriat de această masă mult mai mare decât el. Luat prin surprindere, Lazare Lonsonier scoase un țipăt. Șocul îi făcu să se îndepărteze unul de celălalt într-o fracțiune de secundă. Thérèse alergă imediat spre ei.

— Vă rog să-l scuzați, exclamă ea. V-a confundat cu o vulpe.

Peste câteva zile, s-au întâlnit din nou și așa se face că, în timpul celor 30 de ani de căsătorie care au urmat, de fiecare dată când Lazare se îmbăia cu Thérèse, binecuvânta ziua în care Aukan îi pusese o piele de căprioară pe umeri. După noaptea nunții, Thérèse rămase grea. Fața ei căpătă culoarea tulpinii de mușețel. Nu mai mânca decât piersici tari aurii și supă de *choclo*[29], și începu să-și ungă pântecele cu o pomadă de aloe vera împotriva vergeturilor. Era atât de sănătoasă și de viguroasă, că ajunse în a zecea săptămână de sarcină fără să aibă deloc grețuri. Își masa sânii cu suc de trestie-de-zahăr, pentru a preveni apariția crăpăturilor. Se îngrijea de alimentația ei ca să aibă laptele mai bun și repeta incantații magice ca să alunge deochiul. Deși la începutul căsătoriei ea era cea care îi făcea toaleta soțului, îi tundea barba, îi umplea cada cu apă călâie ca să-i aline plămânul, acum venise rândul lui să-i pregătească ei baia, să-i pudreze gâtul cu talc și să-i taie unghiile de la picioare cu o foarfecă din argint.

Delphine și bătrânul Lonsonier, înțelegând că cei doi aveau nevoie de spațiu, au părăsit casa din Santo Domingo, fără zgomot, cu o discreție enigmatică, și s-au instalat în Santa Carolina. Nici măcar Lazare nu și-a dat seama că mama lui se cufundase într-un univers paralel, inima ei fiind zdrobită de moartea celor doi fii, măcinată de o tristețe înfiorătoare, și de-abia mai târziu, când înțelese că nu o va mai revedea, făcu din această plecare o dată importantă a vieții sale.

Într-o după-amiază de iunie, cu puțin înainte de lăsarea serii, Delphine, simțind că se anunța o furtună interioară, ieși din camera din Santa Carolina pentru plimbarea obișnuită. Își puse pe cap pălăria cu boruri largi, își împodobi degetele cu inelele făcute din medalii topite și se îndreptă spre lacul pe care se plecau ramurile unor sălcii desfrunzite. A fost văzută mergând spre lagună, după ce lăsase toate ferestrele și ușa casei deschise în urma ei. Nu s-a oprit la mal, ci a continuat să meargă fără să încetinească, lăsându-se înghițită de apă de parcă ar fi vrut să ajungă în centrul bălții. Se spune că nu s-a oprit din mers cât a putut încă respira, legănată de vegetația subacvatică, înconjurată de dansul spectaculos al broscariței și al ierbii de lac, și că în

plămânii ei au intrat doi pești aurii. În doar câteva minute, jumătate din apa lacului a pătruns în trupul ei ca într-un lamantin, iar cadavrul său nu s-a mai ridicat la suprafață, fiind nevoie de trei scafandri pentru a-l smulge din apele vâscoase care începuseră deja să-l înghită.

Mormântul ei, săpat într-un promontoriu de piatră de la marginea pădurii, la o adâncime de 66 de centimetri, a fost acoperit de begonii și de frunze de cireș. Pe Delphine au așezat-o într-un sicriu din lemn de măslin, lung de 1,80 metri, pe care era fixată o plăcuță de metal cu numele ei. Dar corpul său se îmbibase de atâta apă în întunecimile pământului, că din porii lui începu să curgă un ulei pământiu, ce mirosea a iarbă umedă și era plin de plante subacvatice și de solzi de pește. După două zile, mormântul se inundase. Țâșnise din el atâta noroi încât, la sfârșitul săptămânii, promontoriul nu mai era vizibil și au trebuit să aspire 40 de litri de apă cu un furtun care se înfundă din cauza unui inel de bronz.

Bătrânul Lonsonier ținu un doliu aspru și nu se recăsători niciodată. Își duse văduvia în tăcere, departe de convenienețe și de politețuri, și hotărî să-și vindece sufletul trimițând, în a doua miercuri din luna iulie, toate lucrurile soției sale în casa din San Domingo. Așa ajunse vestea morții lui Delphine în capitală, alături de cutiile și de cuferele ce fură îngrămădite în fața intrării. Nu se mai văzuseră atâtea bagaje din perioada experimentelor culinare. Timp de nouă luni, încăperile se umplură de boccele, de cutii cu toarte în formă de dragon și de valize cu toalete din altă epocă, de truse din faianță și de perii din păr de cămilă, de dantele de mătase și de voalete de culoarea prunei. Se adunau claie peste grămadă în ambalaje elegante care nu fuseseră aproape deloc deschise și pe care nici timpul, nici moliile nu le putuseră deteriora. Thérèse, însărcinată în mai multe luni, supraveghea și dirija operațiunile, stând pe un scaun din ratan, cu mâinile încrucișate pe pântecul său împodobit cu o curea din perle de imitație. Dintre toate aceste cutii, una însă fu așezată deasupra grămezii, cu o grijă plină de evlavie. Lazare avea să-și amintească peste mulți ani că în acea iarnă sosise prima pasăre

din casă, într-o ladă din lemn de pin de pădure ce răspândea un miros puternic de leurdă.

Era o colivie galbenă, protejată de cristale de camfor și de pene artificiale, prevăzută cu două stinghii, dintre care una sub formă de leagăn. Era atât de grea, încât ar fi fost nevoie de forța a doi bărbați ca să o transporte. Când o deschiseseră cu grijă, Thérèse descoperi înăuntru o sublimă creatură din pădurile nordului, care fusese capturată, probabil, în Flandra, în afunzimile din Mont noir, în apropiere de Bailleul, printre brazi înzăpeziți și clopotnițe urgisite.

— Bufnițele sunt semn de noroc, spuse ea.

Avea un penaj mov de mag, dar pieptul îi era roșcat, cu doi ochi aurii, un cioc scurt și ascuțit. Cu înfățișarea ei întunecată, semăna cu un pictor olandez. Thérèse se ocupă imediat de ea cu o tandrețe metodică, ajutată, în curând de Lazare care analiza în tăcere, cu o privire plină de gelozie, acest animal ce se bucura în prezent de atenția care, altădată, îi era acordată lui. Thérèse vru mai întâi să o hrănească în colivia ei, fără să o mute în altă parte, ca să nu o traumatizeze. Îi puse muzică, așa cum citise într-o carte, cumpărând discuri cu melodii belgiene ca să nu se simtă dezrădăcinată. Îi vorbea cu o bucurie gânguritoare, adăugând suplimente alimentare în semințele pentru hrană și nu îngăduia să fie lăsată singură. Zvonurile din cartier o asemănau cu un refugiat de război. Se povestea că, întrucât toate pădurile din Franța erau în flăcări, până și păsările luaseră vaporul. Lumea credea că e rezultatul unei vrăji flamande, că apăruse dintr-o legendă a mitologiei scandinave, sau că era purtătoare de boli ale nou-născuților, însă bufnița, ca un adevărat membru al familiei, surdă la aceste zvonuri, imperturbabilă și tenace, se adaptă cu ușurință în noul său loc. Crescu, penele i se lungiră, luă în greutate și ar fi ajuns să semene cu un vultur, dacă, peste mulți ani, dictatura nu i-ar fi implântat un glonț între ochi.

Inspirată de această aclimatare reușită, Thérèse alcătui cu rigoare o listă a speciilor cu care bufnița ar fi putut coabita. În anumite perioade, mergea de mai multe ori la muzeul de istorie naturală, de unde se întorcea fermecată de literatura ornitologică

despre alimentația ghionoaiei-verzi sau despre mustățile pițigoiului-de-stuf, despre gelozia papagalului-amorez sau despre raritatea prigoriei. În timp ce pântecul ei creștea, aduse pe rând, de peste hotare, păsări ce au ajuns în familia Lonsonier trecând vămile clandestin, de parcă ar fi fost produse de contrabandă. Uneori, în cutii erau și ouă verzui și pestrițe, făcute în timpul călătoriei și ascunse sub câte un mănunchi de paie, pe care servitoarele încercau să le clocească sub cearșafuri încălzite, alergând în toate direcțiile pentru a găsi locuri în care să le depoziteze. Încăperile casei se umplură, în curând, de colivii erodate de sarea oceanului, prinse într-un vârtej terifiant de mierle și de rațe cârâitoare, de cânepari și de ciori-grive, de ciocârlii-de-câmp și de stârci-cenușii care zburătăceau în neorânduială, însetați de libertate.

Într-o lună, numărul lor îl depăși pe cel al locuitorilor de pe Santo Domingo, iar aerul deveni irespirabil din cauza mirosului de găinat. Au luat cu asalt cuierele tocite, ca niște note negre înșiruite pe un portativ, și hrănitoarele ce fuseseră atârnate la câțiva centimetri de tavan, pălăvrăgind ca niște școlărițe, zburlindu-se și piuind în cor, ca niște castaniete ce se loveau unele de altele. Doi scatii, cu calotă și bavetă, care sosiseră într-un balot, zburau amândoi deasupra scărilor, cu același elan, iar o mierlă indiană, care semăna cu o madonă italiană, cânta printre cărțile din bibliotecă. Un cuc căpătase obiceiul de a-și abandona remigele în nuanțe de petrol în cuibul celorlalți. Cuplurile de orezari își făceau culcușuri din crengi în dulapuri, printre mătăsurile împăturite, de unde se auzeau ciripeli de pui de păsări, în vreme ce pescărușii japonezi, bondoci ca niște ocnași, cu solzi albi în zigzag pe pântece, ciuguleau tablouri cu naturi moarte, crezând că sunt spice de pătlagină. În toate colțurile casei, în baie și în bucătărie, găseai mereu boluri cu semințe de floarea-soarelui, alune și nuci mărunțite, dar și cu ouă de furnici și cu găselnițe, pe care Thérèse le așeza sub forma unui traseu cu jaloane și pe care Lazare le golea de fiecare dată, exasperat. Au achiziționat și un cocoș, ca simbol al Franței, ba chiar o coțofană salvată de la

incendiu, care găsind un tăciune aprins pe pământ, dăduse foc propriului cuib.

În scurt timp, Lazare ajunse la capătul răbdării. Întorcându-se acasă într-o zi și constatând numărul imens de păsări, găinațul de pe geamuri și petele de pe covoare, consideră că povestea asta întrecuse orice limită.

— Dacă trebuie să trăim mai mulți în casa asta, atunci să trăiască fiecare în locul lui.

Hotărî să construiască o volieră. Făcu mai multe deplasări scurte în afara orașului, întorcându-se de fiecare dată cu o mulțime de materiale de construcție. Purtând o haină veche de negustor ambulant și saboți căptușiți cu paie, se apucă să taie lemne, să bată căpriori, desfășură panouri de grilaje, asamblă piese, puse acoperișul, fixă colțarele.

La sfârșitul lunii, voliera se înălța în mijlocul grădinii. Semăna cu o pergolă cu zăbrele de fier, având o singură ușă ce se închidea cu un zăvor în formă de salamandră. Era apărată de curent printr-un dom din bronz care lăsa să pătrundă lumina, iar în mijlocul ei țâșnea apă dintr-un izvor subteran, umplând un bazin de marmură din care se adăpau păsările. Pentru Lazare, acest susur al apei era ca un semn de bogăție, de ostentație, aproape, fiindcă își putea permite luxul de a o lăsa să curgă liber, doar pentru plăcerea de a o auzi vărsându-se. În această construcție înaltă de patru metri, cu pardoseală din beton ce avea rolul de a ține departe nevăstuicile, instală colivii de răchită pentru turturele, căsuțe pentru sticleți și vreo 10 oase de sepie, agățate de zăbrele, pe care canarii puteau să-și ascută ciocul.

Thérèse fu cea care organiză exilul colectiv. Într-o săptămână, mută aproape 50 de păsări din 25 de specii diferite. Se deplasa sistematic între casă și volieră, dând dispoziții despre organizarea locului, verificând alimentația păsărilor. Cu o carte în mână, așeza bastonașe din ouă și portocale, redescoperind astfel activitățile rurale pe care le avusese în copilărie, la Río Clarillo. Peste două zile, într-o după-amiază luminoasă, în timp ce umplea căsuțele, simți o durere atât de ascuțită în pântece, că trebui să se așeze în mijlocul volierei. Copilul îi sfredelea măruntaiele, se

zbătea năvalnic în străfundurile sale, dar activitățile de pe șantier, aranjarea casei, munca obositoare din grădină o pregătiseră fizic pentru acest moment. Închise atunci ușița coliviei, își ridică poalele rochiei și, sub privirea stupefiată a orezarilor, se pregăti să nască pe un așternut din scoarță de pin.

Au urmat ore întregi de urlete, de gâfâieli și contracții, care atraseră toate matroanele din vecinătate și toți copiii din cartier, așa încât rar se mai văzu o naștere cu atâția martori precum a lui Thérèse Lonsonier. Stând ghemuită pe pământ, se luptă cu acest înger invizibil care țâșnea din ea, sfâșiată de această prezență incandescentă, lăsându-se călăuzită de pupilele ciudate și diforme ale vrăbiilor și canarilor. Această ruptură care se adâncea între picioarele ei, acest cap fetid și umed care ieșea la suprafață era ofranda grea pe care i-o aducea lumii, dar și înstăpânirea geloasă prin care voliera își cerea botezul. O bilă mică acoperită de sânge și de pene ieși din pântecele lui Thérèse și se rostogoli pe cap, ca un ou în mijlocul tumultului de piuituri, concertului de țipete și de uguituri. Fața ei minusculă, acoperită de un puf de șoim, privea țintă spre domul din bronz, de unde bufnița lui Thérèse o studia, la rândul ei, într-o tăcere maiestuoasă. Fetița se făcu ghemotoc în căușul de la sânul mamei, ca într-un cuib, și în acel moment, ceva se topi în inima lui Thérèse, ce fu cuprinsă de o duioșie copleșitoare. Uimită de neașteptata binecuvântare ce se pogorâse pe umerii ei, ridică pruncul în brațe, iar această naștere aduse o schimbare atât de izbitoare în echilibrul său, încât, din acea zi, se raportă la evenimente datându-le înainte și după naștere.

Sâmbătă, într-o zi de sărbătoare, la ora 8 seara, se născu Margot. Copila, care, de cum deschise ochii, văzu 50 de păsări cocoțate pe stinghii de lemn, nu putu niciodată să adoarmă în altă parte decât în volieră. Thérèse trebuia să meargă, pe înserat, în colivia mare, să se așeze pe un taburet în mijlocul ei și să aștepte ca Margot să închidă ochii până când noaptea avea să o învăluie într-un roi de libelule și de fluturi de culoarea ocrului. În acea perioadă, Santiago își pierduse aspectul de sat cu siluete întunecate drapate de mantile, cu pălării mari de damă și cu

ghirlande de ipsos pe fațade, transformându-se într-o capitală cosmopolită, străbătută de șine de tramvai, de cabluri și de străzi largi. Începură să răsară clădiri înalte, iar suburbiile, populate cândva de ferme și de ogrăzi, înconjurau hotarele capitalei ca o scoarță de copac. Familii bogate se stabiliră în cartierele Moneda și Augustinas, ieșind la plimbare în Plaza de Armas ce fusese înfrumusețată de cărări sinuoase, de lagune și de chioșcuri pentru concerte. Peste tot nu vedeai decât prosperitate, ascensiune materială, progres social. Casa Francesa de pe strada Estado, cu firma ei pariziană, enormă, adăugă un al treilea etaj magazinului său, iar în fața imobilului Union Central, fu inaugurat cinematograful Lumière.

În fiecare duminică, Thérèse își făcu un ritual din a se plimba cu fiica sa pe dealul Santa Lucia. Pe măsură ce Margot creștea, cei din jur înțeleseră că nu-i plăcea compania copiilor. Nu alerga în grădină cu șpilhozenul descheiat, nu bea apă de lângă trestiile râului Mapocho, nu se ascundea între arbuștii cu spini și ierburile sălbatice. Starea ei obișnuită era una plată, opacă, încătușată într-o fortăreață secretă. Nu arăta interes pentru nimic, nu avea nicio curiozitate. Era tot timpul îmbrăcată cu rochii cu guler albastru de dantelă, palidă și discretă, și nu arăta nici cel mai mic entuziasm pentru jocurile copilăriei. La această vârstă, fiind înclinată spre visare și neavând prieteni, putea sta o zi întreagă fără să scoată o vorbă. Nimic nu lăsa să se întrevadă în ea femeia bătăioasă, cu ambiții mărețe și extravagante, cu triumfuri răsunătoare care avea să fascineze mulțimile mai târziu.

De la familia Lonsonier moștenise sângele din Jura, ochii de culoarea toamnei și ținuta demnă. Întruchipa acea muțenie arogantă a oamenilor de la munte. De la familia Lamarthe, tendința mediteraneeană de a surprinde, în cele mai neașteptate momente, prin revolte de scurtă durată. Din pricina acestei combinații, era cuprinsă rareori de o veselie neașteptată, de desfătări fugare, de o bucurie vie, care însă dispăreau imediat, ca niște lovituri de sabie în apă. Mama ei a fost, poate, singura ce a înțeles reveria distantă a fiicei sale, în care ceilalți vedeau semnul unei firi reci. Thérèse îl chemă deci pe Aukan, care câștigase

încrederea familiei Lonsonier din ziua în care încercase să-l tămăduiască pe Lazare. Acesta își făcu apariția în pas săltăreț, cu o asemenea dezinvoltură, atât de tânăr, de proaspăt, de copilăros și mirosind atât de frumos, încât Lazare îi spuse că trecerea timpului nu părea să-i atingă pe vrăjitori.

— Eu nu sunt vrăjitor, se apără el, sunt *psychologiste*.

Rosti acest cuvânt în franceză, pentru că suna ca *artiste*. Purta o piele de vicună prevăzută cu o pelerină din lână, care îi cădea pe umeri. Singurul său bagaj era o traistă din piele, plină de oseminte de dinozaur, despre care spunea că sunt rămășițele unui ierbivor de 15 tone și 12 metri lungime, ce trăise în urmă cu 70 de milioane de ani. Le descoperise recent, în timpul unor săpături în sudul Patagoniei.

— Oasele lui valorează mai mult decât niște diamante, se făli el.

Așteptând o ocazie potrivită ca să le vândă, dar și pentru că era convins că traficanții de obiecte arheologice erau deja pe urmele lor, văzu în casa din Santo Domingo un loc potrivit pentru a le ascunde. Iată cum au ajuns fosilele preistorice pe unul dintre rafturile din bucătărie, într-o cutie de biscuiți, iar 40 de ani mai târziu, o tânără soră medicală le va confunda cu niște gheare de pui.

Liniștit acum, Aukan se postă în fața micuței Margot care, așezată pe un fotoliu din ratan, își sugea degetul și-l privea cu ochi mari și goi. Thérèse îl întrebă dacă avea copii, iar el răspunse:

— Am 100.

Adusese în buzunar, pe lângă oasele de dinozaur, o comoară pe care o păstrase doar pentru ea. Învăluit într-o lumină difuză și zăngănind niște brățări, Aukan rosti un discurs ce părea învățat pe de rost, pomenind despre călătorii pe piscurile înzăpezite, despre perindări prin *pampasuri*, despre drumuri mistice și păduri iernatice, unde trăiau etnici mapuche ce consumau *ibadou*[30]. Atunci când indigenii mestecau *ibadou*, explică el, se puteau ridica până la patru metri deasupra pământului.

— Când mi-am plimbat bastonul pe sub picioarele și peste capetelor lor, ca să văd dacă e vreo șmecherie la mijloc, am

înțeles că practicau levitația.

Margot se răsucea pe scaunul ei.

— Levitația? întrebă ea, privind-o cu ochi mari pe mama ei.

— Povești de *machis*, spuse Thérèse, făcând un gest într-o doară.

Aukan scoase atunci din traista lui un mic tubercul alb, tare și uscat, ca o rădăcină de ferigă, pe care îl frecă între mâini.

— *Ibadou*e mult mai mult decât atât.

Își alipi mâinile, înfundându-și nasul între palmele unite și inspiră adânc. Își roti ochii, obrajii i se făcură palizi.

— Dă-mi puțin inelul tău, îi spuse el lui Thérèse.

Aukan luă bijuteria. Încruntându-se și concentrându-se intens, invocă puterile cerești, iar când își despărți palmele, inelul rămase suspendat în mijloc, de parcă ar fi plutit. Îl făcu să se învârtă în aer, să palpite, mișcându-și degetele de jur împrejur pentru a dovedi că nu e niciun vicleșug la mijloc. După câteva secunde, Aukan își strânse din nou pumnii. Scoase un suspin de parcă tocmai făcuse un efort imens, îi dădu înapoi inelul lui Thérèse, apoi își îngădui un moment de tăcere, o tăcere înțeleaptă și respectuoasă, ce părea că precedă rostirea unui adevăr.

— Levitația e viitorul.

Margot căscă ochii, uluită cum nu se mai arătase niciodată până atunci. În fața familiei Lonsonier, Aukan începu să enumere, încurajat de privirile ei admirative, performanțele în materie de levitație ale căpeteniilor comunității sale, ca și pe cele ale șamanilor și ale spiritiștilor, așa cum fuseseră ele relatate de vechii cronicari din Nacimiento, neștiind că îi oferea, astfel, lui Margot lucrul ce va deveni, mai târziu, singura obsesie a vieții sale.

Menționă numele fratelui său, Huenuman, care, în timpul unui ritual, stătuse trei zile suspendat în aer fără să se hrănească și pe care îl coborâseră cu o sfoară, ca să nu leșine de foame. Îl pomeni pe Rutra Rayen, șeful indigen pe care un misionar îl surprinsese ridicându-se la un cot de pământ și care fusese imortalizat pe vitraliile unei biserici din Europa. Aminti cazul a doi vânători care, după ce consumaseră *ibadou*, se ridicaseră atât

de sus, încât li se pierdu urma, fiind găsiți câteva ore mai târziu, terorizați și muți, în vârful unui stejar. Existau, după spusele lui, și cazuri de semi-levitație, iluzii aeriene, somnambuli care simulau extaze, falsificatori abili ce se jucau de-a vrăjile, însă nimic nu era mai impresionant ca povestea acestui bărbat care, în plină transă, în timpul unei procesiuni dedicate Sfântului Francisc de Assisi, zburase deasupra mulțimii, în sandale și sutană, înălțându-se la cer, fără efort, drept ca o lumânare. Era vorba de un frate de mănăstire, Josif de Cupertino, care își luase zborul în fața a sute de spectatori vrăjiți, fără un punct de sprijin vizibil și fără forță fizică, singur în fața biologiei divine.

— El este primul aviator, încheie Aukan.

Margot începu să tremure. O întrebare îi răsări pe buze, fără să-i dea prin gând să o oprească:

— Primul ce?

Aceste cuvinte, rostite cu iuțeala tinereții, fură pentru ea un fel de profeție. Din acea zi, începu să trăiască prologul unei vocații. Peste mulți ani, Aukan avea să mărturisească că levitația inelului era doar un truc vechi de magie, pentru care era nevoie doar de un fir invizibil, foarte fin, de câte două biluțe de ceară pe fiecare unghie și de un scenariu bun. El dorise să o învețe, prin intermediul reprezentației sale, arta iluziei. Dar făcu din ea o aviatoare.

După această întâlnire decisivă, chipul lui Margot căpătă o expresie stranie, un amestec de încordare și absență, care e semnul oamenilor pasionați. Noaptea, aștepta ca toată lumea să adoarmă, apoi se dădea jos din pat tiptil, trăgea draperiile împodobite cu nuferi pictați, deschidea canaturile și, cu o îndrăzneală care nu era specifică vârstei sale, ieșea din cameră pe fereastră. Mergea apoi pe acoperiș cu pași mici de șoricel, strecurându-se prin lucarnele podului sau prin obloanele deschise de la etaje, având grijă să nu se arate la ferestrele servitoarelor, apropiindu-se cât mai mult de pervazurile lor pentru a savura senzația de amețeală, îmbătată de înălțime, lăsându-și un picior să atârne în gol, pentru a simți teroarea năucitoare a căderii. Își

închipuia că levitează deasupra orașului, luându-și zborul peste țărmurile fluviului Mapocho, planând până departe, în văzduh, grațioasă și agilă, învârtindu-se deasupra catedralei Assomption-de-la-Très-Sainte-Vierge, plonjând spre Muzeul Artelor Frumoase sau ridicându-se deasupra copacilor din parcul Florestal până în piața Baquedano, și călătorea în acest avion imaginar, plutind ca Sfântul Iosif din Cupertino deasupra oamenilor și a capelelor.

Bunicul ei, Étienne Lamarthe, *El Maestro*, îi oferi prima carte despre aviație, în care se vorbea despre experimentele fraților Caudron ce disecaseră păsările din golful Somme, pentru a descoperi taina zborului în hieroglifele ascunse din intestinele lor. Asemenea bunicului ei, care toată viața fusese atras de aventurile neobișnuite, deveni de neînvins în materie de aeronautică, cu toate că nu văzuse în viața ei o aripă de metal. Când Margot împlini 14 ani, Amelia Earhart deveni prima femeie din istorie care a traversat singură Atlanticul. De atunci, a început să fie fascinată de femeile aviatoare care adunau recorduri peste recorduri, în epoca sa. Își dori să semene cu Maryse Hilsz care zburase pe o distanță de 11 000 de kilometri de la Paris la Saigon, la bordul unui aparat Morane-Saulnier, fără stație de radio. Urmări cu pasiune cursa Lenei Bernstein d'Istres deasupra Egiptului, Fokker-ul în care zbura ducesa de Bedford, în rochie cu trenă și decolteu din dantele, legendarele călătorii ale lui Amy Johnson până în Australia, orele de glorie ale neozeelandezei Jean Batten, supranumită Garbo a cerului, și, bineînțeles, știa pe de rost povestea lui Adrienne Bolland care, la 25 de ani, survolase Anzii Cordilieri, fără hartă și fără instrumente de bord, singură, într-un avion construit din lemn și pânză.

Nu mai ieși pe stradă în rochie și cu cordeluță pe cap, renunță la corset și la sandale și începu să poarte o cască de piele, cu ochelari de aviator deasupra. Își inventă o uniformă compusă dintr-un pantalon de pânză și cizme negre căptușite cu lână, inspirându-se din fotografiile alb-negru pe care le văzuse în cărțile lui *El Maestro*, și își prinse în piept o broșă în formă de corb, placată cu aur, pe care o furase din colecția lui Delphine.

Era pentru prima dată când, în acel Santiago burghez, putea fi zărită pe stradă o femeie îmbrăcată ca un bărbat, dar din ignoranță, sau poate dintr-o pudoare nemărturisită, lumea trase concluzia că de vină trebuiau să fie moravurile franceze. La acea vârstă, privirea lui Margot era pierdută, însă crescând, văzul ei căpătă acea agerime și precizie pentru care avea să i se ducă faima mai târziu, când intră la academia forțelor aeriene. Se dezvoltă repede, dar rămase o fetiță, fără să fie cu adevărat frumoasă, cu părul ei des de culoarea caramelului și un început de rotunjimi în jurul taliei. Nu avea niciun fel de înclinație pentru amorurile neînsemnate, pentru mediocrițățile sentimentale, și, în curând, se plictisi de cercurile franceze de la Santiago, în care cei prezenți vorbeau despre Anii nebuni, de parcă ar fi trăit la Paris, și în care toate fetele urmau pensionul surorilor Obrecht.

La 17 ani, îi ignora cu mândrie pe Verlaine și pe Rimbaud, preferând să studieze fibrele sintetice din care se confecționau anvelopele montgolfierelor. Nu-i citea nici pe Gérard de Nerval, nici pe Aloysius Bertrand, dar învăța neobosită, cu o curiozitate neostoită, calendarul ploilor, atunci când meteorologia era de-abia la începuturile ei. Nu știa decât despre zborul lui Icar, pentru că închidea mereu cartea înainte de momentul prăbușirii sale. Doar văzând-o, îți imaginai deja corturile de la marginea pistelor, măștile de oxigen, turbulențele puternice. Nu se lăsase ispitită, precum alții, de magnetismul uniformei, de farmecul căștii de piele, de prestigiu și de galoanele cu aripi. Margot Lonsonier intra în aviație așa cum se intra cândva în viața monahală, pentru a îmbrățișa o vocație și a muri întru ea.

---

[27] Alun. (În sp., în orig.)

[28] Laur. (În sp., în orig.)

[29] Soi de porumb cu bobul moale din Peru.

[30] Plantă folosită în ritualurile șamanilor mapuche, căreia îi sunt atribuite virtuți magice.

Margot

Bătrânul Lonsonier prosperase cultivând viță-de-vie. Nu se mulțumi doar să producă vin, ci începu să-l cumpere și de pe alte domenii din Valle Central, pentru a-l distribui apoi în marile piețe din orașe. Santiago număra pe atunci 800 000 de locuitori pe o suprafață de 80 de kilometri pătrați. Profitând de expansiunea orașului, Lonsonier își instală biroul pe strada Vicuña Mackenna, artera cea mai apropiată de linia ferată care lega capitala de orașele din sud, ca Puente Alto și Rancuaga. Astfel putu primi repede încărcăturile cu butoaie și sticle de vin.

Pe această stradă, începeau să dispară vechile meserii, fiind înlocuite de cele noi. Rând pe rând, se făceau nevăzuți tapițerul, tinichigiul, flașnetarul cu bilețelele lui de hârtie pe care le rodea un papagal în colivie. Dispăreau ceasornicarul, lampagiul cu prăjina lui cu care aprindea felinarele, sau *sereno* care anunța ora și vremea. În prezent, spaniolii dețineau toate feroneriile și întreprinderile de construcții, turcii, poșta, evreii, magazinele de modă, italienii, băcăniile. Înlocuind vechile profesii, francezii introduseseră comerțul cu amănuntul, îmbunătățiseră metodele de prelucrare a argintului la Lota, topitoriile noi și minele din Caracoles, și administrau șase fabrici de parfum Grasse care, prin gradul lor de precizie și de perfecționare, rivalizau cu exigențele casei-mamă.

Ca un adevărat bărbat al timpului său, Lazare decise să se lanseze și el în aventura comerțului și înființă o fabrică de ostii în clădirea în care fusese cândva o cuțitărie. Aceasta se afla la câțiva metri de locuința sa, pe aceeași stradă Santo Domingo, așa încât puteai să o vezi din grădină dacă te urcai pe zăbrelele volierei. O achiziționă la un preț ridicol în ziua în care proprietarul său, Emiliano Romero, un mustăcios mărunțel din Arica, anunță că nu mai vânduse niciun cuțit de când veniseră la putere

industriile nord-americane, ale căror prețuri se apropiau de cele ale meșteșugarilor din Babilon.

— Mi-a ajuns cuțitul la os din cauza lor, se lamenta el ciupindu-și mustața cu degetele.

La 40 de ani, Lazare era un gentleman sensibil, instruit și capabil să discute pe orice temă. Plămânul încă îl supăra și uneori suferea de migrene, de tulburări de respirație, sau simțea presiune în zona toracelui, dar datorită curajului său, reușea să ascundă furtunile care îl zguduiau. Se instală, deci, în atelierul Romero ce avea un tavan înalt de trei metri și ferestre alungite ca niște vitralii de biserică. Pe pardoseala dintr-o singură placă de ciment, pe care niște tocilari își lăsaseră polizoarele de ascuțit lame și unde se tăiaseră mânere de cuțite din coarne de bivol, se frământa acum aluatul, așa cum altădată fuseseră frământate metalele. Lui Lazare îi plăcu acest refugiu care, până în ziua în care fu nimicit, mirosise a drojdie și oțel, a porumb și a forjă, și care avea să devină teatrul măririi și al decăderii dinastiei sale. Entuziasmat de cererea tot mai mare, în scurt timp își atrase printre clienți principalele biserici din Santiago.

Înțelegând că aluatul său putea fi folosit și de farmaciști, pentru cașetele de medicamente, și de producătorii de nuga, pentru vafele delicateselor lor, în doar câteva săptămâni, făcu rost de alte prese și de umidificatoare pentru a spori rezistența foițelor. La început, utilajele au fost depozitate în sala mare, unde fusese amenajat un spațiu suficient de încăpător pentru ele, apoi, în scurt timp, Lazare legă atelierul de un hangar părăsit printr-o aripă cu două etaje, lungă și îngustă, instalându-și aparatele la parter și biroul de director la primul cat. De la fereastra sa, putea admira o parte din Santiago, iar timpul petrecut în această încăpere iluminată, pe care o numea „capela lui“, era cu totul aparte. În acest loc plin de ostii și de făină, pe care îl voia cât mai liniștit, găsea o tihnă și o singurătate pe care nu le mai întâlnea în casa lui, invadată de hărți aeronautice, de cutii cu mâncare și de duhoarea de găinat. Departe de treburile domestice, concentrat asupra studiului și socotelilor sale, asupra întâlnirilor

cu clienții și caietelor de sarcini ce trebuiau respectate, Lazare trăi o perioadă de monah truditor.

Într-o noapte, în timp ce dormea în biroul său, se trezi brusc, auzind un zgomot ciudat de pași în sala mare unde se aflau utilajele. Temându-se că cineva pătrunsese în atelierul său, își căută arma înainte de a coborî, dar găsi doar crucifixul Sfântului Benedict, pe o masă. Deschise ușa încet, aprinse toate luminile odată și descoperi, în mijlocul încăperii, un hoț tânăr, numai piele și os, cu păr slinos și haine zdrențăroase, care se strecurase înăuntru ca să mănânce ostii. Lazare începu să-l amenințe din spatele balustradei, cu crucifixul în mână.

— Nu mișca, altminteri te răstignesc! țipă el.

Coborî în grabă treptele ca să pună mâna pe el, dând pe jos tăvile cu făină. Hoțul alunecă, Lazare se năpusti asupra lui. Din fericire, doi polițiști și-au făcut imediat apariția, alarmați de zgomot. L-au văzut pe Lazare care îl țintuise pe hoț la pământ, cu crucifixul lipit de tâmpla lui, și l-au înșfăcat pe tânăr, punându-i cătușele. Lazare, agitat în urma răfuielii, amenință că va face plângere și că va depune mărturie la proces, însă polițiștii i-au răspuns cu un rânjet.

— Ce proces? Nu va fi niciun proces. O să-i tragă o chelfăneală pe maidan.

Spaima ce licări în ochii hoțului îl tulbură pe Lazare. Privindu-l mai de-aproape, văzu un slăbănog fără barbă, cu figură de adolescent sălbatic, cu o piele mată moștenită de la un strămoș lucrător într-o mină de salpetru.

— Cum te numești? îl întrebă.

Își coborî bărbia.

— Hector Bracamonte.

Lazare îi studie mai atent trăsăturile și îl recunoscu pe fiul lui Fernandito Bracamonte, bătrânul cărăuș de apă din cartier care umpluse cada familiei Lonsonier timp de mai bine de 20 de ani. Îl recunoscu după mâinile de vidanjor pe care le moștenise de la tatăl său, cu palme mari ca niște lopeți și degete negre și grele. Îl cuprinse un sentiment de rușine, și imaginea lui Helmut

Drichmann stând în fața puțului, orfan și nenorocit, se ivi din nou în inima lui. Lazare le ceru polițiștilor să-i scoată cătușele.

— Îmi retrag plângerea. Mă ocup eu de el.

Când polițiii au ieșit din atelier, Lazare s-a întors spre Hector și i-a pus în mâini crucifixul Sfântului Benedict.

— E un ciocan în sertar, îi spuse el, făcându-i un semn cu degetul. Prinde-mi crucifixul ăsta de perete.

Băiatul se îndreptă timid spre sertar, scoase ciocanul și două cuie pe care le găsi într-un pahar și se apropie de perete.

— Nu, acolo, îi spuse Lazare.

Arătă spre scară. Hector urcă treptele cu teamă și, ajungând la ultima, fixă crucea de perete, bătând cuiul cu lovituri timide. Lazare îl studie din pragul ușii, în tăcere, cu fruntea severă, cu o distanță prudentă. Când crucifixul fu atârnat, deschise ușa ce dădea spre stradă.

— Ca să mănânci, trebuie să muncești.

Luă vreo 10 ostii, îndesându-i-le în buzunare și închise ușa în urma lui. A doua zi, Lazare se duse țintă la magazinul lui Ernest Brun ca să cumpere un pistol. I se vându un revolver model 1892, negru, cu muchiile puțin mai deschise la culoare. Seara, în fabrica de ostii, ascunse două pungi de gloanțe într-o cutie roșie găsită pe un raft înalt, pe care nimeni nu o mai deschisese de ani buni și care conținea mai multe foi vechi, pătate și scrisori de condoleanțe. Când o așeză la loc, sub un munte de lădițe, se gândi că nu era prudent să ascundă pistolul și muniția în același loc și hotărî să pună revolverul în buzunarul interior al unei jachete vechi agățate într-un cui.

Peste două zile, când deschise ușa atelierului, la ora 7:30 dimineața, îl zări pe tânăr stând ghemuit pe prispă, cu un poncho pe el. Hector Bracamonte se ridică și se postă în fața lui, cu chipul său frumos de războinic și cu o boccea de rufe în mână, spunându-i cu glas demn:

— Ca să muncești, trebuie să mănânci.

Lazare îl angajă ca ucenic. Descoperi repede în el un băiat curajos și loial, discret și cinstit. Îl vedeai alergând de colo-colo, cu mături la subțioară, cu un aer de șef de trib, făcut dintr-un lut

tare și sălbatic, de parcă răsărise din străfundurile acestui atelier. Deși avea ochi tăioși și aspri, nu era nicio umbră de răutate în privirea lui. Sprâncenele îi erau sălbatice ca niște tufe de caper, iar pe chipul său cu buze groase, încadrat de un păr lins și foarte negru, zâmbetul lui părea un burduf lăbărțat de bandoneon. Fu primul și ultimul muncitor al acestei fabrici, pe care Hector ajunse să o iubească de parcă i-ar fi aparținut, dar abia peste mulți ani, în clipele grele din timpul loviturii de stat, reuși cu adevărat să-și arate recunoștința față de Lazare pentru că îi salvase viața.

Pentru Lazare urmă o lungă perioadă de prosperitate. Începu să poarte costume în dungi, cambrate, cu flori de valeriană la butonieră, eșarfe brodate cu semnul săgetătorului și papuci persani, căci nu mai ieșea aproape deloc din atelier. Își lăsă niște mustăți impunătoare, ce-i cădeau în cascadă de pe buza superioară. După el, nu exista un om mai îndreptățit să-și reprezinte patria, mai necesar gloriei ei, mai capabil să-i redea strălucirea de altădată, decât acela care continua să cultive prestigiul țării sale la depărtare de peste 10 000 de kilometri de ea. Astfel că nu mai ieși aproape deloc din birou. Căpătă mania de a mânca în acest spațiu, cu picioarele întinse pe un sertar deschis, făcând calcule nesfârșite pentru a cântări rentabilitatea investițiilor sale, petrecându-și nopțile claustrat între acești pereți, înconjurat de teancuri de hârtii și de facturi, în capul scării cu crucea Sfântului Benedict. Drept simbol al renașterii sale, garnisise un tub de obuz, cumpărat dintr-un magazin de vechituri, cu un buchet elegant de maci. Și ca să nu mai facă efortul de a se ridica de la masă, atunci când bătea cineva la ușă, construise un mecanism ingenios din sârme, cu care putea deschide zăvorul de la distanță. Numărul clienților se mărea, devizele se acumulau, conturile creșteau și concurența laborioasă îl absorbi atât de mult pe Lazare, încât nu observă că fiica sa devenise adolescentă.

Thérèse fu așadar cea care jucă rolul de mamă, de supraveghetoare, de institutoare, în vreme ce Lazare, din ce în ce mai absent, retras în regatul său de cifre solitare, se temea să fie

deranjat de la reflecțiile sale. Uneori, străbătea în pripă salonul, căutând câte o hârtie, rostea câteva cuvinte, lua cina pe fugă și această grabă anonimă, această îndepărtare austeră îl transformară într-un străin în propria casă. Thérèse se gândea cu nostalgie la vremurile în care era atent și sfios, în care nu îndrăznea să facă niciun pas fără să-i ceară părerea, la perioada în care era bărbatul rănit și blând, bărbatul plăpând din cada cu albăstrele, ce apăruse în viața ei, ca o barză rătăcită, cu vocea lui tandră și mâinile stângace. Iată de ce, atunci când Margot își anunță mama că se va face aviatoare, Thérèse fu cuprinsă de o oboseală adâncă.

— Vorbește cu tatăl tău, răspunse ea.

Lazare se arătă șovăitor în fața fiicei lui. Își aduse aminte de păsările care îi invadaseră casa în urmă cu 16 ani și trase concluzia că acest gen de aberații aeriene puteau să devină un atavism, dacă se repetau de prea multe ori de-a lungul generațiilor.

— Fă ce vrei, îi spuse el. Dar stai departe de păsări.

Lazare făcu imprudența de a o lăsa singură cu ea însăși, tocmai el care voise să o ferească de prietenșugurile rele. Mai târziu, atunci când se gândea la episodul ăsta, mărturisea că ultimul lucru care i-ar fi trecut prin minte, rostind această frază, era că fiica sa se hotărâse să construiască o pasăre de metal în grădină. Când veni primăvara, pe un teren pe care îl extinse stârpindu-i buruienile, Margot așternu o prelată și se apucă să recreeze artizanal monoplanul *Spirit of St. Louis* al lui Lindbergh. Căută materiale peste tot în Santiago, scotocind prin toate feroneriile și magazinele de vechituri din Alameda, prin depozitele din Mercado sau prin gunoaiele uzinelor de metalurgie. Grădina se umplu încet-încet de cadrele de oțel ale unor trenuri de aterizare, împrăștiate peste tot, și de bucăți dreptunghiulare de suprafețe de comandă. Lângă napi și morcovi, pe iarba bătătorită, se lăfăiau o jumătate de elice ce părea spintecată de tăișul unei săbii, o aripă răsturnată, semănând cu o roată desprinsă dintr-un tanc, și mai multe grinzi de duglas îngrămădite lângă vița-de-vie. Thérèse privea cu neîncredere această vânturare de obiecte pline de

unsoare și de praf, abandonate în hangare murdare, de care nimeni nu avea nevoie și care se înghesuiau astăzi pe teritoriul ei, ca într-o groapă de gunoi. O singură dată încercă să o descurajeze pe fiica ei, când o surprinse cu un topor în mână, în timp ce se pregătea să doboare unul dintre lămâii din fața casei, ca să construiască din lemnul lui scheletul aripilor:

— Lămâile astea sunt amintiri de familie, îi spuse ea.

Însă Margot tot a tăiat trunchiul copacului, făcând din el baghete lungi pe care le lipi unele de altele, pentru a forma osatura aripilor. Își confecționase o uniformă gri murdar, largă, în care înota, un pulover cu motive cu elice care îi ajungea până aproape de genunchi și saboți cărora le întărise vârful cu o placă de metal. Văzând-o cu brațele murdare de vaselină, urcând și coborând de pe o scară șubredă, ai fi zis că e un naufragiat pe o insulă pustie, care construia o barcă, sub cerul însorit. Însă Margot înțelese în scurt timp că nu o va putea scoate la capăt de una singură. Căută un asociat care să muncească cot la cot cu ea și să fie însuflețit de aceeași speranță oarbă, care să lucreze curat și să fie dispus să-și asume aceleași riscuri pentru un profit egal. Zvonul se răspândi cu iuțeală și, după câteva zile, într-o marți ploioasă, se prezentă la ei un băiețandru, ud leoarcă, cu niște ochi mici și negri, înfundați în două pliuri umflate, a căror formă migdalată îl făceau să semene cu un cazac tânăr.

Se numea Ilario Danovsky. Era un copil evreu din vecinătate, ce locuia într-o casă de pe strada Esperanza. Spunea că tatăl lui e pilot. Avea un cap de buldog, un nas cu nări largi și o figură bucălată, rotundă ca o lună. De îndată ce avea puțin timp, își făcea apariția în casa Lonsonier, în ținuta sa de lucru, cu o expresie neliniștită, fără ca prezența sa să fie cu adevărat remarcată, și lucra la construcția avionului cu îndârjire, zi și noapte. Ai fi crezut că o voce interioară, ghicind ironia destinului, presimțind viitorul, îi șoptea să se grăbească să trăiască. Deși o întrecea pe Margot în forță, greutate și înălțime, părea că obosește mai repede ca ea. Orice acțiune a unuia dintre ei se continua cu gestul celuilalt. Între ei se legă un fel de camaraderie complice pe care Margot și-o îngăduia, pentru ca

lucrările să poată avansa. Simplitatea ce le definea colaborarea nu lăsa loc niciunei ambiguități, așa încât Thérèse avu mai multe îndoieli legate de aspirațiile aeronautice ale fiicei sale decât de intențiile galante ale lui Ilario.

În luna septembrie, au montat aripile. În mijlocul grădinii, înțepenit între butucul de viță și volieră, avionul semăna cu o liră. Îi ieșeau cilindri de peste tot, catargele fluturau în bătaia vântului, iar trenul de aterizare era așa de rigid, încât roțile nu se învârteau decât scăldate în ulei. La fel ca la *Spirit of St. Louis,* partea din spate a fuzelajului era învelită cu bumbac Pima, de care Ilario făcu rost cu greu pentru armătură, și acoperită cu opt straturi de vopsea de aluminiu. Din Limache, *El Maestro* achiziționă la preț de chilipir un motor de motocicletă Anzani, prevăzut cu o capotă, și cu o capacitate de 50 de cai-putere, cu care puteau urni avionul.

Într-o zi, surprinzându-i în toiul unei discuții în care se certau în privința datei de decolare, Thérèse îi mărturisi foarte îngrijorată lui Lazare tot ce auzise, dar el nu acordă nicio atenție episodului.

— Avionul ăsta nu va decola nici acum, nici peste 10 ani, răspunse el.

Tocmai din acest motiv nu se neliniști mai deloc când, în ziua următoare, coborând să bea o ceașcă de cafea în salon, dădu peste fiica lui îmbrăcată într-o redingotă cu guler de blană și cu o vestă de salvare gonflabilă.

— Azi zbor, îl anunță ea.

Margot își fixă ochelarii de aviator, punând o batistă între nas și cureaua lor, apoi își vârî degetele în mănușile de pilot din piele maro de oaie. Înainte să iasă, își puse pe cap o cască și se îndreptă spre aparatul său, tăcută și concentrată, de parcă ar fi mers la întâlnirea cu nemurirea. Se pregătise pentru orice împrejurare, pentru orice accident, pentru orice eveniment neprevăzut, așa încât uită de Ilario Danovsky care apăru dis-de-dimineață în fața ușii, fără să se grăbească, îmbrăcat ca un aviator din anii 1910, cu pantaloni de golf și șosete în carouri englezești. Îndrăzneala ținutei oglindea satisfacția muncii. Mersese cu cochetăria până

într-acolo încât își ascunsese sub cască o cărare perfect dreaptă, care trebuia să dea impresia, când avea să coboare din avion, că făcuse totul fără efort.

În tot cartierul începuseră să răsară imobilele cu patru etaje, printre hoteluri mari și cazinouri de lux, însă strada Santo Domingo era pe-atunci doar un drum lung, proaspăt pavat, mărginit de *quintas*[31] din lemn, cu acoperișuri de șindrilă și, din loc în loc, de stâlpi de care erau legați caii. Polițiștii erau îmbrăcați în alb, iar pe la *esquinas*[32] se vedeau încă toți pilonii și toată creasta de țigle roșii. Printre vecini se răspândi destul de repede zvonul că primul avion construit de doi adolescenți, într-o grădină, avea să survoleze capitala, decolând din locul lor de baștină. Un fel de mândrie sătească puse stăpânire pe localnici care degajară trotuarele de șarete și de vânzători de *chinchillas*. Zarzavagiii făcură ordine pe tarabele lor, ferestrele fură gătite cu ghirlande din hârtie plisată, iar lampadarele, împodobite cu stofe galbene și negre, așa încât, în doar câteva ore, înainte să ajungă avionul pe șosea, strada avea eleganța unei albine culcate.

Margot și Ilario nu așteptară prea mult. În fața ochilor fascinați, s-au urcat în aparatul de zbor, fixându-și centura în jurul taliei. În timp ce Margot verifica cu minuțiozitate fiecare element în parte, un tânăr ziarist din mulțime o întrebă:

— Unde mergeți?

Ea ridică privirea, dându-și seama că singurul lucru la care nu se gândise era destinația finală. Se gândi la Adrienne Bolland și răspunse fără ezitare:

— În direcția Buenos Aires.

Mulțimea începu să aplaude. Încurajată de entuziasmul spectatorilor, Margot preciză că urmau să zboare deasupra Cordilierilor, unde cea mai joasă trecătoare se afla la cota 4 300 m, la o temperatură de minus 15 grade. Adăugă că, pentru această probă, își unsese corpul cu grăsime și cu coji de ceapă, care, după părerea ei, atenuau efectele lipsei de oxigen. Pusese și un topor în bagaje, pentru situația în care avionul s-ar fi prăbușit și ar fi fost nevoiți să taie o aripă ca să-și facă un acoperiș.

— Dacă planul nostru va eșua, vom ajunge în Argentina printr-un accident spectaculos.

Au aclamat, cu toții, acest curaj. Când Margot decuplă frâna, strada tresări de parcă ar fi fost un singur om. Motorul sforăi, iar acest zgomot îi păru atât de familiar, încât avu impresia că se născuse odată cu ea. Avionul se clătină ușor, se zgâlțâi pe drumul pavat, plin de carburant, tremurând din toate încheieturile motorului său de motocicletă reasamblat. Defilă cu sărituri mici de purice în ovațiile vecinilor, fie copii care se strânseseră ca să-l admire, fie credincioși care își făceau semnul crucii când îl vedeau.

Aparatul acceleră, dar dintr-odată, se auzi un bubuit puternic și neașteptat, o pocnitură răsunătoare. Nici nu luase bine viteză că începu să încetinească. Înainta cu atâta greutate, așa de stângace, încât putea fi urmat la pas. Începu să scuipe, șovăi, se împiedică caraghios și, în cele din urmă, se opri. Mulțimea continua să-i încurajeze, convinsă că tăcerea bruscă a motorului era o etapă capitală înaintea decolării reușite. Însă doar Margot a înțeles că aparatul său nu va zbura.

Ajunse chiar să regrete că nu se petrecuse un accident sau o catastrofă aeriană, o întâmplare eroică sau tragică care ar fi putut să-i confere un loc mai important printre evenimentele zilei, fie și numai pentru că ar fi plasat-o în centrul unei drame. În vreme ce avionul își continua cursa fără motor, propulsat doar de forța sa, Margot socoti că drumul devine tot mai îngust și că stâlpii de iluminat de pe margine se apropiau tot mai mult de aripile ei. Frână brusc, înainte să fie prinsă ca într-o menghină între doi stâlpi, iar avionul se opri în mijlocul străzii, ca un măgar căpos.

Ilario se întoarse spre Margot. Dezamăgirea care se citea pe fața ei îl făcu să tresară. Abătută, simțindu-se neputincioasă în fața acestei defecțiuni, fu cuprinsă de o furie sălbatică. Însă când se pregătea să sară din carlingă, întrezări o ușoară schimbare în murmurul mulțimii. Chiar în acel moment se auzi o muzică discretă. Un trecător exclamă:

— O fanfară pentru decolare.

Margot își dezlegă curelele, bareta de sub bărbie, se descheie la vesta de salvare și primul lucru pe care îl observă, înălțându-și privirea, fu un șir de femei care mărșăluiau, bătând în tobe, și mai mulți bărbați ce își legănau trompetele de la stânga la dreapta. Erau femei și bărbați care aveau un alt accent, ființe sublime cu pielea arămie, cu părul bogat și mâinile aspre. După ei venea un alai de copii cu ochi curioși și picioare pline de nisip, ce purtau păsări pe umăr și erau îmbrăcați cu costume ciudate, părând desprinși dintr-o fabulă țărănească. Țineau împreună de o pancartă din pânză, confecționată de matroane cu sâni uriași, pe care era scris cu litere mari: *Pentru cea mai mare aviatoare din Chile*.

Margot deschise cabina și se postă pe treapta pilotului. Deodată, în mijlocul grupului de muzicieni apăru un bărbat cu baghetă de dirijor, într-o rasă călugărească. Era Étienne Lamarthe, *El Maestro*, însoțit de toți muzicanții săi, care avusese ideea de a veni din Limache cu 25 de instrumente, strălucitoare și nou-nouțe, pentru a acompania primul zbor al nepoatei sale.

Se îndreptă spre bunicul ei, dar *El Maestro,* jucându-și rolul în continuare, îi legă în jurul taliei două frânghii groase, prinzându-le de echipamentul ei de aviatoare cu niște cârlige, apoi făcu un semn în spatele lui. Ea simți deodată cum se desprinde de sol, ridicându-se la câțiva metri deasupra lui, printr-un sistem de frânghii și scripeți, și rămânând suspendată în văzduh. Zbură deasupra străzii împodobite cu flori și ghirlande, în vacarmul râsetelor și al petardelor, văzându-și de sus avionul inert, care nu reușise să decoleze și al cărui corp naufragiat părea o balenă adormită pe un țărm. De-abia când ajunse sus de tot, în înaltul cerului, îl zări pe Aukan lângă El Maestro și înțelese că reconstituiseră scena levitației Sfântului Iosif din Cupertino, din timpul procesiunii sale. Întinse mâna ca și cum ar fi ținut-o pe cârmă, își îndreptă spatele de parcă s-ar fi arcuit pe un scaun și de-abia în acel moment, închipuindu-se pe bolta norilor, închise ochii așteptând ca acest avion invizibil să-i dilate ființa.

[31] Casă de țară. (În sp., în orig.)
[32] Colțuri. (În sp., în orig.)

Familia Danovsky

În familia Danovsky, oricât de departe ai merge pe firul genealogiei ei, nu dai decât peste rabini. Jacob Danovsky era cel de-al zecelea rabin dintr-o străveche familie aşkenază. Se născuse într-un sat ucrainean, în mijlocul unei văiugi aride şi pline de tufe, un loc al năpârcilor, al pâinii negre şi al credinţelor populare, fiind cel mai mare dintre 12 fraţi. Familia sa locuia într-un *shtetl*[33] în vecinătatea unui sat ortodox, în care era o sinagogă din lemn. Băieţii primeau o educaţie severă şi erau obligaţi să îndeplinească serviciul militar care, în acea Rusie ţaristă, presupunea mai degrabă un statut de rob decât unul de soldat. De mai bine de un secol, populaţiei evreieşti îi fusese repartizată o zonă de reşedinţă în vestul Rusiei, o fâşie, un culoar care se întindea de la Marea Baltică până la Marea Neagră. Viaţa de zi cu zi a acestei comunităţi era grea, mizeră, umilitoare. Activităţile comerciale erau controlate, mâncarea, raţionalizată, iar rabinii, deşi aveau o oarecare influenţă, erau măcelăriţi, cei dintâi, în timpul pogromurilor.

Asasinarea ţarului Alexandru al II-lea a declanşat un val irepresibil de jafuri şi de carnagii. Satul lor fu distrus de creştini, cărţile sfinte, arse în sinagogă şi nu le mai rămase decât un cimitir de pietre triste, acoperit de cenuşă şi de bucăţi de tablă îndoite de flăcări. Familia Danovsky îşi părăsi casa, napii şi salvia şi porni într-o călătorie plină de primejdii ce dură mai multe luni, dormind prin ferme şi pe stepe, mergând pe drumuri neştiute, în caravane de ţigani, prin fân şi câmpuri de sfeclă şi bând lichior de lemn-dulce cu vagabonzii. Aşa traversă Jacob Danovsky o parte din continent, trecu Marea Mânecii şi intră în Londra începutului de secol, aflată în plină expansiune industrială şi populată de ţărani tineri care nu vorbeau engleză şi se adunau în funcţie de dialectele lor. Limba idiş, comoară a diasporei evreieşti, forma o ţesătură invizibilă, care îi unea pe toţi

imigranții din Europa ca într-o rețea tentaculară, și așa se face că la Londra existau cartiere întregi unde engleza devenise o limbă străină și în care întrunirile se țineau în anticamerele rabinilor, unde se întindeau mese victoriene cu miei sacrificați în cinstea sărbătorilor hasidice.

Se căsători cu Paulina, sosită la Londra cu un grup de tineri pionieri din Galiția, la nord de Carpați. Era o femeie înaltă, cu păr lung și blond și cu nasul ca un cioc de pasăre culcată. Divorțase de bărbatul cu care avusese o fiică, Aida. Începuturile iubirii lor londoneze au fost senine, însă, în scurtă vreme, condițiile de viață dificile, sărăcia din exil și amintirea pogromurilor i-au făcut să viseze la o altă existență, de dincolo de ocean, înspre ținuturile îndepărtate ale Lumii Noi.

În acea perioadă, un anume baron de Hirsch, un bancher evreu, organiză împreună cu doctorul Guillermo Loewenthal, un om de știință vizionar, o amplă mișcare de emigrare a evreilor ruși în Argentina. Se răspândi vestea că baronul cumpărase colonii agricole la 300 de kilometri de Buenos Aires, apărută în depeșele ziarelor din Odessa. După 20 de veacuri de opresiune, 130 de familii de evrei, venind din Basarabia, Podolia, Moldova, s-au îmbarcat pe cargoboturile *Lissabon* și *Tiolo,* pline de rabini din Sevastopol și de caraiți, de tineri talmudiști din ieșive, academiile rabinice, și de predicatori polonezi, pentru a ajunge în portul Plata. Așa au ajuns Jacob Danovsky, Paulina și Aida să traverseze Atlanticul, la bordul unui vas ce fu martor la nașterea lui Bernardo între flancurile lui de fier, un băiat șovăitor cu fire ursuză, care va deveni, peste mulți ani, tatăl lui Ilario.

Ajungând la destinație, au luat trenul până la colonia evreiască din Carlos Casares, un pământ de șesuri reci, unde vântul răscolea platourile de cardon, care se continuau până spre orizont cu barăci de carton bitumat. Aici nu aveau nimic de-a gata. Trebuiau să construiască locuințe, să desțelenească pământul, să-l cultive. Dar cei mai mulți bărbați nu știau nimic despre zidărie sau arat. Nu erau nici ciobani, nici văcari. Au fost nevoiți să facă față penuriei de alimente, lipsei medicamentelor, invaziei greierilor și epidemiilor care îmbolnăveau vitele. În piața centrală

a coloniei, au înălțat o sinagogă, din lemn de măslin și de *quebracho*, ca simbol al unirii celor două lumi. Au construit și un cimitir evreiesc, fără flori și fără coroane, și un dispensar modest cu vreo 30 de paturi, înconjurat de *ranchos*[34]. Și-au învățat copiii să meargă cu vitele la păscut, dar și să-și spună pravila de rugăciune. Acești imigranți evrei, săraci și obidiți, bolnavi și zdrobiți și-au adus cu ei obiceiurile religioase la 1 000 de kilometri depărtare și astfel, în prima vineri a lunii martie, în colibe s-au aprins lumânări, pentru a sărbători intrarea în *chabbat*[35].

În câteva luni, erau îmbrăcați ca niște adevărați *gauchos*, beau *mate* cu *obombilla*[36] pe care și-o confecționase fiecare, învățaseră să taie friptura, *asado*, după moda *criolla*[37]. Au construit un post de poliție, un mic grajd și un bazar ce servea drept piață, unde se vindeau prăjituri cu mere și miere. La loc de cinste a fost ridicată o școală cu o aripă ebraică, unde se studiau cele cinci cărți ale Torei. Pe aceste pământuri, timpul se măsura în anotimpuri inversate, lente, munții nu erau încărcați de moștenirea poveștilor lor, mersul acestui popor nou nu cunoștea goana migrațiilor. La începutul secolului, Carlos Casares se întindea pe o suprafață de 40 de hectare și număra peste 500 de locuitori. Pământul era săpat și cultivat cu varză și gulii, cu fasole și spanac, iar pe el păștеau oi negre, răspândite pe mai multe parcele multicolore, ce înconjurau malurile unei lagune mari numite Algarrobo.

Iacob, rabinul coloniei, se instală într-una dintre casele din piața centrală, cu Paulina, Aida și Bernardo. Era deja un bărbat bătrân cu barbă albă și mâini boțite ca un pergament, cu trupul ca o păstaie de roșcovă, monoton și tăcut, ce lucra pământul și cânta psalmi cu aceeași bucurie detașată. Vru să facă din Bernardo următorul rabin al noii generații, însă, la vârsta de 12 ani, fiul său nu urma învățăturile, nu citea Talmudul și privea sabatul cu indiferență. Nu mai merse la sinagogă și renunță la idiș pentru spaniolă. Totuși, când împlini 13 ani, respectă ceremonia de Bar Mitzvah, așa cum cerea tradiția, rosti frazele

obligatorii, cântă cu te'amim[38], dar aceste convenienţe religioase fură singurul sacrificiu pe care îl făcu pentru tatăl său.

Se îndepărtă de regulile stricte ale strămoşilor săi şi nu se simţi învestit cu nicio misiune. Trecerea timpului a dus la o evoluţie inevitabilă a vechilor obiceiuri şi aşa se face că, într-o zi, pândind momentul în care toată lumea îşi recita rugăciunile la sinagogă, Bernardo se strecură în brutăria coloniei şi mâncă prăjituri interzise până i se făcu rău. Iacob fu atât de indignat de această dublă crimă, de furt şi de nerespectarea unei zile sfinte, simţi atâta ruşine pentru acest fiu, încât se hotărî să-l supună oprobriului public, legându-l de un copac în piaţa publică, cu o tăbliţă atârnată de gât: *Am mâncat în timpul sabatului*.

După propria versiune, Bernardo s-a hotărât să plece, chiar în acea zi, din Carlos Casares pentru a se stabili la Santiago, în Chile, unde a trăit de la vârsta de 15 ani până în ziua morţii, fără să renunţe niciodată la cetăţenia argentiniană. A devenit repede cunoscut în mica comunitate evreiască din Santiago, în această galaxie în miniatură, sudată ca un candelabru, permeabilă la alianţe sănătoase şi transparente. S-a îndrăgostit, după puţin timp, de o actriţă, fiica unor imigranţi evrei, minionă, slabă, cu ochi mari şi albaştri, pe care o cunoscu cu ocazia unei reprezentaţii la Teatro Municipal. Se vor căsători câteva luni mai târziu în sinagoga Bicur Joilem, la sud de bulevardul Motta. Cuplul a închiriat un mic apartament în zona Chacra Valparaíso, în estul oraşului, la ultimul etaj al unui imobil înconjurat de copaci desfrunziţi şi a cărui singură fereastră dădea spre o piaţă.

Pe 21 august, la 30 de ani după plecarea în exil a tatălui său, trezindu-se după o siestă, Bernardo asistă la decolarea unui biplan Voisin al flotei chiliene, pilotat de un francez, César Copetta Brossio, care îl armase într-o săptămână. Cerul părea la o aruncătură de băţ. Bernardo a fost atât de impresionat de acest spectacol, atât de fascinat de această demonstraţie a progresului, încât se hotărî să-şi facă din asta o meserie.

Dar cum cântărea peste 70 de kilograme, era miop şi căsătorit, nu îndeplinea niciuna dintre condiţiile obţinerii permisului de pilot şi trebui să se mulţumească cu o slujbă într-un birou fără

ferestre, situat în clădirea primei organizații aeronautice chiliene, *Mercurio*. Acești ani au fost, astfel, consacrați elaborării textelor de reglementări, autentificării registrelor de altitudine, inventarierii duratelor și distanțelor. Lucra cu oameni de afaceri care aveau curajul să investească în această piață poștală a viitorului, contribuind la dotarea țării cu noi avioane și organizând colecte de fonduri de la deșertul Atacama până la ultimii nămeți din Punta Arenas.

Când soția sa rămase însărcinată, cuplul se mută pe strada Santo Domingo, într-un cartier burghez ocupat de familii franceze, unde se născu Ilario Danovsky, unicul lor fiu. Copilul avea ochii ca niște pepite de jasp, triști și pierduți, care priveau lumea cu un fel de durere sfioasă. Crescând, se dovedi un băiat timid, înduioșător de stângaci, un soi de poet naiv. Nimic nu prevestea la această ființă dimensiunea eroică și sublimă, tumultuoasă și răsunătoare, ce avea să fie confirmată pe un câmp de bătălie, mult mai târziu, în timpul unui război în care va juca un rol capital.

La 16 ani, află că o tânără din vecini căuta un asistent pentru construcția unui avion în grădina ei. I se dusese buhul că e orgolioasă, îngâmfată și rece, ceea ce îi ațâță curiozitatea, făcându-l să se prezinte fără a sta pe gânduri, cu capul său rotund și cu aerul de pasăre plouată, într-o marți ploioasă, la ușa familiei Lonsonier. Avea să recunoască, mai târziu, că Margot îl impresionase din prima clipă, fiind surprins de caracterul ei imperturbabil și echivoc, drept și sălbatic. În acea perioadă, lucră cu o îndârjire de care nu mai dăduse dovadă până atunci, lăsându-se ghidat de această fată al cărei curaj îl făcea să renunțe la pudoarea lui. Voia să-i fie pe plac, la fel de mult pe cât își dorea să-i atragă atenția unui tată absent ce începuse să scrie, cam în aceeași perioadă, o biblie a aviației chiliene, de care era atât de absorbit, încât nu-și văzu fiul mergând pe urmele lui.

Școala de aviație și ministerul Aviației, în strânsă legătură cu Europa, încercau să formeze piloți pentru eventualitatea izbucnirii unui nou război. În broșură nu se preciza dacă puteau

fi admise și femei, iar Ilario se gândi că era o șansă de care trebuiau să profite. Așadar, văzând că avionul lui Margot nu se desprinde de sol, acest tânăr evreu, vlăstar al unei vechi dinastii de călători și de pământuri promise, de utopii abandonate și de căutări dureroase, îi ceru ajutorul tatălui său.

Două zile mai târziu, Bernardo Danovsky se deplasă personal pe șantier, ca să vadă aparatul fabricat de cei doi. Descinse în grădină, purtând pantaloni de pânză verde și o jachetă cu croială de aviator, și începu să inspecteze mașinăria. Își întoarse apoi privirea spre Margot și îi puse o mână pe umăr.

— Să mai spui că fetele sunt crescute și azi ca să învețe broderie.

A doua zi, Margot și Ilario au fost admiși într-un mic club de aviație, din afara orașului, pentru a lua lecții de pilotaj. Se așteptau să descopere un regat înaripat, dar s-au pomenit într-un hangar. În fața lor se întindea o fermă de pășuni cu trei piste de pământ abia tasat, chelite de vegetație și denivelate, și cu băltoace de ulei răzlețe. Din loc în loc se vedeau staule sărăcăcioase cu aspect industrial. Peisajul avea o culoare cenușie, un aer posomorât și părăginit. Pe acoperișuri erau cuibare, stupi și grădini de zarzavat, iar în atelierul de reparații, murdar ca o feronerie medievală, dormea o iapă bătrână și neagră. Nimic nu era mai banal, mai țărănesc, decât acest câmp de metal, ruginit de mocirlă, compus din avioane de amatori care se perindau fără strălucire, plimbându-se în lung și-n lat între barăci și zona de staționare, ca într-o defilare de trăsuri. Nicio fărâmă de neprevăzut, nimic solemn. Elevii învățau să piloteze pe aparate vlăguite, epuizate de vânt, prost construite, care zburau printr-un miracol.

Precum Thérèse altădată, în cercurile de șoimari din Río Clarillo, Margot înfruntă privirile insinuante ale mecanicilor, aluziile, glumele grosolane, apărându-se de căpitanii care încercau să o seducă cu poveștile lor despre accidente. A trebuit să se lupte cu încăpățânare și virtuozitate pentru cei 20 de centimetri de păr pe care îi îngăduia regulamentul și pe care îi păstră ca pe un semn al demnității feminine. După o lună, a cerut să primească botezul aerului. Într-o dimineață, în timp ce

dădea o mână de ajutor la sudarea unor piese de carlingă, unul dintre instructori se ivi în fața ei și, privind-o în grabă, îi spuse:

— Tu, mâine, la 6.

În după-amiaza aceleiași zile, trecu cu bine vizita medicală, asistentele fiind impresionate de capacitatea sa pulmonară și spunându-i că poate respira fără probleme aerul de pe culmile Cordilierilor.

— Aveți niște plămâni strașnici.

— Moștenire de familie, răspunse ea.

A doua zi în zori, se prezentă pe pista de decolare. Însă ajungând aici, observă nu doar că mai multe oi se plimbau nestingherite pe teren, dar și că niște zeflemiști acoperiseră pista cu crengi, adăugând câteva cuvinte scrise în grabă: *Pentru decolarea lui Margot.*

O alta mai sensibilă, în locul ei, ar fi făcut cale întoarsă și s-ar fi dus acasă, însă Margot își suflecă mânecile, își scoase casca și, înghițindu-și lacrimile, stătu o oră întreagă ca să dea la o parte ramurile. Se gândi la Maryse Bastié, despre a cărei viață tragică și pasionantă citise și care luptase împotriva tuturor dezavantajelor sexului ei, și avu senzația dureroasă că singurul lucru care o lega de acest grup de aviatori era insigna școlii pe care croitorul i-o cususe pe uniformă. În momentul în care sosiră instructorii, ea stătea în picioare pe o pistă curată, netedă, fără oi și fără obstacole, pregătită să îndeplinească lucrul pentru care venise aici.

I se încredință un aparat Travel Air care nu prea mai semăna acum decât cu un zmeu cu motor, îmbrăcat cu pânză, dotat cu comenzi arhaice. Sări în cabină, își potrivi centura în jurul taliei, făcu verificările de rigoare și porni motorul. Se auzi un sforăit grav și cu inflexiuni, un zbârnâit ieșind din măruntaiele aparatului. Elicea începu să se învârtă. Ceea ce nu fusese cu câteva zile în urmă decât o grămadă de fiare și de buloane se puse în mișcare pe pista de decolare. Luminile de semnalizare se aprinseră. Aparatul prinse viteză și escaladă văzduhul în doi timpi și trei mișcări.

Nu simți amețeală, nici teamă, ci doar puterea sălbatică a 500 de cai de metal care o smulseră de la sol, deschizându-și aripile fioroase. Urcă atât de sus, încât i se păru că poate cuprinde toată țara într-o singură privire. Nori mari se despicau în cocoașe și protuberanțe. Erau forme rotunde, cu linii armonioase, bombate ca niște amfore, atârnând ca niște corali, pline de vinișoare secrete, cerul se supunea emblemelor feminine. În acel moment, Margot avu certitudinea că numele cerului nu era unul masculin. Nu putea crede că primii aviatori fuseseră bărbați. Privindu-l, cerul își dezvăluia o feminitate explozivă, cu rotunjimi de corolă. Acest locaș era conceput ca un cuib, ca un sân, dovedind că primele civilizații ale norilor fuseseră matriarhale.

Toate zborurile ce au urmat nu au făcut decât să culeagă laurii celui dintâi. Margot obținu cu ușurință brevetul de pilot. Se perfecționă, făcu progrese mai repede decât ceilalți. Se spunea că poate să atingă girueta unei clopotnițe, în zbor, să coboare apoi în picaj, cu 200 de kilometri la oră, și să ridice un șal de la pământ cu vârful unei aripi. Însă în martie, din tonul sec al scrisorilor mamei sale, Margot ghici imediat drama ce se petrecea în casa de pe strada Santo Domingo care, sub noianul anilor, se cufundase într-o singurătate autumnală. Departe de fiica sa, străină de soțul ei, Thérèse fu cuprinsă de o slăbiciune lentă, iar această cădere lină avu repercusiuni asupra sănătății păsărilor din volieră care, simțind aceste fracturi intime, se îmbolnăveau, pe capete, de depresie. Boala a lovit ca un trăsnet 100 de păsări, care au început să-și piardă vlaga. Li se umflau ochii, aveau ciocurile decolorate și erau chinuite de o febră cu diaree verde, așa încât oricine ar fi pătruns în volieră ar fi avut senzația că se află în camera unui muribund. Pițigoii stăteau cu capul atârnat, șoimii cu aripile căzute, perușii, cu penele ridicate, vrăbiile se chirciseră, iar papagalii-amorezi era străbătuți de convulsii. Bufnița lui Thérèse își pierdu atât de mult din grația, forța și eleganța sa de altădată, încât deveni una dintre puținele păsări ce putea trăi fără pene, acoperită doar de o piele rozalie care o făcea să semene cu o pisică plouată.

Așa stăteau lucrurile când sosi în vizită Aukan, care se prezentă drept unul dintre cei mai buni veterinari din oraș, ținând la subțioară o valiză plină de barbiturice și de seringi. Consultă păsăretul cu instrumente nemaivăzute până atunci și se apucă să recolteze probe de secreții din ciocurile lor. Încruntat, foarte atent și cu gesturi agile, le injectă zburătoarelor poțiuni din ierburi, făcându-le puncții de puroi, examinându-le penele și scoțând din când în când, dintre aripile lor, câte un păduche cât nuca, pe care îl lichida apoi cu oțet alb.

— Ăștia ar fi în stare să mănânce un cal.

Aukan insistă să dezinfecteze toată voliera. Pentru el, izolarea păsărilor bolnave era un pas spre convalescență și porunci să fie transportate îndată, rând pe rând, și să fie închise în camere ventilate, în funcție de specia căreia îi aparțineau.

— Trebuie să le creăm un mediu adecvat.

Thérèse se justifică spunând că întocmise chiar ea lista cu păsările ce puteau viețui împreună, însă Aukan îi răspunse cu o anumită neliniște în glas:

— E clar că trăim într-o lume în care nu pot locui laolaltă toate rasele.

Pe moment, Thérèse nu înțelese această frază și, deși era o femeie informată, nu sesiză nici aluzia la situația din Europa, ziarele din America latină scriind foarte târziu despre un personaj ciudat, un cancelar german care atrăgea mulțimile, promițând că va găsi vinovații pentru criza economică. Circulau zvonuri că ar putea izbucni un război, că nazismul câștiga de partea sa clasele cele mai vulnerabile și toate aceste vești ajungeau acum în cascadă, părând atât de neîndoielnice, atât de evidente, încât Thérèse trase concluzia că nu puteau fi adevărate.

Școala de aviație nu primise vestea că avea să izbucnească un război, ci pe aceea că voliera fusese lovită de o boală. Margot hotărî să se întoarcă în capitală cu trenul de seară și ajunse acasă peste câteva ore, în toiul nopții. Revenise plină de vigoare, transformată de confirmarea vocației sale, de viața dură și atletică de la școală. La vederea acestei clinici veterinare, a volierei pe jumătate goale și mirosind a dezinfectant, a bolurilor cu hrană

stricată și a adăpătoarelor semănând cu niște fortificații secătuite, îl goni pe Aukan din casă și o trimise pe Thérèse la culcare.

Cu această nouă energie pe care o dobândise, puse la loc medicamentele răspândite pe masă, curăță petele, plăti servitoarele care își cereau simbria. Purtând o mască ce îi acoperea gura, examină fiecare colțișor al volierei și ajunse la concluzia dureroasă că acest spațiu nu mai putea adăposti atâtea animale în condiții decente. Aceste creaturi, care odinioară își etalau penele strălucitoare în regatul lor, erau acum gheboșate, bandajate în zdrențe, despuiate de postura lor nobilă, și tremurau ca niște ocnași. Neputincioase și minuscule, cu pliscurile plăpânde și remigele ridate, își iteau capetele pleșuve, fluturându-și pleoapele străvezii.

În acea seară, se ghemui sub pătură și așteptă să adoarmă toată lumea din casă, așa cum aștepta cândva să se facă liniște deplină ca să urce pe acoperiș. Când se așternu tăcerea, se dădu jos din pat în vârful picioarelor și ieși în întunericul grădinii. Voliera avea tristețea unui puț. În spatele zăbrelelor murdare, bufnița lui Thérèse scotea un urlet ca de rănit. Margot putu să-i vadă trupul împuținat, ciocul deformat, abdomenul umflat. Își privea cu ochi goi sălașul abandonat, cufundat într-o obscuritate pâcloasă, ca un lazaret plin de leproși. Câteva căpșoare se iveau din căsuțele lor atârnate de zăbrele, iar aerul era infestat de miasma ouălor stricate, care nu apucaseră să eclozeze. Margot se gândi, în calitate de aviatoare, că nu există nefericire mai mare decât aceea de a muri într-o colivie și în acea clipă decretă, cu inima rănită, că venise vremea faptelor măreț.

— Se vor întoarce în Franța, își spuse ea.

Deschise larg ușa și le mută pe iarbă pe cele mai plăpânde. Unele își luară zborul îndată, altele se zgribuliră, imobile și răbdătoare. Încet-încet, îngrozite de această mișcare neobișnuită, cele care încă se aflau în colivie începură să zburătăcească, să se înfoaie, să se arunce într-un vârtej de pene. În acea noapte, Margot a eliberat din captivitate 100 de păsări, părând că se eliberează, la rândul său, de o viață veche, apoi s-a întors în camera ei. Cuibărită în patul său, cu trupul străbătut de convulsii

perfide, avu un coșmar în care îi apăru voliera cuprinsă de flăcări verzi, uriașe, cu militari ce exterminau păsările înăuntrul ei. Se trezi acoperită din cap până-n picioare de scoarțe de pin, ca în ziua în care se născuse, și dădu buzna în grădină pentru a se asigura că voliera e goală. Dar când ajunse în dreptul ei, descoperi cu uimire că toate păsările se întorseseră înapoi în timpul nopții, neștiind încotro să se ducă, și stăteau acum pe acoperișul coliviei, ca o coamă de bronz.

Tot atunci apăru Thérèse, înfășurată într-un șal, cu chipul îngrijorat și ținând un ziar în mână.

— Ce mai contează păsările, exclamă ea, întinzându-i ziarul. Germania tocmai a invadat Franța.

---

[33] Orășel, sat sau cartier evreiesc din Europa de Est înainte de al Doilea Război Mondial.

[34] Casă de țară. (În sp., în orig.)

[35] Ziua de odihnă în religia iudaică. (În sp., în orig.)

[36] Instrument metalic folosit pentru a bea ceaiul mate.

[37] Creolă. (În sp., în orig.)

[38] În ceremoniile iudaice, semne de cantilație ce corespund unui fel cântat de a citi textele din Vechiul Testament.

Ilario

Mai târziu, înfruntând avioanele nemților, Margot Lonsonier nu avea să înțeleagă niciodată pe deplin ce o mânase să lupte în acest război, din moment ce era scutită de mobilizare, în virtutea sexului și a dublei sale cetățenii. Boala păsărilor deveni o problemă secundară și, din acea zi, fu atât de obsedată de acest război, încât unii vecini, văzând-o așa de radioasă, au crezut că e îndrăgostită. Se înconjură de hărți pe care le prinse de perete, urmărind traseele flotei aeriene a Forțelor Franceze Libere și studiind înaintarea trupelor cu linii punctate roșii, așa cum făcuse și tatăl ei în timpul Primului Război Mondial. Își confecționă, singură, uniforma de aviatoare, în vreme ce tinerele sale vecine tricotau fulare pentru mobilizați și, în fiecare seară, la lumina unui bec gălbui, visa la acele provincii îndepărtate, pline de orașe sublime pe care exploziile zguduitoare le șterseau din enciclopedii. Nu doar ziarele *Candide*, *Jour*, *L'Illustration* soseau, în fiecare săptămână, mustind de vești, ci și ziarele chiliene *El Abecé, El Popular* dedicau jumătate dintre paginile lor acestor evenimente, montând panouri informative pe fațadele redacțiilor lor, pe care le schimbau atât de repede, că de-abia apucai să le citești.

Păstrându-și neutralitatea pe aproape toată durata conflictului, Chile se limită la câteva amenințări diplomatice și continuă să asigure transportul depeșelor din Europa pe teritoriul său, până în sudul extrem. Declară că, oricum, cu echipamentele din dotare, forțele sale armate nu puteau rezista în luptă mai mult de 15 minute. Poate pentru că trăiau departe de el și nu aveau acces la informații, la începutul conflictului, mulți tineri chilieni erau partizani ai Celui de-al Treilea Reich. Asemenea lui Ilario Danovsky, erau convinși că Statele Unite mințeau, că manipulau presa și că Germania dorea epurarea democrațiilor corupte. Dar după mai multe luni, în nordul țării au început să circule reviste

și ediții speciale, ca *Mi Lucha* sau *Ercilla*, care distribuiau în masă depeșe despre ororile comise de naziști, despre Tineretul hitlerist. Instituto Chileno Norteamericano proiectă chiar documentare gratuite în piețele publice, pentru ca toată lumea să vadă imagini cu evenimentele ce se petreceau dincolo de ocean. Un comunicat al Ministerului Aerului anunță, în noiembrie, că aviația franceză pierduse 300 de aparate de zbor, în doar 15 zile. În același moment, Maryse Bastié declară în presă:

„Aviatoarele vor să-și servească patria“.

Un imbold confuz o făcu pe Margot să se alăture acestui strigăt. Se adresă ambasadei Franței din Chile, pentru a fi acceptată și trimise o scrisoare la consulat cu intenția de a-i fi adăugat numele pe lista piloților civili. Deși era majoră, își dorea ca tatăl ei să semneze în locul său, simbolic, ca să-i dea binecuvântarea pentru plecarea pe front, în Anglia. Însă Lazare era atât de preocupat de bunul mers al fabricii lui, încât, atunci când Margot se înfățișă în biroul său, iar el ridică, distrat, privirea spre ea, nu o recunoscu în primul moment pe fiica lui, crezând că e o călugăriță anglicană care venise să-și ridice cutiile cu ostii. Se transformase într-o femeie adevărată, cu o voință fermă, iar această apariție îi dădu impresia că fiica lui se născuse a doua oară.

— Mă duc să lupt pentru Franța, spuse ea.

Se revăzu pe el, în urmă cu 25 de ani, gol în mijlocul salonului, când ridicase pumnul, în efluvii de coajă de lămâie, și rostise aceleași cuvinte, iar aceste cuvinte făcură să răsară în mintea lui imaginea unui tânăr rătăcit. Astăzi, la 46 de ani, avea aceeași dragoste pentru Franța ca în vremea tinereții sale, dar și aceeași frică de război. O rugă să rămână.

— Dacă nu mă duc, răspunse Margot, o să primim scrisoarea lașilor, cea cu o pană albă, pe care Franța le-o trimite dezertorilor.

— Prefer să trăiesc cu o pană albă și cu o fiică, decât cu niciuna dintre ele.

Însă temerile lui Lazare nu au putut să o oprească pe Margot. Primind scrisoarea de acceptare de la ambasadă, ea îl anunță pe Ilario Danovsky, care rămăsese la școala de pilotaj, că va pleca pe front. Deși nu fusese niciodată în Anglia, se documentase atât de

bine despre ea încât îi trimise, odată cu scrisoarea, și câteva hărți unde erau indicate poziția pistelor, numărul și tipurile de aparate pe care își dorea să le piloteze.

Pe 10 iulie, la ora 7 dimineața, Ilario o aștepta pe aerodromul Los Cerrillos. Se înălțară spre cer, făcând înconjurul bazei, în semn de salut, și porniră în direcția Buenos Aires, de unde urmau să se îmbarce spre Londra, pe cargobotul *RMS Orbita*.

Era al doilea război la care participa un Lonsonier. Au ajuns la Londra în timp ce Luftwaffe bombarda porturile engleze de un an. Avioanele atacau convoaiele maritime de la Weymouth, stația radar de la Ventnor fusese scoasă din funcțiune, gura de vărsare a Tamisei dădea pe dinafară de carcase de fuzelaj, ca o volieră plină de aripi frânte. Pe malurile fluviului, la periferie, printre hangare, peste tot, fuseseră amenajate popote pentru aviatori unde mergeau sute de membri ai echipajelor. Se făcea economie de carburant, li se dădea foc peluzelor, pierderile erau nenumărate. Astfel, departe de pământul și de familia lor, Margot și Ilario înțeleseră, încă din primele ore, că vor fi cu greu primiți în sânul Forțelor aeriene libere. Pentru că vorbeau o engleză aproximativă, iar permisele de zbor acordate de Chile nu erau recunoscute, au fost nevoiți să renunțe la ambiții, ca toți latino-americanii care au luptat în al Doilea Război Mondial.

Margot consultă toate anuarele de aviație. După două săptămâni, fu convocată la „serviciile generale“ care erau, de fapt, servicii de întreținere și de curățenie. America Latină era ținută la distanță de onorurile câmpului de bătălie, iar Margot își petrecu zile golind latrinele, schimbând așternuturile recruților, curățând morcovii și îndepărtând punctele de stricăciune de pe cartofi. Se deprinse cu jargonul și cu atitudinea bombardierilor, cu capriciile coloneilor. A reușit să se transfere, pentru o vreme, într-o fabrică de muniții unde verifica, 11 ore pe zi, fără pauză, armele avioanelor Spitfire, ajungând apoi să spele cilindrii, să lustruiască piesele cu potasă, într-un moment al războiului în care numărul latino-americanilor din rândurile RAF începuse să

crească atât de mult, încât autoritățile au hotărât să creeze un South American House.

Când nivelul de engleză îi permise să meargă la cursuri, Margot își propuse să facă cele 140 de ore de zbor care i se cereau unui *drogue operator*[39] pentru a avea dreptul de a pilota un avion. Demonstră că e capabilă să calculeze pozițiile și distanțele, să navigheze cu ochii închiși, să evalueze rutele ortodromice. În curând, fu numită la serviciul Departamentului auxiliar al transporturilor, nu pentru a fi ferită de primejdii, ci de gloria unei lupte ce se anunța legendară. Nu îi era permis să zboare decât pentru a muta avioanele dintr-un loc în altul. În această perioadă, și ea, și Ilario și-au cusut pe umărul uniformei drapelul chilian.

Așadar, timp de doi ani nu făcu altceva decât să transfere dintr-un aeroport în altul aparatele de care se serveau piloții pentru lupte. Când făcu primul traseu în spațiul aerian britanic, se gândi că cerul de aici nu era la fel de pur ca cel din Chile, stelele nu erau la fel de zâmbitoare, orizontul nu era la fel de liber și observă că deasupra orașelor se adunau mereu nori negri ca niște oi în jurul unui cioban. Ea, care nu se urcase până atunci decât în avioane de școală, aparate inofensive ce tremurau din toate încheieturile, se afla acum la bordul unor mașini de război, ferme și puternice, concepute pentru a distruge, al căror fuzelaj păstra adesea urmele impactelor. Totul era practic și ușor, în afară de patul mitralierei, enormă și lucioasă, ca un catarg solid, înfricoșătoare în mijlocul carlingii.

De la ora 6 dimineața, Margot se îndrepta spre zonele de staționare și pornea motoarele ce se răciseră în timpul nopții, cu un zumzet răgușit. Descoperi guma de mestecat ce îi desfunda urechile, învăță limbajul mesajelor meteorologice, înțelese că trebuia să se ridice la 4 000 de metri ca să evite eterna ceață englezească. Nu-și lua cu ea decât o barcă de salvare, hrană pentru trei zile și un termos de cafea. Cu drapelul chilian cusut pe umăr, se ferea de orice greutate în plus, cu toate că purta haine de lână și îmblănite, și ajunsese chiar să-și pilească tălpile pantofilor și să taie marginile hărților.

Astfel, poate pentru că era una dintre puținele femei care făceau o meserie de bărbați, deveni și mai neascultătoare față de acest sentiment de frică ce sugruma o existență supusă hazardului, reușind să-i întreacă pe ceilalți aviatori la capitolul sânge-rece. Uneori, când ajungea în înaltul cerului, neavând permisiunea să tragă, își îngăduia să mângâie patul mitralierei ca pe un obiect interzis, iar mușchii i se încordau. Privind-o pe această femeie în cabina ei, cu chipul și umerii inflexibili, cu trupul țeapăn și cu mâinile nedezlipite de comenzi, întrezăreai în ea o putere adunată. Stătea tot timpul așezată în scaun, dar nu obosea. Zbura toată săptămâna, între nouă și zece ore pe zi, și dormea doar câteva minute între două deplasări. Departe de orice eroism, izbândea prin devotamentul ei minuscul. Deasupra norilor, avea răbdarea condorilor care așteaptă să se oprească ploaia, cu capul plecat.

În această perioadă, Ilario Danovsky învață să piloteze cele mai capricioase avioane. Treptat, înțelesese că succesul său militar depindea de hotărârea sa, de curajul său. Nu avea aceeași înclinație arzătoare pentru aventură și primejdie precum Margot, dar această diferență nu făcu decât să-i îmbogățească experiența. Această echipă formată din doi, această complicitate chiliană se încununa de virtutea camaraderiei, care înseamnă libertate și asceză, deopotrivă. Acum aveau amândoi același chip, același sânge, aceeași furie. În vreme ce alții atacau baraje și bombardau centre de cercetare, ei încărcau avioanele cu muniții și repatriau cadavrele în huse de nailon, fără să participe deloc la lupte. Împărțeau piese de artilerie fiecărei escuade, fără să fi tras nici măcar un glonț vreodată. Făceau un fel de pantomimă în doi. Oboselii unuia îi răspundea rezistența celuilalt și gesturile lor se completau atât de bine, încât puteai bănui că repetaseră mișcările înainte de fiecare zbor.

Într-o zi, zburau amândoi în preajma falezelor franceze, deasupra unei mici școli de aviație, de care se apropiară destul de mult. Pentru o clipă, Margot se revăzu în clubul ei de aviație din Chile. Regăsi hangarele, barăcile din tablă ondulată, pistele rase

de vegetație. Dar, după aproape 30 de secunde, se smulse din starea de grație, dându-și seama că această bază fusese cucerită de nemți.

Spectacolul pe care îl observă îi îngheță sângele în vene. Deslușii pe terenul central un lung șir de avioane Messerschmitt care ocupau esplanada, așezate unul lângă altul și blocând trecerea spre hinterland. Pentru că monoplanul lui Ilario nu era departe, Margot îi făcu semn să se îndepărteze. Ilario își ridică privirea și tresări. Tocmai văzuse țâșnind din nori și gonind spre ei trei avioane de vânătoare germane, ca niște scântei negre.

Ilario plonjă spre mare, în direcția Angliei, punându-se repede la adăpost de orice pericol. Margot vru să facă cale întoarsă, ca să scape din prinsoare, dar văzu în spatele ei un Fokker, ce își armă mitralierele și începu să tragă. Pentru o secundă, Margot nu găsi nicio ieșire, însă o forță puse stăpânire pe ea și, îndreptând botul avionului ca să se înalțe cât mai sus, Margot tură motoarele la maximum. Două Messerschmitt o urmară, cu un răget. Despicau masele de nori cenușii și se țineau după ea, trăgând orbește. Acum, erau vreo cinci sau șase, care încercau să-i taie calea, trimițând spre ea rafale reci, hăituind-o ca pe o fiară. Margot își lipi picioarele de palonier, ținu strâns de manșă, evitând loviturile gloanțelor prin manevre de ultim moment. Ca un vultur înflăcărat, se ridică tot mai sus, gândindu-se că se vor împrăștia, dar avioanele o urmăreau atât de aproape, încât simțea suflul elicelor lor.

Într-o ultimă încercare, execută un luping ca în anii de școală în care făcuse acrobații și plonjă din nou spre mare. Avionul se scutura din toate încheieturile, dansând ca o frunză uscată, învârtindu-se în jurul propriei axe, în timp ce din aripile lui ieșeau aburi aprinși. Norii se risipiră. Ajunse iar aproape de coaste de unde zări, în depărtare, școala de aviație și șirul de avioane Messerschmitt.

Avioanele erau atât de aproape de ea, încât înțelese că bătălia era pierdută. Asaltată din toate părțile, văzând cum se apropie tot mai mult de sol, nu mai putea avea scăpare. Dar deodată, zări avionul lui Ilario care se întorsese, deși reușise să scape de pericol,

cuprins dintr-odată de un impuls de bravură. Margot îl privi năpustindu-se spre pista școlii. În plin zbor, Ilario deschise carlinga, acționă scaunul de catapultare și își aruncă avionul ca pe o bombă în mijlocul aparatelor nemțești. Explozia fu atât de impresionantă, încât avioanele care o urmăreau pe Margot s-au întors ca să le vină în ajutor camarazilor.

Coloanele de foc atinseră o altitudine de 1 000 de picioare. Margot îl văzu în norul de fum pe Ilario ce cobora încet spre un grup de soldați nemți, ce se salvaseră din flăcări și îl așteptau la sol. Asistă neputincioasă la căderea lui. Ilario își căută pistolul ca să nu-și ofere trupul viu pe tavă inamicului, dar era dezarmat. Încercă să-și îndrepte parașuta spre o faleză de calcar cu belvederi pline de pietricele, dar fiindcă i se încurcau curelele, nu putu să-și schimbe traiectoria. Nemții așteptau, cu ochii ridicați spre cer. În combinezonul său, Ilario scoase un urlet care sfâșie văzduhul, ajungând până la Margot. Își închipui că era disperat. În acea clipă, se trezi în fața dilemei pe care o trăise și tatăl său, Lazare Lonsonier, în timpul întâlnirii cu Helmut Drichmann: era mai bine să comită o crimă sau să fie laș?

Nevoită să ia o decizie, singură în cabina ei, se înecă în hohote de plâns amare. Călcându-și pe inimă, Margot îndreptă armele spre Ilario, cu o mână tremurătoare, apucă mânerul care se contractă ca o gangă și puse degetul pe trăgaci, gata să-l doboare pe singurul bărbat pe care îl iubea ca pe un frate. Când se pregătea să tragă, Ilario, atârnat de parașuta sa, își întoarse spre ea chipul dolofan, cu ochii mici de cazac, și îi zâmbi. Într-o fracțiune de secundă, totul păru că se rezolvă. Cu o ultimă sforțare, Ilario îi făcu semn să plece, să se salveze, să nu ducă cu sine povara acestei crime. Oamenii nu trebuiau să se lase învinși de război. Ridică pumnul sus spre cer și, cufundându-se în moarte, atinse drapelul chilian pe care și-l cususeră amândoi pe umăr.

---

[39] Operator însărcinat cu realimentarea. (În original, în engleză.)

Helmut Drichmann

În ziua în care Lazare Lonsonier îl întâlni pentru a doua oară pe Helmut Drichmann, acesta era mort de 30 de ani. Cei care au trăit acest moment își amintesc că soldatul german își făcuse apariția în casă la ora 2 după-amiaza, fără ca nimeni să-și poată explica acest fapt, pentru că ușa rămăsese închisă, iar ferestrele erau zăvorâte. Traversă antreul cu cea mai mare dezinvoltură și se postă în fața lui Lazare care citea pe scaun, iar acesta îl recunoscu îndată. Lazare păstrase în minte imaginea unui tăuraș blond, cu fața camuflată de noroi, și nu fu surprins să-l vadă exact așa cum îl lăsase pe câmpul de bătălie, în mijlocul Primului Război Mondial, la cei 18 ani ai săi de atunci, cu înfățișarea lui olimpiană, cu capul pătrat și părul auriu, fidel portretului pe care îl avea în minte. Înțelese brusc că sosise momentul să înfrunte această fantomă care îi bântuia visele de când se întorsese de pe front, acest soldat deopotrivă frate și dușman, singurul om de pe pământ care îi cunoștea secretul.

— E din cauza plămânului, nu? întrebă Lazare cu vocea sugrumată.

Soldatul se întoarse spre el cu un zâmbet senin:

— E din cauza plămânului. Mai ai o lună.

Helmut Drichmann debarcase din lumea de dincolo în uniformă de soldat, cu pantaloni de pânză cu dungă verticală, făcută cu fierul de călcat, și cu o insignă veche Totenkopf, un cap de mort din metal, pe care husarii nemți o prindeau cu un ac la butonieră. Singurul său bagaj era o găleată de tinichea pe care o bălăngănea, ținând-o atârnată de cot. Era probabil unul dintre cei mai frumoși bărbați văzuți vreodată pe strada Santo Domingo. Corpul său zvelt de adolescent contrasta cu silueta îngroșată și îndesată a lui Lazare, pe care o îmbătrâniseră 30 de ani de nopți agitate, de iluzii ofilite și de dorințe obsedante. Trăsăturile lui simetrice, ochii lui arzători și profunzi, nasul acvilin îl făceau să

semene nu cu un spectru nebulos și albăstrui, care alungă pacea muritorilor, ci cu un tânăr așezat, calm și hotărât.

Când Thérèse apăru în salon, cu brațele încărcate de pungi cu semințe de susan și boabe de porumb, fu atât de surprinsă să dea peste un necunoscut în casa ei, încât îi căzură toate din mâini, vărsându-se pe covor. Helmut Drichmann se așeză în genunchi și, cu o răbdare plină de delicatețe, pe care Thérèse nu o mai văzuse de pe vremea când dresa păsările de pradă la Río Clarillo, începu să adune semințele, punându-le cu grijă în găleata lui. Apoi, sub privirea uimită a lui Lazare, se ridică și ieși în grădină, luând-o spre volieră. L-au văzut pe fereastră cum își strecura brațul printre romburile gardului, ca să hrănească cintezele australiene ce se dădură jos din cuiburile lor ca să-i ciugulească din palmă, deși nu erau obișnuite cu vizitatorii.

— Cine e băiatul ăsta? întrebă Thérèse, stupefiată.

Lazare se grăbi să spună o minciună:

— Este fiul unui prieten din Sud.

— Și de ce e îmbrăcat ca un soldat german?

— Cred că nu e în toate mințile, răspunse el.

Tuturor persoanelor ce s-au perindat prin casa din Santo Domingo în următoarele 30 de zile li s-a povestit că acest tânăr era băiatul cel mare al unui prieten misterios pe care Lazare îl cunoscuse cândva, pe domeniile din Cajón del Maipo, în călătoria alături de băștinașii ce vindeau bijuterii din argint. Nimeni nu a dorit să știe mai mult și, după o săptămână, toată lumea se obișnui cu prezența liniștitoare a acestui tânăr intrus, despre care se spunea că fusese traumatizat de un război din trecut și care, fără să deranjeze pe nimeni, observa lumea cu o mirare ingenuă, de parcă s-ar fi trezit după un somn lung.

Așa a ajuns să facă parte din familia Lonsonier un mort ce avea să lase o urmă măreață și impresionantă, o lună mai târziu. Venirea lui aici, în luna mai, a fost o gură de aer proaspăt, dezamorsând tensiunile create de absența lui Margot. Apărea în fiecare dimineață, cu o asiduitate militară, nu se știe de unde, nu făcea niciun zgomot atunci când intra într-o cameră, mânca foarte puțin și privea voliera cu o curiozitate naivă. Nu era o

stafie care să rătăcească prin casă, sau să se ascundă în tufele de camelii, sau să se strecoare pe sub așternuturi ca un gnom fugar și șiret, ci o ființă seducătoare și pașnică, cerând mereu permisiunea înainte de a se retrage. Uniforma lui, deși veche, nu avea acel miros neplăcut de vechituri. Când era întrebat despre trecutul lui, nu spunea nimic, nu avea nicio aspirație legată de viitor, iar răspunsurile sale erau, de multe ori, doar zâmbete candide, cu o ușoară ridicare din umeri, de parcă moartea i-ar fi interzis să vorbească despre lucrurile vieții. Uneori, servitoarele îl priveau, roșind, prin ușa întredeschisă a bucătăriei, fascinate de frumusețea senină a acestui prinț calm și viguros, a cărui figură nobilă îmbrăca încăperile cu o eleganță germanică.

Lazare îl simpatiză din prima clipă. Știuse dintotdeauna că acest tânăr soldat va fi cel care îi va aduce vestea morții. Prezența lui îl însoțise atâta vreme și într-un mod atât de precis, încât se crease între ei un soi de relație de curtoazie. Însă de când îl avea în fața ochilor, o putere nevăzută și adâncă se trezise din străfundurile lui și nu se simțise niciodată atât de tânăr ca în săptămânile de dinaintea sfârșitului. Certitudinea că îi sosise ceasul îi dărui o vitalitate stranie ce îl făcu invulnerabil în fața suferinței. Ca atare, se dedică complet treburilor pe care nu apucase să le termine, fericit că știuse cu câțiva ani înainte când avea să moară.

— Ce ușurare, se gândi el. Toată lumea ar trebui să-și cunoască data morții.

La 51 de ani, căpătă o robustețe de invidiat și o eleganță proverbială, nu mai purta decât mocasini din box, o jachetă de tweed în carouri, parfum după moda englezească și își îngrijea barba cu uleiuri speciale, încercând să recupereze o tinerețe ce îi scăpa printre degete. Din pricina unei ușoare artroze, era nevoit să se deplaseze cu ajutorul unui baston cu cap de corb, purtând mereu un colir în buzunar, însă ardoarea disciplinată cu care lucra îl făcea să păstreze acea atitudine rebelă imperceptibilă, specifică persoanelor ce refuză să îmbătrânească. Își scrise testamentul în franceză, într-o limbă pretențioasă și demodată, și

lăsă fabrica în grija lui Hector Bracamonte care, amintindu-și cum intrase în ea, avu impresia că îl prăda pentru a doua oară.

Thérèse era atunci la apogeul farmecului său. Avea 44 de ani, iar aerul său de occitană, îndrăgostită și grațioasă, stârnea în ceilalți o căldură plină de încredere. Deși avea o înfățișare delicată de floare ofilită, făcea parte din acea categorie de femei care, prin arhitectura trăsăturilor, prin armonia formelor, rămân fidele tinereții lor, în ciuda trecerii anilor.

Cu toate astea, era bântuită de o permanentă neliniște. De câteva luni, nu mai primise nicio veste de la Margot și aștepta armistițiul cu o nerăbdare surdă. După o viață de lumină și de întuneric, acceptase ideea că trăia într-un secol războinic, dar nu și pe aceea că nu-și va mai vedea niciodată unicul copil. În așteptarea ei, îi parfumase camera cu magnolii, schimbase așternuturile patului, șterse praful de pe cărțile despre aviație care se odihneau încă pe etajere și arsese lumânări albastre pentru a-i grăbi întoarcerea. Nu cunoscu nici măcar o clipă de odihnă și trebui să admită că doar prezența spectrală a lui Helmut Drichmann o îndepărta de frământările sale. Singurătatea adâncă ce-i însoțea plimbările între salon și volieră, felul ciudat în care se uita la apa ce curgea din mica fântână, modul tăcut în care aduna boabele de porumb din cuiburi o făcură să creadă că e un tânăr ornitolog cu aceleași pasiuni ca ea.

— Și el are tot un suflet de pasăre, îi spuse ea, într-o zi, lui Lazare.

Thérèse fu atât de înduioșată de acest băiat căzut din cer, încât răspândi în toată grădina recipiente cu semințe de pin pentru porumbei, cu cereale și hrană cu ouă, ca să le poată oferi chiar el în palmă printre zăbrelele gardului. În ziua în care văzu că-și răsucește brațul ca să poată hrăni vrăbiile, îi deschise ușa volierei.

— Poți să stai înăuntru, dacă vrei.

Helmut Drichmann se așeză lângă fântână și își umplu găleata de tinichea. Așa se instală în volieră, aprovizionând cu apă tranșeele din amintirea lui, până în dimineața în care a fost declarată pacea în Europa, iar Margot Lonsonier a putut să se întoarcă acasă.

Într-o zi de iunie, Margot dădu buzna în grădină. Era îmbătrânită ca o piatră poroasă, cenușie și colțuroasă, acoperită din cap până-n picioare de stele moarte și cu o durere la nivelul gâtului ce nu-i mai dădea pace de patru ani. O ruină de femeie, pe care Thérèse o descoperi la poarta casei de pe Santo Domingo, în timp ce săpa în grădină. O cuprinse groaza la vederea acelei fete cu cearcăne albastre, cu gură cadaverică, cu fața lividă și nervoasă, despre care își imaginase de o sută de ori că se prăbușise pe undeva prin Marea Mânecii, putând ghici acum din trăsăturile ei obosite și din aureolele negre din jurul ochilor anii petrecuți în dormitoare neîncăpătoare și umilințele din care ieșise victorioasă.

— *Cristo Santo*! exclamă ea. Ce a făcut lumea asta din tine?

Margot păstră, până la moarte, doar o vagă amintire despre întoarcerea ei, însă avea să-și amintească perfect momentul în care Helmut Drichmann, așezat în mijlocul volierei, intră în viața ei. Traversând grădina, îl zări printre zăbrele. Nu-i observă nici tristețea, nici descumpănirea, nici singurătatea, ci doar insigna Totenkopf care o aruncă iar în marea de suferință a războiului.

— *Pucha*! țipă ea. Au primit un neamț în casă?

Când Helmut Drichmann se ridică în picioare, în semn de politețe, Margot constată că e cu un cap mai înalt decât ea. Pentru o clipă, simți un val de furie și vru să-i dea un pumn în față, să-l facă nazist, dar reuși să se stăpânească. Rămase mută, iar această mutenie o însoți și în cele nouă luni ce urmară, până în ziua în care deschise din nou gura ca să rostească numele pe care-l alesese pentru fiul ei.

Cu toate încercările ei de a reveni la o existență normală, Margot nu va putea niciodată să se gândească la Anglia, fără să fie asaltată de amintirea lui Ilario. Scene confuze, cu ani de lupte și de bucurii trăite împreună, se ciocneau în mintea ei, și nutrea speranța iluzorie că, într-o zi, va veni un emisar necunoscut să-i dea minunata veste că e în viață. La Santiago, lucră o perioadă pe lângă piloți. Acum, talentul pe care îl dovedise cândva nu-i mai folosea decât pentru demonstrații sau acțiuni de propagandă, sau ca să tracteze banderole agățate de coada avionului și să arunce

din aer afișe ce inundau, ca un ocean, străzile orașului. Această întoarcere la lucrurile obișnuite, la liniște, la distracțiile unui oraș precum Santiago, era atât de plată, încât o cuprinse o amețeală confuză, care nu se clinti nici în fața celor mai calde gesturi de afecțiune cu care o copleșeau membrii familiei. Doar Lazare putea înțelege ce trăia ea, pentru că trecuse prin aceeași experiență cu 30 de ani în urmă, și tot el îi sugeră timid:

— Nu avion îți trebuie ție, ci bărbat!

Însă trecuseră prea puține zile de la întoarcerea sa în Chile, pentru ca un alt bărbat să ia locul pe care Ilario Danovsky îl ocupase atâta vreme. Dacă închidea ochii, încă îl vedea căzând în ghearele nemților, în ecoul zumzăitor al avioanelor de vânătoare, cu parașuta pe cap, ca un rege, și atingând cu mâna drapelul pe care și-l cususeră amândoi pe umărul uniformei. Rumegând mult timp această amintire, îi veni ideea să repare vechiul lor avion, a cărui carcasă degradată și părăsită semăna cu un vapor naufragiat. Răbdătoare și disciplinată, începu să robotească zi de zi, ca o muncitoare, punând în practică tot ce învățase în război. Lucra încet, de parcă ar fi stricat, noaptea, lucrurile pe care le făcea în timpul zilei, nu pentru a șterge amintirea lui Ilario Danovsky, ci pentru a o readuce la viață. Uneori, privind-o de la balcon, Thérèse suspina profund tulburată.

— S-ar zice că cel mai mare accident al ei e că nu a suferit niciunul.

Margot nu știu niciodată cu adevărat cât de departe voia să meargă cu reparațiile, dar tot acest vacarm al utilajelor sfârși prin a-i atrage atenția lui Helmut Drichmann. Ea își dădu seama că o urmărește ca o fiară înspăimântată, cu o solicitudine discretă, din volieră, din celălalt capăt al grădinii, fascinat de ea și de această pasăre nouă de metal. Nu se mai putea concentra la lucru atunci când spațiul se umplea de mirosul ușor de recunoscut de noroi, de pantofi vechi și de ploaie, și știa în acel moment că Helmut Drichmann trecea pe lângă ea, fără niciun zgomot, inexpresiv, cu nelipsita găleată în mână, ca o umbră fugară.

Se scurse o lună. În seara de dinaintea morții lui Lazare, se servi la cină *coq au vin*, pregătit de Thérèse. La sfârșitul mesei, Margot

se retrase discret și fără grabă în camera ei și se întinse în pat, învelindu-se cu pătura. Adormi repede, însă, după câteva minute, fu trezită de un clinchet. Nu-și dădu seama de la început că zgomotul venea din grădină, însă când se aplecă pe fereastră, deslușI în penumbra serii, printre frunzele copacilor, un licăr plăpând în fundul grădinii. Mult mai târziu, când avea să se gândească la această noapte, nu va reuși să înțeleagă ce o îndemnase să deschidă obloanele și să iasă în grădina adormită, desculță, în cămașă de percal, mergând în vârful picioarelor, așa cum făcea în copilărie când se ducea să viseze pe acoperiș.

Casa era cufundată în tăcere. Toate lămpile fuseseră stinse. Briza legăna părțile mobile ale grilajului și fructele din grădină. Voliera era liniștită, cu sforile ei colorate, pe care dormeau cocoțate păsările. Privighetorile își făcuseră cuiburi în căsuțe, iar orezarii, împodobiți ca niște prinți, își ascuțeau ciocul frecându-l de grilaj. Priveliștea era scăldată într-o lumină albastră și, părându-i că trăiește un moment unic, Margot se opri ca să contemple frumusețea deplină a acestui tablou, ale cărui elemente atinseseră împreună o stranie perfecțiune în acea clipă suspendată.

DeslușI, mai întâi, o siluetă dincolo de geamul carlingii avionului, apoi capul lui Helmut Drichmann, ce repara tabloul de bord, absorbit cu totul de manetele de gaz. I se păru mai palid, mai diafan, mai străveziu ca de obicei, de parcă s-ar fi evaporat, cu ochii lui strălucitori, sprâncenele fine și albe și fruntea de fildeș. În acel moment îi auzi vocea, subțire și melancolică, venind parcă dintr-un alt timp:

— Știu de ce avionul ăsta nu a decolat niciodată.

Helmut Drichmann i s-a părut, la început, incoerent, nu era decât o nălucă ce rătăcea prin acest colț pierdut de lume însă, analizându-l mai bine, avu impresia că se produsese o schimbare subtilă în profilul său. Și-a scos jacheta din postav, suflecându-și mânecile cămășii de lână. Ea a vrut să se dea înapoi, dar el s-a aplecat peste ea și a sărutat-o.

Lui Margot i se păru că buzele ei se ating de pielea unui șarpe uriaș. Simțea ceva rece, venele sale înghețate, și când o lipi de

pieptul lui, avu senzația că pătrunde într-un bucată de gheață. Însă corpul i se relaxă, își dădu capul pe spate, își îndepărtă coapsele și se agăță de aripile avionului. Se încleștă și mai mult și-și astupă gura cu o mână ca să nu-i trezească pe vecini, atunci când un membru viguros o străbătu ca o lance, o făcu să se chircească și aproape că o rupse în două. În iureșul metalic al clipei, renunță să se mai opună acestei plăceri violente, privindu-l pe Helmut Drichmann cu o expresie sfidătoare și supusă totodată.

Au făcut dragoste o singură dată, însă Margot avu ciudata senzație că o făcea pentru prima dată, deși era priceput. Ea îi dăruia în moarte lucrul pe care acest soldat, dispărut prea devreme, nu-l cunoscuse în timpul vieții. Simți o plăcere nebuloasă, a cărei plenitudine perfectă fu ritmată de zborul continuu al păsărilor din volieră și de mirosul puternic de ulei de motor. Patima rușinoasă pe care Margot o simți pentru Helmut Drichmann a fost, probabil, emoția cea mai onirică din toată existența sa, mai intensă chiar decât zborul deasupra școlii de aviație, iar mai târziu, peste o jumătate de veac, va continua să o cheme în nopțile sale solitare.

În vreme ce Margot trăia prima ei noapte de dragoste, Lazare se delectă cu ultima. Pe toată durata acelei zile, s-a comportat firesc, muncind la fel de disciplinat ca de obicei, și nimeni nu observă în atitudinea lui semnele morții apropiate. Trecu prin această experiență cu o seninătate deconcertantă, de parcă s-ar fi pregătit să primească o distincție. În acea seară, își puse în ordine lucrurile, în capela sa, sortă facturile și, înainte să iasă, stinse luminile din atelier cu un gest lent și nostalgic, respirând pentru ultima oară mirosul de făină. Simți un ușor spasm, însă urmat imediat de o senzație imensă de ușurare, de eliberare, de parcă ar fi așteptat această clipă încă de când se născuse.

Ajungând în camera sa, o găsi pe Thérèse goală, întinsă în cadă, plutind în apă ca o ondină. În ochii lui, era la fel de strălucitoare ca în prima lor seară, ca în noaptea nunții când se iubiseră învăluiți în miresme de albăstrea și de coriandru. Acum nu mai era niciun artificiu între ei, nici rochia de mireasă, nici

ambra de melasă, ajunseseră la o vârstă la care e nevoie de o simplitate de toamnă ca să faci dragoste. În fața lui era o femeie cu trup firav ca un picioruș de pasăre, care își pierduse fermitatea șoldurilor, curbele armonioase ale feselor, și care îl privea cu o încredere dureroasă. O altă goliciune prindea contur. I se alătură în apa călduță, până când toate amintirile ieșiră la suprafață, și o îmbrățișă cu delicatețe, ca nu cumva să strice echilibrul fragil pe care îl crease ea. Știindu-se deja mort, fără să-și dea osteneala să o avertizeze în privința viitoarelor tristeți, Lazare se simți rușinat că nu-și înțelesese soția decât foarte târziu. Lipit de ea, cu trupul înlănțuit de al ei, îi șopti fără dramatism o ultimă frază, pe care ea nu o va înțelege niciodată:

— L-am ucis pe Helmut Drichmann.

A doua zi, când Thérèse se trezi, Lazare nu mai respira. Rămase pentru o clipă în brațele lui reci, în fața chipului lui imobil, deslușind în ochii săi goi un licăr fix, întors spre un puț ciudat care o înspăimântă.

La ora 3 după-amiază, i-au îmbălsămat corpul cu smirnă. Cu gesturi blânde și lente, pline de o tandrețe îndurerată, Thérèse îi puse costumul cu dungi, la butoniera căruia lui Lazare îi plăcea să-și pună o floare de valeriană proaspăt culeasă, și îi unse barba cu un ulei parfumat, cu mai multă grijă decât o făcea el. Fu surprinsă să-l vadă atât de slab, atât de împuținat, de parcă moartea ar fi luat cu ea o parte din el. Cu o seară înainte, strângea la piept în cadă un bărbat încă viguros, puternic, dar acum descoperea o piatră uscată și seacă, un spate cu oase proeminente, un piept cu cicatrice vinete și urâte. Corpul lui Lazare, după 51 de ani de ambiții și de revolte, de viață comună și de dureri sterile, purta amprenta unei lupte îndelungate la care participase cu toată puterea singurul său plămân. Îi unse părul cu puțină briantină, pieptănându-l pe spate și lăsându-i descoperită fruntea străbătută de vene și ușor înverzită. Ridică cele șase perne brodate de care se sprijinea ceafa lui și îi dădu o ultimă sărutare pe jumătate veștejită de o dragoste învechită. Privindu-l așa, elegant ca pentru o nuntă, învăluit în efluvii de smirnă, cu

brațele încrucișate pe piept, i se păru mai frumos decât bărbatul pe care îl cunoscuse.

— Până și moartea îți șade bine, șopti ea.

Trupul său fu privegheat în camera lor ce fusese transformată într-un fel de nișă gotică, cu perdele fine de tifon în culori închise și cu draperii de etamină, și unde pe noptieră fuseseră așezate lumânări, ca un altar de ceară. A doua zi, sub o ploaie fină, cortegiul traversă cu pași tăcuți strada Santo Domingo, cu cele două rânduri de plopi și de felinare, unde Margot încercase să zboare pentru prima dată și unde, astăzi, câțiva trecători, recunoscând-o când ieșeau din curțile lor, își scoteau pălăriile în semn de respect. Rămase tăcută pe toată durata ceremoniei, cu ochii roșii și chipul palid. Nu putea să creadă că, într-o singură lună, îi pierduse pe cei mai importanți doi bărbați din viața sa și că-și dăruise fecioria unui al treilea. Încercă să treacă sub tăcere episodul cu Helmut Drichmann, așa cum și tatăl ei ținuse ascunsă scena puțului, timp de 30 de ani. Însă tăcerea ei o condamna la solitudine și nu reuși să doarmă liniștită în următoarele două săptămâni, trezindu-se tot timpul cu o senzație de greață din cauza unui miros puternic de viță-de-vie.

Îi întârzie ciclul. Când înțelese că e însărcinată, Margot se gândi imediat la Helmut Drichmann cu o tandrețe amară și începu să numere zilele pe degete. Văzându-se dintr-odată și orfană, și mamă, fu năpădită de emoții amestecate. Acest soldat german îi luase tatăl, lăsându-i un copil. Paradoxul ăsta o înfricoșa. Cum nimeni nu o văzuse cu un bărbat, când începu să i se umfle pântecul, se zvoni că războiul o lăsase grea. La sfârșitul celei de-a doua luni de sarcină, Margot adoptă un pacifism radical care o ținu departe de petrecerile cu aviatori și de cinele cu foști luptători în război. Înclinația ei naturală spre liniște și izolare se accentuă. Ajunse la concluzia că nici cerul, nici confruntările aeriene sau intervențiile de salvare nu erau scopul existenței sale. Nu mai puse niciodată piciorul pe un aerodrom, nu mai putu suporta mirosul de ulei de ricin, evită zgomotul elicelor, interzise tuturor să rostească în prezența sa cuvintele

aterizare sau *carlingă* și își pierdu cu totul vocația de pilot cu o fericire disimulată chiar, cu o bucurie rușinată.

În scurtă vreme, compensă absența lui Lazare și a lui Ilario Danovsky cu silueta harnică a lui Hector Bracamonte. El preluase conducerea fabricii și își păstrase și acum, la 30 de ani, aerul de țăran muncitor, de fierar taciturn, cu pielea bronzată, a cărui experiență și încredere în sine îi întăriseră loialitatea celorlalți. Se gândi să-și lase mustață, ca să respecte mitologia patronală instaurată de Lazare însă, neavând prea mult păr, trebui să se mulțumească cu o umbră fină de murdărie. Încercă totuși să compenseze lipsa mustății cu o anumită asprime în glas și cu un simț al autorității care îl făcea mai matur, mai așezat. Era sever în exterior, făcea economie de cuvinte, însă își exercita noua activitate ca un misionar, devotat și atent. Foarte puțini dintre cei care îl vedeau în ipostaza de șef al unei întreprinderi înfloritoare, îndeplinindu-și rolul cu simț de dreptate și echitate, au presimțit că, într-o zi, îl vor vedea doborât la pământ, călcat în picioare, târât ca un câine, dându-și viața pentru altcineva.

Devotamentul său fu un exemplu pentru ceilalți. Nu lăsă întreprinderea să intre în declin. Îi făcu pe vechii săi colegi să producă mai mult, înțelegând tertipurile la care îndeamnă lenea, iar privirea lui experimentată, ce observa toate defectele, detectând până și cel mai mic semn de blazare, nu admitea niciun fel de relaxare a disciplinei. Cu muncitorii era prietenos și ferm deopotrivă. Dorea să le descopere acestor bărbați, ale căror slăbiciuni și calități le cunoștea, capacitățile pe care nici ei nu și le bănuiau. Însă destul de repede, observă o schimbare de atitudine față de el. De când venise aici, de la vârsta de 17 ani, trăise printre acești oameni aspri și încăpățânați, pentru care revolta împotriva autorității era un cod familial. După moartea lui Lazare, aceștia cerură o îmbunătățire a condițiilor de muncă, a igienei din toalete, a stării jgheaburilor și o prelungire a pauzei de masă. Acum, în ochii lor, Hector nu mai era un simplu pion dintr-un lanț lung, ci stăpânul sever, intransigent, de care se temeau. Această încoronare bruscă inspira teama. Hector se

opuse acestei schimbări de atmosferă cu o energie sălbatică, dar înțelese, în scurt timp, că lupta sa împotriva zvonurilor era pierdută dinainte.

Muncitorii puseră la cale o grevă. Motoarele mașinilor de frământat fură oprite, tamburii de la pompele de aluat se răciră, iar cele 30 de camioane ce ar fi trebuit să transporte sacii de făină comandați nu mai ajunseră la destinație. Fabrica de ostii se cufundă într-o tăcere de catedrală. Rândurile celor nemulțumiți se îngroșau. Muncitori mai tineri, angajați de curând, purtând cămăși roșii și șepci cu stea, au început să ceară reforme și și-au întrerupt activitatea, în semn de protest. Agitau scârțâitoare și claxoane de buzunar, oale vechi și tălăngi, și improvizaseră chiar o tamburină dintr-o cutie de brânză și două cordoane înnodate. Zvonul grevei iscă un vacarm atât de mare, că Margot se văzu nevoită să iasă din cameră. Ajungând în holul uzinei, observă că mașinile fuseseră oprite. Bărbații își țineau brațele încrucișate, iar cei mai revoltați dintre ei, cu fețele roșii de furie, îl amenințau pe Hector Bracamonte că vor înălța baricade din saci de pământ, că vor bloca ușile și ferestrele și că vor transforma uzina într-un fort medieval.

Însărcinată în opt luni și trei săptămâni, Margot asistă la această înfruntare zgomotoasă, fără să participe la negocieri. Fluierele și tobele înăbușeau vorbele. Toți muncitorii ridicau brațele, tunau împotriva lui Hector și, dintr-odată, în mijlocul acestui vuiet, auzi un muget cavernos, adânc, venind din măruntaiele Pământului. La început, crezu că e un țipăt care traversează fabrica, dar înțelese în curând că el urca din propriul pântec și că pruncul, împingându-se în pereții săi, trezit de larmă, își anunța venirea pe lume.

Energia din încăpere se deplasă, într-un minut, din mijlocul grevei muncitorești într-o învălmășeală de moașe. Lucrătorii începură să se agite ca să facă rost cât mai repede de o mașină și toată lumea îi făcu loc lui Thérèse care auzise din salon chemarea copilului. Unul dintre bărbați, un uriaș de pe coastă, fu desemnat să o poarte pe Margot în brațe, pentru că apa galbenă începuse deja să curgă dintre picioarele ei, udând solul. Mai târziu, Margot

își va aminti că a ajuns de urgență la spital, cu rochia descheiată deja, cu pieptul acoperit de pete roșii, cu pântecul deformat de umflături și de falii, urlând și lovind în pereți ca o nebună. Cu tot spiritul ei de aventură, în momentul în care s-a întins pe patul de spital, era sfâșiată de durere. Moașele alergau de colo-colo, aducând ligheane și cearșafuri. Când Margot a început să împingă, ochii i s-au umplut de lacrimi și se auzea de pe culoar cum i se dislocau oasele bazinului, trosnind zgomotos ca un stejar smuls din rădăcini. Copilul îi sfâșie măruntaiele, nerăbdător să trăiască, lovind cu picioarele și zvârcolindu-se atât de tare, încât Margot crezu că aduce pe lume un bou.

Copilul ieși cu fesele mai întâi, ținându-și picioarele pe lângă trunchi, și cu labele lor lipite de urechi. Pruncul fu așezat pe pieptul mamei. Goală, plină de broboane de sudoare, gâfâind de epuizare, Margot strânse între sânii ei această creatură vânătă, udă de sânge, cu părul lipit de cap și cu pumni mici ce se agățau de vid, de parcă ar fi vrut să o sugrume. Deși copilul era pipernicit, mic și semăna cu un ciot de carne respingător, își ținea deja ochii deschiși, studiind lucrurile din jur cu o curiozitate neliniștitoare care îi aminti lui Margot strania lui paternitate. Copilul fu examinat și i se găsi o pată la genunchiul drept, semn al ființelor nesupuse.

— Acest copil nu va îngenunchea în fața nimănui, spuse ea.

Copilul fu înscris în registrul civil din Chile, dar și la consulat, ca francez născut în străinătate, fapt care avea să-i salveze viața peste 27 de ani. Renunță la ideea de a-l numi după tatăl lui, convinsă că originea germană avea să-i aducă prejudicii. Se gândi să-i dea un prenume francez, mai modern, însă nu voia să ducă mai departe profeția unei dinastii de dezrădăcinați. Alese deci singurul nume care încă îi vibra în inimă, simplu și puternic, care i se revelă, dintr-odată, ca o evidență, și nu acceptă nicio obiecție din partea familiei. Băiatul fu numit Ilario și, ca să-l deosebească de Danovsky, îi adăugă o silabă: Ilario Da.

Hector Bracamonte

În ziua în care se născu Ilario Da, bătrânul Lonsonier împlinea 91 de ani. Adunase mulți ani în buchetul vieții, era singur și obosit după atâtea recolte, dar refuza să moară. Viguros, călit, se lăuda că, în unele seri, încă mai înota gol în laguna înghețată, ca să se întâlnească cu defuncta sa soție în scufundări extatice. De la ferma lui din Santa Carolina observa cu un stoicism mut succesiunea nașterilor și a morților din familia sa și nimic nu părea să-i distragă atenția de la fabricarea vinurilor sale. În ianuarie, Lonsonier dăduse un nou elan producției, dorind să recurgă la o agricultură mai puțin industrială, inspirată din măiestria franceză de după război, care își propunea să regăsească mult dorita alchimie dintre fruct și cerul gurii. Își împrejmui podgoriile cu smochini, oferindu-le păsărilor fructe lipsite de valoare ca să le țină departe de struguri, și respectă un fel de caiet de sarcini pe care și-l impusese chiar el, filtrând mustul și încercând noi concentrații de sulfiți. Asta era situația lui când află că nepoata sa, Margot, născuse un băiat. Își lăsă podgoriile, pivnița din piatră și lacul, se urcă în tren cu o ladă de vin și, în câteva ore, își făcu apariția în salonul din Santo Domingo, robust ca un salcâm, ca să-i dea strănepotului primul biberon cu vin.

— Această moștenire nu are nevoie de testament, spuse el.

Nimeni nu avu îndoieli în privința filiației bebelușului. Fizic, semăna atât de mult cu Margot, încât cu toții crezură că îl concepuse singură. Însă, dacă ea fusese un copil tăcut și discret, Ilario Da era zgomotos, înflăcărat, scandalagiu. Era o ființă atât de gălăgioasă, încât vecinii, auzindu-i țipetele prelungi din timpul nopții, emise cu o vitalitate teatrală, se temeau să nu devină cântăreț. De-abia născut, culcat într-un coșuleț de ratan și tot timpul cu atenția încordată, arăta cu degetul spre mii de obiecte pe minut, nu dormea decât cu ochii deschiși, și se dezvoltă atât de repede, încât reuși să meargă în picioare de la

bun început, sărind peste mersul de-a bușilea. Toată lumea se gândi că aceste puteri surde, această siguranță și aceste forțe subterane prevesteau, rând pe rând, un viitor al pasiunilor intense, dar Margot fu, poate, singura care se îngrijoră, recunoscând în această energie însetată de cunoaștere pecetea vieților complexe.

Ilario Da a avut norocul să crească protejat în această fabrică de ostii, care era o lume închisă, cu propriile reguli și legi, într-o epocă în care Santiago era încă un oraș sigur, ferit de delațiuni și teroare. Datorită lui Hector, atelierul a devenit în curând pentru el o oază de seninătate. Crescu în acest miros de făină și de coșuri cu grâu, de funingine și de praf, de umezeală și de prese, obișnuit să audă bâzâitul mașinilor și înjurăturile muncitorilor. Învăță să spună numele lui Hector înaintea celui al lui Margot, să-l strige cu o grabă naivă și cu o inspirație timidă, fără să știe că va continua să-l invoce până la ultima suflare, după o viață de lupte și tumult, pentru că doar cel care intrase în familia lui pe ușa delictului și care aparținea unei vechi dinastii de caraibieni și de profeți, care nu cunoscuse toată viața decât ierarhia din uzine, doar acest Hector, cu obrazul ca salpetrul, avea acel curaj și acea demnitate la care va năzui mereu.

La patru ani după moartea lui Lazare, Hector Bracamonte reușise să se facă respectat în noua poziție pe care o avea, transformând întreprinderea într-un fel de cooperativă. Ilario Da, care nu avea nici tată, nici bunic, nutri pentru el o admirație oarbă. Se așeza pe sacii de făină înghesuiți în magazie, sub nava uriașă a sălii principale, și își umplea nările cu mirosul ei de aluat umed. Așa auzi vorbindu-se despre anarhie ca formă de libertate, despre Banca poporului, despre istoria rezistenței indigenilor *mapuche* și despre gărzile roșii. Când îl ruga să-i spună pentru a zecea oară istoria masacrului de la școala Santa Maria din Iquique[40], Hector Bracamonte îi răspundea că cel mai important lucru e munca făcută cu răbdare, disciplină și rigoare.

— Cele mai mari lupte se câștigă chiar pe terenul pe care lupți, spunea el.

Hector îl îndrăgi pe acest copil de parcă ar fi fost al său, dar nu-și arătă deloc afecțiunea. Tăcerile bărbătești înlocuiau sărutările, sarcinile zilnice se substituiau indulgențelor materne, exigențele datoriei alungau cuvintele de alint, ca și cum ar fi existat o înțelegere virilă între muncitorul posomorât și acest bastard, fiecare dintre ei trăgându-și sevele din uscăciunea celuilalt, amândoi fiind deja obișnuiți, fiecare în altă etapă a vieții, cu obligațiile angajamentului. Această tandrețe muncitorească, marxistă, făcu din Ilario Da un copil inteligent și puternic, mulțumit cu această ariditate sufletească, care avea să fugă până la sfârșitul zilelor de dulcegăriile inutile și de mângâierile femeilor.

Lipsa cucerniciei fu devoțiunea sa. Mânca din gamelă, ca și lucrătorii, legume fierte, patru ouă, dimineața, și terci de *choclo* în cantități uriașe. Învață să îndure iarna fără să se plângă și să refuze privilegiile. La vârsta de șase ani, asistă în brațele lui Margot la un marș de susținere pentru un candidat socialist la alegerile prezidențiale, Salvador Allende, dar care avea să piardă în fața generalului Ibañez. Păstră o amintire atât de puternică încât, din acel moment, nu va mai ceda niciodată ispitei bogățiilor și luxului, iar în acea perioadă, văzându-i pe cei care ridicau masele, se înrădăcină în el, pentru totdeauna, dezgustul față de ierarhii și admirația pentru clasele oprimate.

La vârsta de nouă ani ar fi semănat cu oricare alt tânăr francez din Chile, dacă nu ar fi avut acest secret, acest sânge mistic. Deși în primii lui ani de viață, Margot îi găsi anumite asemănări cu figura palidă și pătrată a lui Helmut Drichmann, în ziua în care își văzu fiul jucându-se în grădină, cu pieptul gol, indiferent față de păsările din volieră, înțelese dintr-odată că singurul lucru pe care îl moștenise de la tatăl lui era sexul. Într-o seară, când Ilario Da se întorcea de la școală, o întrebă pe mama lui pe drum:

— Cine e tatăl meu?

Margot își spuse că oricine are dreptul să știe adevărul, până și copiii. Răspunse deci cât se poate de onest:

— Eu sunt.

După această conversație, nu se mai pomeni niciodată nimic despre filiația lui Ilario Da, care începu să repete că tatăl și mama lui erau una și aceeași persoană. Își petrecu, astfel, copilăria între grupurile de muncitori ce roboteau în jurul ostiilor și vizitele lunare ale lui Aukan, care ajungea la fabrică în pasul strengarului, încărcat de povești și plăsmuiri, întinerit de aventurile sale, învăluit într-un miros amețitor de coajă proaspătă de citrice, și cu buzunarele pline de bomboane cu ierburi, punguțe cu porumb și marțipan. În prezent, acest bărbat cu talente neobișnuite și iscusit la vorbă se săturase să-și poarte vrăjile pe coclauri neștiutoare, să-și trădeze meșteșugul printre hoții de găini și de pume și să bată târgurile cu farmecele lui. Așa că luase hotărârea să se stabilească la Santiago, într-o casă mică de la marginea orașului, unde îl invita pe Ilario Da ca să-i deschidă cuferele imaginației sale într-o cameră burdușită de volume legate în piele de vițel, ce traversaseră Cordilierii pe spinarea unei catârci. Îi povestea despre un univers în care trăiau comunități de femei războinice, un univers cu uriași ce se preschimbau în statui de lemn și cu fete ce se nășteau din focul trestiei- de-zahăr. Când Ilario Da îl întreba unde se află această țară a minunilor, Aukan îi arăta cu degetul biblioteca din spatele lui și exclama, exaltat:

— Țara asta e în cărți.

El l-a învățat să scrie și să citească, mai întâi în limba mapuche, căci pentru el era gramatica primordială, apoi în spaniolă, în ziua în care constată că mintea lui agilă putea cuprinde cu ușurință și o limbă veche, și alta, recentă. Ilario Da reuși în scurt timp să traseze literele fără să-i tremure mâna, cu o deferență religioasă, înmuind o pană de gâscă nou-nouță într-o călimară din fildeș. Când termină de scris primul cuvânt, îl citi cu voce tare, cu un gest declamatoriu: *Revolución*. Se zăvorî în camera lui ca să-l reproducă în format mare, pe mai multe foi, pătând cu cerneală toate covoarele, umplând caiete întregi cu aceste 10 litere profetice, ce nu aveau încă în ochii lui prestigiul pe care urmau să-l aibă peste puțină vreme. Margot păstră aceste pagini cu caractere stângace și gigantice într-o cutie mică și roșie, pe care o

așeză pe un raft din capela lui Lazare, la etajul fabricii, până când dictatura avea să le scoată din negura uitării, 20 de ani mai târziu.

La vârsta de 12 ani, Ilario Da era atât de costeliv încât, atunci când pierdea câteva grame, cei din jur aveau impresia că o să dispară. Începu să crească cu o viteză alarmantă, fără să se îngrașe însă, iar această plăpânzenie, la început discretă, deveni înfricoșător de vizibilă. La 13 ani, măsura 1,65 și cântărea 46 de kilograme. Era înalt și zvelt ca ținutul din care se trăgea. Mușchii lui legau și dezlegau noduri firave, ca o tulpină de coacăz negru și, deși era mai aproape de copilărie decât de vârsta adultă, Margot consideră că a sosit momentul să-l prezinte străbunicului său.

Au pornit spre Limache într-o duminică din septembrie ca să-l întâlnească pe *El Maestro*. Însă Étienne Lamarthe nu a apucat să-și cunoască strănepotul, fiindcă muri chiar în după-amiaza acelei zile, cu o trompetă în mână, înconjurat de instrumentele sale și de cei 20 de elevi, în timpul unei repetiții pentru un concert de Bellini, în saloanele intendenței. În acea perioadă urma oricum un regim destul de frugal, mâncând doar semințe și morcovi, nuci cu miere și pește crud, petrecându-și zilele adaptând livrete și ascultând discuri de vinil cu muzică de operă celebră. Băiatul bronzat și solemn, cu spirit de aventură, care traversase un ocean cu 33 de instrumente într-un cufăr, devenise un bătrân cu păr străveziu și cu siluetă spectrală, ușor adus de spate din pricina obiceiului de a sta aplecat deasupra pupitrului de șef de orchestră și chinuit de oboseala care îl făcea să se oprească pe stradă și să se sprijine de câte un stâlp.

În ziua morții sale, dirija orchestra. Lipit de pupitrul său, cu bagheta în mână, auzi brusc, la a treia parte, trei lovituri de gong răsunându-i în piept. Înăuntru se lăsă o tăcere deplină, o cortină de catifea îi încețoșă privirea și avu impresia că intră, pentru prima dată, într-o operă a cărei partitură nu îi era cunoscută. Nu lăsă să se vadă nimic dintre toate astea și avu eleganța să ducă repetiția la bun sfârșit, așa încât nimeni din fosă nu observă că inima Maestrului încetase să bată. La sfârșit, se prăbuși pe scenă.

Fu adus acasă, într-un vacarm, și așezat pe patul lui din alcovul modest, în care răzbătea deja rumoarea de pe stradă:

— *El Maestro se está muriendo*.[41]

Cu capul așezat pe cinci perne, Étienne Lamarthe ceru să-i fie adusă trompeta. O lipi de buze, însă plămânul lui ridat și steril nu putu să sufle decât o notă înfricoșătoare, un zgomot răgușit, un vaiet surd care îi descoperi subit gravitatea stării sale. Scoase un ultim suspin, își încleștă pumnii, cu auzul încordat spre o melodie îndepărtată, și o ironie jucăușă îi închise ochii.

Chiar în acea clipă, Margot și Ilario Da ajunseră în piața care începuse să fie pavată. În mijlocul ei, între zidurile cu afișe pestrițe și clădiri cu două etaje, putea fi văzut încă, pe soclu, capul lui Vincenzo Bellini, cu buclele de aramă de Chuquicamata în vânt, ce fusese turnat pentru concertul dat de El *Maestro* în urmă cu 60 de ani. Doi bărbați demontau statuia, iar Margot, străfulgerată de un presentiment, spuse cu o voce sfâșiată:

— *El Maestro ha muerto*.[42]

Timp de nouă zile, se formă o coadă lungă în fața casei, pentru că fiecare locuitor din Limache dorise să se reculeagă o clipă lângă rămășițele sale. Lângă patul cu patru coloane, Ilario Da privea profilul de fildeș al Maestrului și i se păru că acest străbunic avea același chip palid ca al celor ce împodobeau ostiile de la fabrică. Era prea adolescent și știa prea puține despre el ca să se emoționeze în fața acestei pierderi, dar avu decența să păstreze tăcerea în timpul ceremoniei și să observe această înmormântare ce avea să-i folosească, peste o săptămână, ca punct de sprijin pentru o alta.

Margot însă l-a privegheat toată noaptea, plângându-l mai mult ca pe propriul tată. Dintr-odată, se șterse imaginea acelui bunic solidar, poate singurul om care crezuse, din copilăria sa, în forța ei creatoare. Fu atât de surprinsă să-l găsească așa de mic, de bătrân, de slăbănogit, nemaipăstrând din trecutul lui decât părul zburlit și aerul de marinar din Sète. Îi ridică ușor gulerului jachetei, șoptindu-i cuvinte drăgăstoase, mângâindu-i fruntea, și îi aranjă papionul cu care fusese gătit pentru veșnicie. Asistă înfiorată la momentul în care acest corp fu mutat din pat în

sicriul ornat cu cuie aurite și abia după ce l-au așezat înăuntrul lui, liniștit, cu bagheta în mâini, au adus și capul lui Bellini lângă el, ca pe o relicvă biblică, ca să se odihnească alături de cel ce îi înălțase muzica pe culmile Cordilierilor.

La funeraliile solemne ce au avut loc, toți sătenii s-au alăturat cortegiului, dorind să aducă un omagiu singurului compozitor din istoria satului Limache, însă nu s-a auzit nici măcar o singură notă muzicală. Pentru a-l comemora pe bărbatul căruia i se datorau cele mai răsunătoare triluri din această regiune, oamenii au păstrat o tăcere demnă, însoțind coșciugul fără fanfară, așa încât absența muzicii a ținut presa trează timp de două săptămâni. L-au îngropat sub o colină din fața cimitirului, și nu în incinta acestuia, ca o ființă între cer și pământ, iar pe piatra de mormânt fu gravat doar numele *Maestro* cu o cheie sol aurie. Peste două zile, statuia lui Bellini din piață a fost înlocuită cu propriul său bust.

A doua zi, Ilario Da se trezi cu dorința de nestăpânit de a povesti această scenă într-un caiet dăruit de Aukan. Cele dintâi fraze, pe care le scrisese pentru amuzamentul lui, se transformară într-o sursă de plăcere și apoi într-un fel de necesitate. De îndată ce începu să scrie, catedrala minții lui fu populată de personaje ce dădeau buzna înăuntru, ca la o petrecere, formând o țară întreagă de fabule și de bătălii, și pe care se grăbea să o îmbogățească cu o asemenea efervescență și ușurință, încât înnegrea pagina următoare înainte să o fi terminat pe cea de dinainte. Scrisul lui era mic, înghesuit, cu litere care aproape că se îmbulzeau unele în altele, de parcă ar fi vrut să înainteze mai repede, cu codițe lungi la p-uri și q-uri și cu turnulețe la l-uri și d-uri. Nicio buclă, nicio formă rotunjită, doar majuscule fine și înalte, săbii și vârfuri de lance, ca și cum în viteza cu care scria s-ar fi concentrat toată fervoarea sângelui său.

La 18 ani adoptase atitudinea existențialiștilor, mereu cu o țigară în colțul gurii și cu un aer grav, îmbrăcat cu o haină de fetru în carouri și cu respirația maronie de la cele 17 cafele băute în fiecare zi. Putea atunci să zăbovească ore întregi asupra unui detaliu al poveștii, fără să-i piardă firul, și se dovedi un maestru al

răsturnărilor de situație. Era fermecător ca un tribun, șiret ca un ghicitor. Știa să dozeze pauzele, să ajungă la tăceri pentru a crea suspans, era capabil să țină în frâu emoția unui personaj ca să nu înăbușe elanul acțiunii, să explice fără să numească, să inventeze un truc ca să dea un nou imbold narațiunii sau să construiască un peisaj atât de real, atât de fidel, încât cel care îl asculta avea impresia că se află cu adevărat acolo.

Astfel, înființă în universitatea lui o gazetă de perete săptămânală care servea drept panou informativ pentru studenți. Pe bărbie și pe piept îi creșteau peri deși și tari ca niște paie de fier. Își lăsă o mustață brună cu vârfurile îngălbenite de tutun și începu să simtă pentru politică fascinația pe care, de regulă, o au artiștii pentru artă.

Cam în acea perioadă îl întâlni pe Pedro Clavel, militant din rândurile Mișcării Stângii Revoluționare din Venezuela. Era un brunet viguros, cu oase proeminente, ten măsliniu și cu o frumoasă crinieră ca de palmier. Mâinile sale bătătorite și craterele din piele erau semne ale anilor petrecuți pe versanții torizi. Preluase învățăturile castriste la sfârșitul dictaturii lui Perez Jimenez, se luptase pentru reformele agrare, deși nu era țăran, scăpase ca prin minune de o execuție în Nicaragua, și toate experiențele sale, pe cât de pline de primejdii pe atât de emoționante, îi insuflaseră o credință dârză pe care trecerea timpului o făcea tot mai severă și mai gravă.

Ilario Da îl întâlni într-o cafenea care se numea *Rincón Caliente*, unde, în fiecare joi după-amiază, un grup de tineri activiști, de socialiști cubanezi și de militanți argentinieni, se adunau în jurul câtorva sticle de vin și *empanadas*, ca să discute despre greva minerilor din carierele de cupru, despre încetarea activității camionagiilor și despre tentativele de destabilizare socială. Într-o dimineață, dus de valul unei discuții despre liberalismul autoritar, Ilario Da îl însoți pe Pedro Clavel până în fața casei sale de la periferia orașului. Trăia într-o dependință, în fundul unei curți pline de porci și de iepuri. Îi arătă cele trei rafturi ale modestei sale biblioteci așezate deasupra patului și înțesate de foi și de epistole scrise în grabă pe hârtie criptografiată. Îi vorbi

despre familia sa din Maracaibo, despre Céleste, soția lui, și despre minunata lui soră, pe nume Venezuela, al cărei destin avea să se intersecteze, peste mulți ani, la Paris, cu cel al lui Ilario Da.

Apoi au ajuns să discute despre primejdia reprezentată de dictatura liberalilor și despre importanța pregătirii pentru această eventualitate. Era un model de inteligență și de curaj, și în momentele în care se înflăcăra, amintindu-și de luptele sale din trecut, Ilario Da era impresionat de modestia sa. În acea epocă, printre tinerii activiști circula din mână în mână cartea lui Nikolaï Ostrovski, *Așa s-a călit oțelul*, ce fusese publicată la Santiago și a cărei copertă era făcută dintr-un carton deja folosit pe o parte, așa încât, atunci când întorceai volumul, puteai vedea extrase de cont vechi. Singurul exemplar al lui Pedro Clavel se transformase într-un maldăr compact de foi adnotate și rupte la colțuri, într-un monument de pagini înnegrite de ploaie și de țânțari striviți, pe care acesta i-l întinse lui Ilario Da cu o solemnitate sovietică.

— Avem nevoie de oameni ca tine în partid, îi spuse el.

Ilario Da nu-și putu ascunde mirarea.

— Ce partid?

— MIR[43], răspunse Pedro Clavel, coborând vocea.

Astfel ajunse Ilario Da în MIR, mișcare revoluționară de extremă stângă, care propovăduia dictatura proletariatului și emanciparea claselor muncitorești. Intră în această nouă familie cu un amestec de stupefacție și de încredere și depuse jurământul mut al unei complicități care avea să dureze toată viața sa. Părăsi universitatea și pătrunse într-o altă școală, populată de bărbați și de femei cu discursuri noi, în care se vorbea despre cooperative și salariul minim, despre pensii și concedii cu plată. Își lăsă părul lung, se apropie într-o nouă lumină de comorile culturii bolșevice, dezgropă artiști uitați cărora bătrânele republici le puseseră cruce, încercând să surprindă acest moment politic despre care simțea, în ignoranța lui, că avea să rămână în istorie. Se întorcea acasă la orice oră, în jachetă de piele și tricou roșu, cu șapcă și cizme lungi, și cu aerul lui hotărât pentru care era numit

Pantera. Respingând cu ardoare toate barierele impuse de clasa din care făcea parte, își lăsa la vedere buclele slinoase și dezordonate, ce-i atârnau de sub cozoroc pe fruntea încăpățânată care prevestea deja o viață întreagă de angajament.
— Acest băiat o să ajungă marxist, exclamau bătrânele din cartier.

În septembrie 1970, președintele Allende veni la putere. Această victorie avu un asemenea răsunet că, pentru prima dată în istorie, a putut fi văzut pe străzi chipul unui alt tineret ce flutura *palines*[44] străvechi, panouri și pancarte și se adunase să sărbătorească clipa istorică în care vocea poporului o învinsese pe cea a oligarhilor. Ilario Da și Pedro Clavel se alăturară, ca jumătate din țară, mulțimii ce se strânsese sub balconul Palatului La Moneda, unde stătea în picioare președintele poporului, doar în costum și cu eșarfa prezidențială pe piept. În scurt timp, au fost naționalizate 47 de uzine și s-a înlesnit accesul la credite. Prin reforma agrară au fost expropriate mai mult de 10 milioane de hectare de terenuri mănoase, a scăzut șomajul, salariile au crescut, iar Unidad Popular, printr-un singur act democratic, a recuperat minele de cupru exploatate până atunci de întreprinderile nord-americane.

Ilario Da descoperi atunci, cu o pasiune pe care nu reuși să o ascundă, farmecul irezistibil al nopților albe în care era criticat *sistemul capitalist*. Aceste cuvinte sunau ca un ordin diabolic, tentacular, imperfect și impus, cuvinte pe care trebuia nu doar să le combați, ci și să le rescrii.

De multe ori, își petrecea duminicile cu Margot, transformată într-o hipiotă cu trese colorate și haine largi, o țigancă dezmoștenită de viață, cu gâtul împodobit de coliere din semințe și cu mâinile pline de brățări. Cu greu o puteai recunoaște pe aviatoarea aprigă și înflăcărată de altădată, care crescuse în școlile militare și luptase în Europa în rândurile RAF. În ianuarie, organiza întruniri pacifiste, primind în salonul ei vreo 10 vechi colegi, ca pe o congregație de călugări. Într-o zi, Margot descoperi cu surprindere printre ei un bătrân elegant și abătut, cu o coamă

albă și deasă, o piele fragilă, un nas ca un cioc de vultur și cu acel aer de rătăcire permanentă pe care îl au dezrădăcinații. Era Bernardo Danovsky care, la 30 de ani după dispariția lui Danovsky, se ramolise atât de tare, încât nu mai avea aproape nimic în comun cu bărbatul pe care Margot îl cunoscuse în grădina ei. Lucra acum pe aerodromul Tobalaba, într-un câmp imens și gol din comuna La Reina, unde fusese mutat clubul de aviație închis, inițial, în Los Cerrillos. Locul era atât de vast și dotat cu atâtea instalații, încât nu se găseau suficiente avioane pentru a-l umple. Margot îl primi cu duioșie și, începând din acel moment, Bernardo Danovsky veni la toate *tertulias*[45] organizate de ea, aducând mereu buchete de begonii roșii, despre care spunea că răspândesc în cameră miresme de piste de decolare.

Într-o seară, în timp ce se plimbau amândoi prin grădină, Bernardo descoperi avionul artizanal pe care îl construise fiul său. Se emoționă atât de tare, încât îi propuse lui Margot să-l transfere, în semn de omagiu, într-unul dintre hangarele aerodromului din Tobalaba, pentru a-i păstra vie memoria.

— Cine știe? spuse el. Poate va zbura cândva.

Avionul fu transportat cu un camion, iar Margot se ocupă personal de instalarea lui în hangarul în care avea să rămână în umbră pentru câțiva ani, până în clipa în care va fi scos ilegal pentru ultimul său zbor.

Profeția potrivit căreia Ilario Da nu avea să îngenuncheze în fața nimănui se adeverea încetul cu încetul. Însă în materie de politică, Margot nu era niciodată de acord cu fiul ei. Opiniile lor se ciocneau întruna. Margot era adepta unei revolte pașnice. Îi intrase în cap ideea că războiul era vlăstarul Europei, iar Chile, un paradis al păcii. Nu bănuia că și în inima acestei țări minunate pe care o iubise mai presus de orice se puteau comite aceleași violențe ca peste ocean. Ilario Da răspundea cu un rânjet că un sistem nu poate fi schimbat de sistem. Urnele nu pot face o revoluție.

— E o contradicție semantică, afirma el.

Deși aceste nopți albe erau pline de farmec, polemicile lor se înecau în argumente confuze. Ilario Da păcătuia prin elocvență,

Margot, prin experiență, iar conversația lua o întorsătură care îi făcea să ajungă la aceleași concluzii pe cărări diferite. În acel moment, nu mai spuneau nimic, obosiți după ce înotaseră atât de mult ca să ajungă în final la același mal, convinși, amândoi, că istoria îi va ierta. Cu toate astea, într-o după-amiază, neputându-și stăpâni un tremur de neliniște, Margot îi spuse fiului ei:

— Dacă se întâmplă ceva, promite-mi că vei merge în Franța și că îl vei găsi pe fratele străbunicului tău!

Adăugă apoi:

— Se numește Michel René.

Chiar în acel moment, intră în birou Hector Bracamonte care dăduse pe la atelier să caute o factură mai veche. Începu să scotocească printre lucrurile lui Lazare și găsi, din întâmplare, în căptușeala unei jachete atârnate într-un cui, revolverul pe care acesta îl cumpărase de la Ernest Brun, în perioada în care Hector încercase să-l jefuiască. Îl lăsă la locul lui și coborî liniștit în holul fabricii. Tot atunci dădu buzna Thérèse, răvășită:

— *Están bombardeando la Moneda*[46], țipă ea.

O juntă militară bombarda de o oră Plaza de la Constitución și s-a aflat, mai târziu, că președintele Salvador Allende, închis în palatul său prezidențial, s-a sinucis cu o armă primită de la Fidel Castro, în timp ce vocea lui de alamă încă răsuna la radio. Se spunea că ofițerii puciști au stat la coadă în fața cadavrului, ca să tragă, fiecare, câte un glonț în el, ca într-o ceremonie macabră, și că cel din urmă îl desfigurase cu patul puștii. La sfârșitul lui septembrie, a fost așezat în sicriu, cu capul înfășurat într-un giulgiu, pe care nimeni, nici măcar soția sa, nu avu permisiunea să-l dea la o parte. Atacul aerian a surprins pe toată lumea prin precizia și arta sa. Nu a fost nevoie de cercetări îndelungate pentru a trage concluzia că atacul fusese pus la punct de grupuri de aviatori acrobați americani, ajunși pe coastele chiliene în cadrul operațiunii Unitas și că marele lui arhitect fusese Henry Kissinger care va primi, un an mai târziu, premiul Nobel pentru pace.

În zilele următoare, elicopterele se învârteau deasupra cartierelor sărace. Santiago fu invadat de bărbați în uniforme militare, o nouă castă emergentă, de tancuri și de mașini blindate, de drapele și de defilări. În câteva săptămâni, i-au lichidat pe șefii de sindicate cunoscuți, i-au anihilat pe opozanții socialiști, au destrămat partidele de stânga și, într-o dimineață, oamenii aflară din *El Mercurio* că fuseseră dizolvate Congresul național și consiliile municipale. La orele la care circulația era interzisă, *carabineros*[47] spărgeau ușile cu picioarele, scoteau familii întregi din casă, iar urmele lor se pierdeau în nesfârșitele liste negre ale juntei. Trupuri de adolescenți erau descoperite pe terenurile virane, cu câte trei gloanțe în spate, sau lipite de zidurile vreunei băcănii, în plină stradă. Țara întreagă era survolată de avioane de vânătoare, autobuze pline de *carabineros* traversau orașele, hăituindu-i pe comuniști, casele erau golite de cărțile lor, în vreme ce noii conducători se afișau în presă cu ochelari de soare, stând în saloanele din Palatul La Moneda, cu pieptul blindat de medalii și galoane, instalându-se la putere pentru 17 ani de dictatură.

Chile deveni o țară a arestărilor, a execuțiilor sumare, a proceselor trucate. Dina[48] răscoli universitățile, bibliotecile, laboratoarele de cercetare, deportând mințile cele mai luminate ale secolului. 3 000 de persoane asasinate, 30 000 de prizonieri politici, 25 000 de studenți expulzați, 200 000 de muncitori concediați. Închisorile se umplură de profesori emeriți, de intelectuali, de muzicieni, de artiști. Domeniile viticole se transformară în centre de interogatoriu în care erau torturați poeți, brutari, lutieri, păpușari. Era interzis să mergi seara pe stradă, era un delict să porți părul lung, iar să citești poezie era o activitate suspectă. Voiau să construiască o moară, dar interziceau vântul.

Ilario Da pătrunse într-un univers în care delațiunea era la ordinea zilei. Dictatura îi strângea ca o menghină. Rezistența era una slabă. În pivnițe, cu o cerneală care se prelingea, se tipăreau afișe cu texte dactilografiate în grabă, ale căror titluri erau lipsite de poezie. Foloseau cuvântul „Allende“ ca pe un fetiș, ca pe o

amuletă atârnată de gât, mângâindu-i silabele, pe care le repetau neobosit cu o furie stăpânită. Niciodată Chile nu dusese o bătălie mai demnă decât cea care se dădea în spatele curților, unde partidele clandestine se întruneau în camere secrete, iar în subsoluri se scriau pamflete. Învață toate venele invizibile ale orașului, îi află toate ascunzătorile și pasajele secrete, iar pe drumul spre casă, se distra luând-o doar pe scurtături, ca să se antreneze pentru ziua în care avea să fie încolțit de poliție. Ideea acestei duble identități, de burghez și de activist, era înspăimântătoare și palpitantă în același timp. Mascat, îi aparținea acestui oraș amăgitor, plin de combatanți neștiuți, acestei națiuni a armelor ascunse, acestei frății a unor ființe care nu se cunoșteau între ele, dar care erau unite prin legături sacre, mai puternice decât cele dintr-o familie. Nimic nu era mai potrivit pentru vârsta lui, pentru nonșalanța lui imperturbabilă decât acest mușuroi cu adăposturi și poterne, populat de tineri care se aruncau în lupta rezistenței, sub amenințarea torturilor, a închisorii, a exilului, cu același curaj ca primii aviatori ce se îmbarcaseră în mașinării oarbe, încredințându-și soarta în mâinile cerului.

Într-o zi de vineri din decembrie, spre 3 după-amiaza, înainte de ora restricțiilor, Hector Bracamonte fu surprins să audă bătăi furioase în ușa fabricii. Un detașament format din cinci bărbați coborâse din două camionete fără placă de înmatriculare și dădu buzna în sala mare începând să cotrobăie prin cuptoarele de ostii și prin utilaje. Doi dintre ei, îmbrăcați în civil, le-au ordonat tuturor să se adune în mijlocul sălii, cu actele de identitate în mână. Ilario Da întinse documentul său, iar un militar, fără să arunce nici măcar o privire pe el, îl privi țintă:

— Tu ești din MIR, nu-i așa?

— De unde? se prefăcu surprins Ilario Da.

Bărbatul îl trase spre grupul de muncitori care stăteau deja îngrămădiți într-un colț. În acel moment apăru un locotenent cu părul scurt și cu ochelari de soare pe nas, care tocmai se dăduse

jos dintr-o camionetă, și începu să trieze cărțile de identitate cu o indiferență lenește.

Purta o uniformă militară de camuflaj, fără cască și fără curea, și cizme kaki până la genunchi. Deși tensiunea era palpabilă, lucrurile se desfășurau într-o atmosferă de falsă cordialitate, iar militarii nu păreau cu adevărat interesați de acești muncitori zdrobiți de oboseală, ce fuseseră smulși de la activitățile lor. Locotenentul dădu ordin să fie perchiziționate cuferele, comodele, toate dulapurile din atelier, utilajele și să fie răsturnați sacii de făină, pentru a găsi dovezi. După câteva minute, doi militari aduceau cutia roșie a lui Margot.

— Aveți mandat de percheziție? întrebă Ilario Da.

Locotenentul își mișcă imperceptibil buzele.

— Aici eu pun întrebările.

Deschise cutia fără să pregete, descoperind înăuntru foile pe care, în urmă cu 20 de ani, Ilario Da scrisese cuvântul *Revolución*. Iar sub ele, găsi cele două pungi cu gloanțe de la Ernest Brun.

— Să înțeleg că sunt copii în această casă, spuse el arătând pungile. Ale cui sunt?

Ilario Da păli. Când se pregătea să deschidă gura, Hector Bracamonte îl întrerupse.

— Ale mele.

— De unde le ai?

— Sunt un cadou de Crăciun, răspunse el.

Locotenentul își încleștă maxilarele. Nimeni nu ar fi putut spune cu precizie în ce moment un val de furie năvăli pe chipul lui. Ajunse, într-o clipită, la doi centimetri de Hector și îi dădu un cot puternic în maxilar, zburându-i câțiva dinți în celălalt capăt al camerei. Hector se prăvăli la pământ, într-un șiroi de sânge. Locotenentul îl lovi ca un inconștient, în stomac, posedat de o furie care crescuse subit înăuntrul lui. Hector se ghemui, ferindu-și capul cu mâinile. În momentul în care câțiva muncitori au încercat să-l apere, loviturile însoțite de amenințări au început să curgă în toate părțile. I-au lipit pe toți de perete, punându-le pușca la tâmplă, și le-au ordonat să rămână

nemișcați, cu picioarele îndepărtate, în vreme ce mâini aspre îi scotoceau prin buzunare și le goleau portofelele.

Când militarii și-au dat seama că lângă atelier era o casă, mai mulți dintre ei au intrat în curtea din Santo Domingo. În acel moment, în mijlocul grădinii, Thérèse umplea hrănitoarele din volieră cu grăunțe de ovăz. Când îi văzu pe militari îndreptându-se spre ea, crezu că a avut loc un accident. Dar înțelese că e vorba despre altceva în clipa în care, supunându-se unor ordine venite din fundul curții, doi soldați o smulseră de la cuiburile ei culcând-o la pământ, cu mâinile lipite de ceafă.

— Nu cumva să faceți vreo prostie, i se spuse.

Apăru și locotenentul. Se aplecă spre Thérèse, lipindu-și genunchiul de pământ.

— Păsările dumneavoastră, doamnă, sunt comuniste?

Thérèse ridică bărbia spre locotenent și îi întâlni privirea arogantă. Acesta scoase un pistol de la centură, trăgând în prima pasăre care ieși din volieră. Suratele ei o luară razna. Cu un glonț în mijlocul frunții și cu pleoapele tivite, bufnița lui Thérèse își dădu aripile pe spate și se prăbuși, lăsând în aer un praf de flori și de scoarță de copac, în timp ce pe puful ei se prelingea un firișor de sânge acid. Locotenentul se așeză din nou în genunchi.

— Spuneți-mi tot ce știți, îi șopti el.

În stare de șoc, Thérèse îl fixă pe bărbat, cu ochii plini de lacrimi.

— Bun, atunci exterminați-le! ordonă el.

În lumina violet a bătrânei vițe-de-vie, doi militari înarmați cu mitraliere deschiseră focul. Masacrul a durat 10 minute, timp în care au fost secerate, unele după altele, toate păsările pe care familia Lonsonier le adunase de-a lungul anilor. Corpurile se prăbușeau în fumul lăsat de arme, iar urletele păsărilor le acopereau pe cele ale lui Thérèse care își astupa urechile cu mâinile, neputincioasă. Când nu a mai rămas nicio pasăre vie în volieră, militarii au făcut cale întoarsă, ieșind din grădină.

Lipit de perete, Ilario Da se ruga atunci când răsună detonația. Auzi apoi și alte împușcături și se gândi la ce era mai rău. Își dădu seama că începea una dintre cele mai dureroase perioade din

viața sa, dar încă nu bănuia, în acel moment, că glonțul care o doborâse pe bufnița lui Thérèse, împrăștiindu-i creierii, albindu-i pupilele, avea să o cufunde pe bunica lui într-o nebunie lentă. L-au tăbăcit cu paturile puștilor, târându-i trupul spre camionete. Însă, înainte să părăsească atelierul, Hector, cu gura plină de sânge, dar cu o demnitate admirabilă, ceru permisiunea de a-și lua jacheta din birou.

— Nu vrei să-ți iei și periuța de dinți? întrebă un militar.

— E dreptul meu, răspunse Hector.

— Repejor, repejor.

Urcă scările și, peste două minute, se întoarse cu jacheta lui Lazare în care era ascuns revolverul. Afară așteptau cele două furgonete, cu portierele deschise, păzite în față și în spate de câțiva bărbați înarmați. Ilario Da și Hector au fost aruncați într-una dintre ele, unde se simțea un iz de râncezeală, iar lângă geamul din dreapta era un alt deținut, cu gâtul însângerat. Ilario Da nimeri la mijloc, iar Hector, lângă ușa din stânga, în spatele șoferului.

Locotenentul se așeză pe locul de lângă șofer. Părând de neclintit, Hector își încruntă chipul totemic. De-abia când locotenentul își puse centura de siguranță, Hector scoase pistolul din jachetă și, profitând de acest moment de neatenție, îl împușcă în ureche.

Deflagrația provocă o bubuitură în mașină. Sângele și bucățile de creier se împrăștiară pe tabloul de bord. În urma impactului, capul locotenentului fu proiectat în geam. Hector lăsă arma în jos și o aținti între picioare lui. Testiculele îi explodară ca două baloane, înroșind scaunul. Șoferul, care nu pornise încă mașina, se răsuci la 180 de grade și se năpusti asupra lui. Apucându-l de braț, reuși să îndrepte revolverul spre Hector și, ieșind victorios din încleștare, îi lipi țeava armei de frunte. Apăsă pe trăgaci.

O linie roșie rupse în două acest chip frumos, ochii lui fiind traversați de o ultimă expresie de victorie. Cu fața însângerată și cu cămașa pătată, Hector schiță un zâmbet și, cu acest gest simplu, se încheiară 20 de ani petrecuți în slujba unui bărbat pe care încercase cândva să-l jefuiască. Corpul lui fu tras din vehicul

de mâini grăbite și ascuns într-o altă mașină, într-un cearșaf gros, făcându-se nevăzut, până în ziua în care a fost descoperit pe fundul oceanului, legat de o șină de tren și cu profilul său frumos de salpetru ros de crustacee.

Spre ora 17, în timp ce Hector era asasinat într-o furgonetă, Margot termina de băut un ceai de mentă oferit de Bernardo Danovsky. Nu știa că păsările fuseseră măcelărite, că mama ei rămăsese îngenuncheată lângă volieră, înmărmurită de durere și niciodată nu a putut să se ierte pentru faptul că nu fusese acolo în acel moment. Îndată ce plecă de la Bernardo Danovsky o surprinse liniștea ce domnea pe stradă și prezența câtorva vecini care se strânseseră în fața casei ei. O femeie se apropie de ea, iar Margot presimți că se petrecuse o nenorocire.

— L-au luat pe Ilario Da, îi spuse.

La aceeași oră, la spitalul militar, mai mulți deținuți tineri așteptau unul lângă altul, rezemați de perete, când un grup de soldați au năvălit în încăpere. Ilario Da auzi cum cineva se oprește în spatele lui și-l leagă fedeleș cu bandă adezivă. La atingerea pielii reci a plasticului, simți o presiune puternică la nivelul sprâncenelor și nasului.

— Închide ochii și nu încerca să-i deschizi, dacă vrei să mai ai gene până la sfârșitul zilelor.

Ilario Da fu urcat într-o altă mașină. Bănui că ieșiseră din capitală, fiindcă asfaltul nu mai era la fel de neted, iar vehiculul tresălta de parcă ar fi mers pe un drum de țară. La un moment dat, s-au oprit, portiera s-a deschis și cineva l-a scos din mașină, trăgându-l de păr cu brutalitate. Cu mâinile încătușate la spate, căzu cu fața în pământ, neputându-se apăra, și fu ridicat de jos, cu un picior în șale. L-au forțat să înainteze fără să fie avertizat asupra obstacolelor și a mers orbește câteva minute bune, împiedicându-se de trepte, ciocnindu-se de pereți, zgâriindu-și umerii de gardurile din sârmă ghimpată și de cioburile de sticlă, până când l-au aruncat pe o saltea udă, iar cinci indivizi s-au năpustit asupra lui, lovindu-l cu bastonul. Ilario Da se ghemui, cu capul între picioare, încleștă pumnii până ce își înfipse

unghiile în palme, își contractă abdomenul și rezistă la toate loviturile, în timp ce din gură îi curgeau bale cu sânge.

Când ritmul loviturilor încetini, profită de acest răgaz ca să strige:

— N-am nicio legătură cu toate astea!

Acestea fură primele lui cuvinte sub tortură și, în timp ce le rostea, își promise că le va repeta până la sfârșit.

— Știm că ești din MIR, revoluționar de rahat!

— Nu știu despre ce vorbiți.

— Domnule! i se țipă în ureche. Mie îmi spui Domnule!

Pe punctul de a da replica, simți dintr-odată în braț o mie de ace, ca un cuib de vipere, și tot corpul i se crispă.

— Uite ce te-așteaptă dacă nu vorbești, îi spuse o voce.

Tocmai îi fusese aplicat un șoc electric în zona cotului. Un curent violent ca ascuțișul unui cristal îi traversă scheletul, încercare ce avea să devină una dintre spaimele lui cele mai mari din timpul încarcerării.

— N-am nicio legătură cu povestea asta, Domnule!

Un al doilea șoc electric îl zgâlțâi în dreptul buricului și avu senzația că se descompune, corpul fiindu-i străbătut, din cap până-n picioare, de descărcări puternice. Îi smulseră pantalonii și se pomeni gol. Apropiară electrodul din metal înghețat de sexul lui chircit. Violența acestei torturi îl făcu să tresară, dar nu apucă să se ferească, căci simți curentul în gland. Crezu că o să-i explodeze testiculele. Sexul i se umflă ca un clopot. Scoase un urlet înfiorător, se ghemui, răsfirându-și degetele de la picioare, cu limba atârnată ca un spânzurat, cu nările umflate și încordându-și fesele cu putere. Își închipui că i s-au dislocat articulațiile, că oasele i-au străpuns pielea, că îi arsese tot părul din cap și de pe corp, că dinții i se sfărâmaseră, iar ochii îi explodaseră în orbite. Șocul ținu patru minute, apoi corpul îi căzu inert la pământ și din vârful penisului începu să-i curgă un firișor de sânge. Durerea era atât de mare, încât i se păru că-l vede cu ochii săi acoperiți, în semiîntunericul în care îl aruncase dictatura, chiar pe Hector Bracamonte, plutind într-un fel de lumină pură, levitând într-un cer oniric populat de condori și de

ostii, ca un înger băștinaș, dar nu se ridică de jos, așteptând terorizat următorul șoc.

I-au tăiat părul cu o foarfecă ruginită. Capul a început să-i sângereze. I se citi apoi un document în care era vorba despre un arsenal clandestin și despre adresele unor tineri comuniști.

— E prima dată când aud asta, Domnule, îngăimă Ilario Da, cu gura cleioasă și vocea tremurătoare.

De data asta, îi lipiră electrodul de rănile din cap. Pielea începu să-i sfârâie. Ilario Da urlă și se zbătu din toate puterile, lovind cu picioarele la întâmplare. După o oră, pentru că refuza în continuare să vorbească, l-au pus să se ridice. De-abia se mai ținea pe picioare, era plin de sânge și de bale. Tăcerea din jurul lui îl neliniști. Auzi apoi:

— Ți-l retezăm, dacă nu vorbești.

Ilario Da simți, în acel moment, aceeași foarfecă ruginită cu care îi tăiaseră părul strângându-i amenințător sexul. Unul dintre vârfuri îi înțepa testiculul stâng, iar cele două lame îi apăsau baza. O palmă puternică îi mută obrazul.

— O să-ți mai ardă să faci pe eroul fără gherțoi? Nu fi prost! Ce femeie o să mai dea doi bani pe tine? Ia gândește-te, nu te lăsa influențat de pamflete sau de băieții ăia care te dau pe goarnă chiar acum, în alte celule. Nu fi prost! O să ți-l retezăm.

Fălcile foarfecii se încleștau tot mai mult și Ilario începu să plângă. Mai întâi, scoase doar niște mici gemete sacadate, apoi simți că înăuntrul lui se rupe ceva. Dilema pe care fiecare generație Lonsonier o cunoscuse înaintea lui îl împresură și pe el. Ca să rămână în viață, fără să mărturisească nimic sub tortură, trebuia să spună că Hector era singurul vinovat. Asta nu ar fi însemnat că-l trădează, ci doar că profită de crima pe care o comiseseră ei, întorcând-o în favoarea lui. Înțelese repede că nu va fi niciodată eliberat fără să dea un nume și că, nici chiar murdărind memoria omului pe care îl admirase cel mai mult, nu va putea scăpa. Recurgând la o mărturie falsă pe care nu și-o va ierta niciodată, spuse într-un suspin:

— Hector Bracamonte știa tot.

Torționarii rămaseră în expectativă, strângând tot mai mult foarfeca, până când tinerețea îi fu strivită pentru totdeauna, iar demnitatea de bărbat i se prefăcu într-un maldăr de praf.

— O să te lăsăm să te gândești puțin, spuse unul dintre ei, îndepărtând foarfeca.

Patru soldați l-au ridicat în picioare.

— Afară, câine!

Primi pantalonii unui deținut care murise chiar în dimineața aceea, rupți de la curea până la genunchi și plini de cruste de excremente uscate. L-au forțat să se încovoaie ca să traverseze niște galerii cu tavanul jos, apoi să coboare, câte patru, scările în formă de L cu rampe mici și tremurânde. O ușă metalică se deschise, iar aerul rece îi semnală că intra într-o curte. Un pumn în burtă îl făcu să se îndoaie. Căzu în genunchi, nemaiputând respira, și își răsuci brațul drept. Pantalonii murdari, cătușele, puloverul de lână uzat, toate îi înțepau corpul. Îi era atât de sete, încât își înghițea întruna saliva, plescăind o pastă acidă, cu gust de vomă.

Cineva trecu prin spatele lui. Cătușele îi fură înlocuite cu o sfoară groasă din fire vegetale, mai puțin scumpă, care îi lega încheieturile mâinilor de glezne, trecând printre picioarele lui. Un militar se apropie de urechea lui și îi șopti.

— Hector ăsta despre care vorbești, mort sau viu, n-o să-ți folosească la nimic.

---

[40] Masacru al muncitorilor din minele de salpetru și al familiilor lor, comis pe 21 decembrie 1907, în timpul unei greve, de către armata chiliană.

[41] Maestrul e pe moarte. (În sp., în orig.)

[42] A murit Maestrul. (În sp., în orig.)

[43] *Movimiento de Izquierda Revolucionaria*. Mișcarea Stângii Revoluționare din Chile.

[44] Diminutiv de la pal. Un fel de lopată. (În sp., în orig.)

[45] Întruniri. (În sp., în orig.)

[46] Bombardează Palatul La Moneda. (În sp., în orig.)

[47] Membri ai Poliției din Chile. (În sp., în orig.)

[48] Acronimul pentru Dirección de Inteligencia Nacional, numele poliției politice din timpul regimului lui Augusto Pinochet din Chile.

Ilario Da

Margot îmbătrâni într-o singură noapte, după asasinarea lui Hector Bracamonte și arestarea lui Ilario Da. Imediat ce fură scoase păsările moarte din volieră, se închise în camera ei și, timp de trei zile, arse toate cărțile fiului ei în cada mare a celui dintâi Lonsonier, convinsă că militarii se vor întoarce să perchiziționeze casa. Văzând volutele groase de fum ce ieșeau din camera sa, Thérèse crezu că fiica ei se debarasa pentru totdeauna de ceea ce mai rămăsese din memoria familiei lor, așa cum făcuse și cu lămâii, în perioada în care își construia avionul, dar nici a doua oară nu reuși să o facă să renunțe la ideea ei.

— Uite cum prefaci în cenușă amintirile noastre, îi spuse ea. N-o să mai rămână după noi decât o moștenire de scrum.

Fiind sigură că junta îl lichidase pe Ilario Da, Margot acoperi ferestrele cu mantale de etamină și nu mai ieși decât în grădină. Strivită sub greutatea ponchourilor lungi și murdare, cu ochii roșii de plâns, decretă că asupra familiei ei căzuse un blestem austral, care ținea de trei generații, astfel că nu-l observă pe bărbatul care dădu buzna, într-o după-amiază de octombrie, în casa din Santo Domingo, cu brățări de aramă și cu o bentiță de lână lipită de frunte. Era ora 3. Margot nu se dăduse încă jos din pat, fiind îngropată într-un maldăr de batiste și de pernuțe de căsătorie, când Aukan, despre care nimeni nu mai știa nimic din copilăria lui Ilario Da, deschise ușa camerei sale, fără să ceară permisiunea. Venise din Concepción, mergând toată noaptea pe cal, și aducea în tolbă vestea urgentă a unui vis premonitoriu.

— *Ilario Da está vivo*, spuse el. L-am văzut în visul meu.

Această frază, rostită cu precizia inatacabilă a științelor onirice, răsună în inima ei. Nu că ar fi crezut în vise sau în profețiile mistice ale unui *machi*, dar această certitudine îi dovedi că trebuia să renască din propria cenușă și să-și salveze fiul de pe rug. Se duse la ambasada Franței ca să ceară sprijin, însă aceasta

ezită să-i satisfacă cererea, aflând că Ilario Da comisese un delict și că junta găsise în cutia roșie de la fabrică un pistol și mai multe pungi cu gloanțe. Așa că renunță la ponchourile sale hippy și la rătăcirile nocturne și se întoarse la obiceiurile combatantei, cea care înfruntase avioanele de vânătoare germane deasupra țărmului Mânecii. Se mobiliză cu atâta frenezie, încât își construi o reputație de activistă ce o făcu pe Thérèse să se teamă de o a doua intervenție a militarilor.

Pielea lui Thérèse era pe atunci brăzdată de riduri, precum cea a șopârlelor, dinții i se îngălbeniseră, anii petrecuți în volieră îi lăsaseră spatele cocoșat, arcuit ca un pod, iar părul ei bogat se subțiase, ajungând la fel de țeapăn ca acele de araucaria.

Când se încrunta, expresia severă a frunții ei amintea de oglinda unei doamne foarte bătrâne, semănând cu un șoim obosit, și lăsa să se întrevadă o melancolie discretă, rezultatul unei lungi experiențe de viață. Într-o zi, când la masa de prânz i se servi carne de pui pe un pat de morcovi, ea respinse farfuria, dezgustată.

— Eu nu mănânc păsări, spuse ea.

Din acea zi, se încăpățână să nu mănânce decât arpacaș și boabe de porumb sfărâmate, în farfurioare de porțelan. Nimeni nu observase că revenise la obiceiul de a-și suge degetul, de parcă s-ar fi întors încet-încet într-o copilărie îndepărtată, iar puținele sale prietene, cărora li se părea posacă, crezură că adevăratul motiv al nostalgiei sale era situația politică a țării. Însă numai ea înțelese, într-o clipă de luciditate, că rațiunea o părăsea încet-încet. În diminețile însorite, în timp ce se legăna în scaunul-balansoar al bătrânului Lonsonier, cu chipul îndreptat spre fereastră, i se întâmpla să-l strige pe Ilario Da de parcă el s-ar fi aflat încă în grădină, iar când își venea în fire, izbucnea într-un râs prostesc. Văzându-și mama cum se afundă în mlaștina nebuniei, Margot, care continua să ducă tratative cu ambasada pentru eliberarea lui Ilario Da, hotărî să dea un anunț pentru a angaja o soră medicală.

În lunea următoare, apăru Célia Filomena cu o valijoară plină de rochii de schimb, dar și de garouri, bandaje și comprese,

purtând o fustă călcată fără cusur și șosete albe până la genunchi. Nu avea mai mult de 20 de ani, dar tenacitatea care i se citea în privire o făcea să pară mai matură. Își lăsă bagajul în salon cu un gest firesc, de parcă ar fi locuit aici dintotdeauna, și rămase lângă Thérèse până în ultima ei clipă. O ungea cu uleiuri esențiale de romaniță, îi gătea *brazos de reina*[49] pe care le scălda în *dulce de leche,* făcea curățenie în camere, lăsând în urma ei miresme de iarbă proaspăt tăiată, iar seara, înainte de culcare, îi citea textele stângace ale lui Ilario Da. I se devotă acestei femei cu o asemenea evlavie, încât Margot se întreba dacă nu cumva se cunoscuseră cândva. Cu toate astea, nimic nu părea să o împiedice pe Thérèse să rămână ore în șir la fereastra ei, cu ochii ațintiți la voliera goală din grădină, ale cărei zăbrele, purtând încă urmele de sânge ale măcelului, împrejmuiau amintirea celor mai frumoși ani ai săi. Célia Filomena fu cea care, înțelegând situația, o abordă, într-o zi, pe Margot, când aceasta se pregătea să plece la ambasadă.

— Ar trebui să-i cumpărați o pasăre, o sfătui ea.

Au adus acasă, așa cum fusese adusă cândva cutia în care se afla bufnița, o colivie din metal forjat împodobită cu arabescuri din stuc, în care stătea un cacadu alb de 50 de centimetri și al cărui moț de cristal, aranjat pe spate ca la cântărețiii de tango, se ridica în smocuri, în vârful capului, atunci când i se punea muzică. Venea din vecinătatea râurilor învolburate ale Indoneziei și, deși țipătul lui semăna cu o limbă misterioasă din arhipelag, afecțiunea pe care i-o arăta lui Thérèse dădea impresia că se născuse la câțiva metri de casa ei. Însă nici apariția acestei magnifice creaturi care putea să vorbească, torcea ca o pisică și râdea în hohote, nu reuși să-i stârnească interesul. Thérèse stătea în fotoliul ei de ratan, în colțul cel mai retras al casei, privind cu atenție grădina părăsită, și umplea din oră în oră bolurile mici cu un amestec de iarba-cănărașului, semințe de dovleac și ovăz decorticat. Ținând morțiș să facă din nou baie în vechea cadă, i-au adus-o aproape de patul ei și, timp de două săptămâni, Célia Filomena a avut sarcina să o umple cu apă caldă și să frece spatele lui Thérèse cu o cârpă înmuiată în ambra de melasă.

— Mă doare plămânul, mormăia ea uneori.

Tânăra asistentă se gândi că, pentru a o ajuta, trebuiau să-i recreeze voliera. Astfel că, pentru a doua oară după perioada sa de glorie, casa din Santo Domingo se umplu de păsări din toate regiunile lumii, ce scăpaseră de vigilența controlorilor de la căile ferate, strecurându-se printre bagajele secrete purtate de vapoarele din largul mării. Însă cuiburile lor nu au fost așezate în volieră, nici în salon, ci direct în camera lui Thérèse care, stând întinsă în cada cu picioare de leu și înconjurată de albăstrelele cu care parfumase apa, contempla într-o tăcere silvestră zecile de păsări ce zburau în jurul ei.

Dar starea sa nu se îmbunătăți. Mintea ei continua să rătăcească în gol, iar corpul i se slăbănogi atât de tare încât, cuibărită în așternuturile sale, părea o privighetoare de sticlă. În luna octombrie, în timp ce primăvara începea să îmbrace vița-de-vie, o tuse zguduitoare puse stăpânire pe Thérèse, ca în copilăria petrecută la Limache. Într-o după-amiază, în timp ce aceasta se văita de o durere puternică în gât, simțindu-se epuizată din pricina senzației de sufocare, Célia Filomena, care învățase de la mama ei despre virtuțile medicinale ale mâncării bune, hotărî să-i pregătească o supă din picioruțe de pui pe bază de unguraș.

Scotoci în toate sertarele din bucătărie și, negăsind nimic, se urcă pe un taburet ca să poată ajunge în spatele etajerelor. Scoase de acolo o cutie de biscuiți ce părea abandonată de ani buni, unde dădu peste niște oase vechi de pui, osemintele de dinozauri patagoni pe care Aukan le ascunsese acolo cu 40 de ani în urmă, în perioada poveștilor despre levitație. Pregăti, în acea zi, fără s-o știe, o fiertură de fosile preistorice, atât de gustoasă, încât atunci când i-o servi lui Thérèse cu un strop de ulei, aceasta supse oasele fără să bănuiască, de fapt, că sorbea până la ultima părticică de măduvă 60 de milioane de ani de existență.

Nu s-a putut niciodată stabili cu precizie dacă din vina fosilelor de dinozauri sau a numărului incalculabil de păsări din cameră, Thérèse fu răpită câteva ore mai târziu într-o călătorie paleontologică plină de animale fantastice, rostogolindu-se sub pătura ei ca un rinocer într-o baie de nămol, și se simți atât de liberă în acest delir, atât de ușoară în halucinațiile ei, atât de

pătrunsă de o forță primitivă, încât crezu că plutește. Văzu condorul pe care îl zărise odată pe culmile Cordilierilor, ca într-o apariție înconjurată de un cerc luminos, mergând în jurul volierei, cu aripile întinse și cântând ca la operă. În acea clipă, începu să plângă de bucurie pentru prima dată după multă vreme și spuse, cu vocea cristalină care o făcuse celebră înainte de epidemia din Limache:

— Michel René nu există.

Această confesiune, ultimele cuvinte din viața sa, nu au putut fi descifrate de singura persoană din casă care le auzi. Célia Filomena le puse pe seama unui delir senil și, chiar în acea seară, într-o duminică de Crăciun, ea fu unicul martor al morții lui Thérèse Lamarthe, care părăsi această lume în fața volierei goale. Au îngropat-o la Cementerio General, lângă Lazare, într-un sicriu coborât de patru bărbați, cu niște frânghii marinărești, într-un mormânt acoperit în întregime cu floarea-soarelui, pe care vor poposi păsările până la exilul ultimului Lonsonier.

La aceeași oră, Ilario Da ajunse în centrul de tortură în care urma să petreacă cele mai sumbre ore ale tinereții sale. Pe-atunci, Villa Grimaldi nu era decât un parc întunecat. Celulele erau așezate în linie dreaptă, ca niște căsuțe din lemn, una în spatele celeilalte, cu câte o deschizătură în tavan, în loc de fereastră. Erau niște barăci mici, improvizate din panouri de lemn, sârmă ghimpată și resturi metalice, semănând cu niște hambare în care prizonierii stăteau îngrămădiți pe întuneric. O langoare tristă persista în această grădină fără flori, împrejmuită de un zid din cărămizi verzi, recent construit, pe care nimic nu-l lega de trecut, nici de viitor.

Când ajunse aici, Ilario Da fu aruncat din mașină cu șuturi în spate, iar un colonel care stătea în picioare, în fața lui, proclamă cu autoritate:

— Aici, muții vorbesc.

O rafală de mitraliere îl făcu să tresară, apoi fu târât cu brutalitate spre una dintre temnițe. Deși era legat la ochi, Ilario

Da simți că intră într-o încăpere ticsită. Îl lăsară într-un loc și, închizând ușa cu lacătul, un soldat răcni, înainte să plece:

— Cine-i șefu'?

— Dumneavoastră sunteți, domnule șef! răspunse un cor de voci.

Ilario Da fu surprins să audă atâtea voci în jurul lui, dar mai ales să constate disciplina prizonierilor, ce arăta puterea dominației exercitate asupra lor. Se sprijini cu capul de perete și-și plimbă privirea în jur, prin deschizătura lăsată de banda de la ochi. Celula măsura cam patru metri în lungime și doi în lățime, fiind prea îngustă pentru cele 16 persoane pe care reuși să le numere în jurul lui. Varul albastru de pe pereți era împușcat din loc în loc, iar în mijlocul tavanului atârna un bec înspăimântător, ce rămânea aprins toată noaptea. Singurele piese de mobilier erau șase scaune, așezate unul după altul lângă perete, și de la un capăt la altul se aliniau paturi suprapuse, cu somiere de lemn.

Examină fețele abătute ale acestor tineri deținuți, cu oase rupte, cei mai mulți dintre ei, cu capetele căzute și obosite și cu mâinile învinețite de cătușe. Văzându-i cum își țineau picioarele îndepărtate în fața unei bălți de salivă, în haine murdare și cu bărbile lungi, corpurile lor păreau zdrobite de înfrângeri, de umilințe și de schingiuiri. Unii aveau arsuri grave, alții răni adânci. La fiecare tur al gărzilor, câte unul dintre ei rupea tăcerea în care se cufundaseră toți, cu un vaiet sfâșietor:

— *Agua, por favor.*

Le era sete de la șocurile electrice. După o oră de singurătate, în fundul celulei se auzi o rumoare timidă. Ilario Da se gândi, în primul moment, că e vorba de un grup de militari infiltrați, ce se strecuraseră cu abilitate printre prizonieri și încercau să intre în vorbă cu ei pentru a obține informații. Murmurul discuției, încurajat de toleranța celorlalți, deveni din ce în ce mai puternic, adăugându-i-se o a treia voce. Apoi, câțiva pași ce răsunară pe culoar puseră capăt acestor schimburi.

— Cine a vorbit? întrebă un militar.

Nu răspunse nimeni.

— 392, tu?

— Nu, șefule.
— Atunci prietena ta.

Lângă 392 era așezat un adolescent de vreo 18 ani, cu părul lung și cămașa ruptă, cu pieptul înroșit de sângele rămas de la o ședință de tortură. Gardianul îl scoase afară apucându-l de ceafă și închise ușa în urma lui. După nici două minute răsună un urlet. Din celulă se auzea cum era bătut și electrocutat. Se agăța cu disperare de alibiul lui, repetând aceeași scuză, dând nume care nu îi satisfăceau pe torționarii lui, probabil pentru că respectivii erau exilați sau muriseră deja. Peste câteva zile, s-a aflat că aplicaseră metoda grătarului, prin care corpul era legat de un pat de fier conectat la curent electric, șocurile fiind administrate în anus, între degetele de la picioare, la subraț, în colțul ochiului. Băiatul a negat tot, relația sa cu rezistența, afilierea la MIR și orice legătură cu creierele și arhitecții acestei mișcări. Ședința de tortură ținu cinci ore.

Caznele continuau, astfel, pe toată durata zilei. Ilario Da rezistă la toate supliciile, din vanitate, din orgoliu sau poate ca pedeapsă pentru că dăduse vina pe Hector Bracamonte, temându-se de judecata lui din Lumea de dincolo. Închisoarea îi înăspri chipul. Tânărul arogant și seducător din perioada petrecută în Santo Domingo deveni, după câteva săptămâni de recluziune, un adult sfârșit, ale cărui trăsături păreau cioplite cu barda. Pielea lui căpătă o tentă mohorâtă cu reflexii roșietice, iar părul, altădată bogat, deveni fin și casant. Nu mai avea nimic din înflăcărarea mamei sale, nimic din tinerețea insolentă a tatălui său. Villa Grimaldi scosese la suprafață fiara și stârvul.

În celulă, prizonierul 392 continuă să împartă apă cu ajutorul unei cești pe care o umplea dintr-o carafă mare, așezată la intrare. Urma un ordin precis, de parcă printre ocnași ar fi existat o ierarhie secretă, și turna apa încet, atingând marginile carafei cu cealaltă mână pentru a evita orice risipă. Trecea mult timp până când le venea rândul și așteptau într-o tăcere înfiorată, auzind cum alunecă fiecare picătură pe gâtul vecinului. Când ritualul se încheia, se dădea stingerea. Unii aveau dreptul să doarmă în paturile suprapuse, alții se culcau între două scaune,

însă cei mai mulți dormeau claie peste grămadă, ca niște lei-de-mare, cu capul sprijinit, fiecare, pe genunchii vecinului și cu picioarele pe spatele altcuiva. Îi dureau trupurile, limba le era uscată, stomacul gol și, deși exista o solidaritate între deținuți, deși exista o unitate a poporului oprimat, aici fiecare era preocupat de propria sa soartă.

A doua zi, gărzile le reamintiră ordinele. Le era interzis să vorbească, să strige, să se plângă. Pe scurt, erau obligați să stea pe un scaun timp de 18 ore, sau pe jos, în așteptarea unei ședințe de tortură. Mâncau pe aceeași masă pe care erau electrocutați. Încolonați, legați la ochi și împărțiți în șase grupuri, cu capetele plecate și neavând voie să rostească niciun cuvânt, îngurgitau o hrană imundă compusă din resturile de la masa gărzilor, sâmburi de măsline, oase vechi de pui, coji de mandarine, bucăți de cartilaje, boabe de orez mestecate, care fuseseră fierte laolaltă într-o marmită. Din acea zi și până la sfârșitul vieții sale, Ilario Da avea să repete la fiecare masă că atunci când ți-e foame, totul e bun. Treptat, sabotând autoritatea gardienilor, deținuții din celule începură să-și impună propriile legi. Își schimbau locurile cu rapiditate, nu atât din comoditate, cât pentru a aduce o variație liniștitoare de-a lungul zilei. Schimbau câteva cuvinte cu mare vigilență, rostindu-le printre dinți. Ilario Da înțelese că era înconjurat de oameni care îi semănau, studenți, conferențiari, profesori universitari, avocați, industriași, fiecare fiind gata să semneze orice document pentru a putea lua drumul exilului, să accepte orice destinație, să îndure orice odisee, doar ca să părăsească Chile. Erau prizonieri de război, *prigué,* cum li se spunea, care aveau să-și petreacă tinerețea în închisorile din Rancagua, Linares, Talca, dând, până în momentul eliberării lor, lecții de matematică, de literatură engleză, de astrofizică și de limbi scandinave, la un nivel atât de înalt, încât până și militarii luau notițe, de dincolo de gratii.

Ilario Da îl cunoscu pe Jorge Trujillo, un muncitor ce fusese arestat pe baza unei simple suspiciuni, după o scurtă grevă ce avusese loc în uzina la care lucra. Se exprima fără metafore și fără a pomeni de doctrine politice, fără elocvență și fără pompă, era

modest și nu se considera un martir. Dispăru imediat după sosire. Se spune că ar fi mărturisit, în timpul unei ședințe de tortură, că știa unul dintre punctele de întâlnire ale celor din MIR, situat într-un restaurant. Militarii l-au pus să se așeze singur la o masă supraveghindu-l de la distanță și obligându-l să-i desemneze discret, *porotear*[50], pe activiștii căutați. Se pare că ar fi comandat cel mai bun vin și cea mai bună mâncare din meniu și că nu ar fi ridicat nici măcar o dată privirea din farfurie, pe toată durata mesei. Când i s-a adus nota de plată, a arătat spre militarii îmbrăcați în civil.

— Domnii plătesc.

I se servise ultima masă. Nimeni nu l-a mai văzut apoi.

Ilario Da făcu cunoștință cu încă un prizonier, un bătrân muncitor în minele de salpetru și fost activist al Partidului Comunist, un mare admirator al lui Recabarren, căruia i se spunea Don Hugo. Acesta fabricase *miguelitos* pe ascuns, pentru că soția lui nu-l lăsase să se implice în activități subversive. *Miguelitos* erau niște cuie îndoite care trebuiau împrăștiate pe șosea, în apropierea regimentelor și a posturilor de poliție, cu puțin înainte de ora restricțiilor de circulație, ca să nu distrugă decât cauciucurile patrulelor de supraveghere. Operațiunea eșuase și, în prezent, autorul ei își zornăia cătușele grele departe de familie, repetând:

— Uite ce pățești dacă n-asculți de nevastă.

Mai era pe acolo și un zdrahon brunet. Se prezenta drept proprietarul unei mezelării unde era asociat cu tatăl lui. În ziua în care fusese arestat, își plătise furnizorul cu un cec fără acoperire. Acum își punea mâinile în cap și se văita în barbă:

— Oricum ar fi, și dacă scap de aici, tot o să mă bage la-nchisoare pentru escrocherie.

Printre ei era și un bărbat la vreo 40 de ani, pe nume Carmelo Divino Rojas. Fusese directorul unei reviste editate la Concepción care avea să fie relansată de ziaristul Armando Laberintos, în timpul exilului său din Franța. L-au arestat acasă la el, într-o dimineață, fără mandat și fără un motiv explicit, în timp ce juca domino cu nepotul lui, după ce hotărâse să se retragă din

redacție, pentru a nu fi amestecat în treburile politice. A fost bătut și torturat, iar când l-au încarcerat la Villa Grimaldi, l-au aruncat în aceeași celulă cu ceilalți, deși ceruse tratament preferențial, invocând statutul de ziarist. Uneori, într-un acces de furie, spunea cu voce tare:

— Voi, cel puțin, știți de ce sunteți aici. Puteți rezista mai bine pentru că știți de ce muriți. Dar eu sunt un om de dreapta. Ar trebui să mă aflu de cealaltă parte.

În acea zi, un gardian deschise ușa dintr-o lovitură de picior.

— Cine a măcănit? țipă el.

Nimeni nu se mișcă.

— Carmelo cumva? Oricum, poți să-ți iei la revedere. Tocmai ți-a venit sentința: o să fii împușcat.

L-au scos afară. L-au legat, i-au pus o cagulă neagră pe cap, iar trei gardieni aleși dintre cei prezenți formară plutonul de execuție. Au ridicat armele. Un al patrulea soldat citi sentința și dădu semnalul. Dar în locul focurilor de armă, se auzi un hohot mare de râs.

— A leșinat de frică, fătălăul ăsta!

Trăise prima execuție falsă din viața lui. L-au târât de mâini, în stare de inconștiență, până în sala de interogatoriu unde l-au torturat timp de o oră, silindu-l să înghită pastilele de pentothal, ca ser al adevărului. Strivit din toate părțile, se întoarse în celulă pe înserat, aproape lipsit de viață, jupuit de viu. Ceilalți îl ridicară cu grijă, așezându-l pe cel mai bun pat. Când fu în stare să deschidă gura, mormăi:

— Nu voi mai fi niciodată liber. Am spus tot.

În decembrie, prizonierii și torționarii au petrecut Crăciunul împreună, înghesuiți într-un turn vechi care se înălța în mijlocul unui pâlc de sălcii. În jurul orei 18, un gardian aduse o stație de radio cu care reuși să prindă un meci de fotbal între Huachipato și Union Española. Sonorul fusese dat destul de tare ca toți deținuții să poată urmări partida, de după gratii, și între ei s-a iscat o dezbatere care aproape că nu se mai termina, în care fiecare și-a expus punctul de vedere despre cele două echipe. La

sfârșit, gardienii, plictisiți, sătui să lucreze în seara de Crăciun, le-au ordonat să spună glume. Deținutul 392 fu chemat primul și, cu voce scăzută, cu ochii în pământ și trupul tremurând, povesti o anecdotă deocheată în care era vorba despre doi preoți într-un pisoar.

Apoi veni rândul lui Ilario Da ce stătea tăcut, într-un colț.

— Nu știu niciuna, domnule șef.

— Atunci, cântă-ne ceva!

— Nu știu să cânt, domnule șef.

Gardianul izbucni într-un acces de furie:

— O să vedem noi dacă nu știi să cânți, comunist de rahat!

Deschise ușa și toată lumea se ridică în picioare. Gardianul îl apucă pe Ilario Da de braț. În timp ce-l trăgea spre culoar, din celulă începu să se audă o voce care urca. Era un tango. *Volver*, de Carlos Gardel. Vocea solitară era a lui Carmelo Divino Rojas, care, cu toată șubrezenia sa, își apropiase fața de gratii pentru ca muzica lui să pătrundă și în celelalte celule. I se alăturară și alte voci și, pentru o clipă, Villa Grimaldi se cufundă într-o reculegere profundă, ascultând acest cântec, iar lui Ilario Da i se păru că nu fuseseră uciși cu totul, că încă puteau înălța deasupra zidurilor, a sârmei ghimpate, deasupra bandajelor un vis comun ce vorbea despre o întoarcere și despre o frunte veștejită.

Ridicându-se de jos, Ilario Da deslușì în mijlocul vacarmului, printre țipetele bruște iscate de o nouă încăierare, o altă voce, cea a unui bătrân care era adus aici. Un gardian îl întreba întruna despre ascunzătoarea fiului lui, însă el rezista, nega tot. Mai mulți se năpustiră asupra lui cu bastoanele. Toată lumea înțelese că era tatăl lui Julián, unul dintre conducătorii MIR, căutat în toată țara, de pe 11 septembrie. După o jumătate de oră, l-au aruncat în celulă, ferecând-o cu brutalitate. Bătrânul s-a așezat liniștit pe scaunul cel mai apropiat de ușă.

— Și-așa n-aveam de gând să ies azi din casă.

Printre prizonieri se auzi un râs stânjenit. Însă, în ziua aceea, bătrânul adusese cu el o informație prețioasă.

— Spun că ambasada franceză face presiuni. Scot un *franțuz* în seara asta.

La început, Ilario Da nu-i dădu crezare. Dar înainte de lăsarea serii, auzi pași pe culoar. Gardianul strigă în dreptul ușii:

— Franțuzule, mișcă-ți curu'!

Pe 30 decembrie, Ilario Da fu eliberat de la Villa Grimaldi, ras și tăbăcit, cu 11 kilograme în minus, înspăimântat de această libertate bruscă ce i se părea fragilă și nedreaptă. L-au instalat pe bancheta din spate a unei mașini civile, un Volkswagen K70, iar Ilario Da se întrebă dacă toate astea nu erau cumva o nouă mascaradă, pentru a-l face să dispară undeva în deșertul Atacama. Dar pe măsură ce înaintau, auzea tot mai mult zgomotul claxoanelor dintr-un oraș mare, muzica din magazine și autobuze și înțelese că se afla pe strada O'Higgins sau poate pe Simon Bolivar, în centrul capitalei.

Când îl scoaseră din mașină, o mână delicată îi protejă capul, ca să nu se lovească de marginea portierei. O femeie îl conduse în interiorul unei clădiri și îi dezlipi cu grijă scotch-ul ce-i acoperea pleoapele:

— Deschideți încet ochii, spuse ea. Lumina e puternică.

Lumea i se dezvăluia din nou. Se uită în jurul lui și recunoscu Fiscalia Militar[51]. L-au dus într-o anticameră îngustă în capătul unei scări. Birourile se succedau într-un tunel de oficine în care bărbați cu cravată băteau la mașini de scris. Tânăra îi întinse o țigară, dar Ilario Da refuză politicos:

— E o ocazie bună să mă las de fumat.

Intră într-un birou în care singurul obiect de mobilier era o masă, iar pe peretele din față atârna o fotografie mărită a lui Augusto Pinochet. Doi bărbați, bine bărbieriți, îmbrăcați amândoi cu cămăși încheiate într-un nasture de aur, i-au citit cu voce tare numele de familie și, suflecându-și mânecile, i-au cerut să povestească în cele mai mici amănunte cele întâmplate în după-amiaza acelei vineri din decembrie.

Cu o răceală rănită, Ilario Da repetă că Hector Bracamonte era un militant de extremă-stângă care ascundea arme în fabrică, în vreme ce el nu era decât un burghez cu dublă cetățenie, frivol și superficial, tânăr și prost, care se lăsase târât în această poveste. Când termină de scris declarația, unul dintre ofițeri îi înmână

stiloul ca să o semneze. Ilario Da nu avu timp să o recitească. Părăsind încăperea, se gândi în tăcere la Hector care se străduise toată viața să lase în urma lui amintirea unei ființe respectabile, care nu se revoltase și nu se plânsese niciodată de nimic și care acum, după 58 de ani, își vedea numele printre orfanii istoriei, tocmai el, care nu avusese altă vină decât aceea de a-i fi fost foame.

---

[49] Prăjitură tradițională din Chile, ruladă. (În sp., în orig.)

[50] Verb colocvial cu sens politic, *a trăda camarazi, colegi*. (În sp., în orig.)

[51] Tribunalul Militar.

Michel René

Pe 21 mai, bătrânul Lonsonier își sărbători cei 118 ani. Deși adus de spate de la multele recolte pe care le strânsese, era dovada cea mai grăitoare a faptului că vârsta nu are nicio legătură cu trecerea timpului. Cu toate astea, de câteva luni, nu mai reușea să-și amintească numele pe care îl purtase înainte de a se stabili în Chile. Obișnuindu-se atât de mult cu noua sa identitate, și-o uitase pe prima. Plutind într-un trecut nesigur, lăsase în urma lui imaginea tânărului viticultor care fusese cândva, dar își amintea cu o claritate incredibilă acea după-amiază de toamnă în care făcuse cunoștință cu un fugar din capitală.
— Îl chema Michel René, spuse el notându-i numele pe o hârtie.

În 1873, cu un secol înainte de lovitura de stat, bătrânul Lonsonier moșteni o modestă podgorie situată pe dealurile din Lons-le-Saunier. Nimic din viața sa de atunci nu prevestea destinul uimitor care avea să-l arunce, câteva luni mai târziu, la celălalt capăt al lumii. La sfârșitul lunii august, părinții lui au fost răpuși de febra tifoidă și, ca un făcut, via începu și ea să se vestejească, de parcă asupra casei sale se abătuse un blestem. Filoxera, un păduche sălbatic, ajunsese din Statele Unite în Franța, la Bordeaux, și în Țara Bascilor. Lonsonier auzise vorbindu-se despre un anume domn Delorme, un veterinar din Arles, care avea o podgorie în sud; frunzele acesteia se îngălbeniseră, toate, într-o singură noapte. Arbuștii căpătaseră culoarea palidă a aurului din Anzi, iar suprafața netedă a plantelor se umpluse de umflături răpănoase. Lemnul deveni găunos și se uscă în câteva săptămâni. Fiecare butuc ce murea elibera în atmosferă mii de păduchi invizibili care zburau dintr-o parcelă în alta, din buturugă în buturugă, purtați de ploi, măturând secole de viticultură, opriți doar de puținele pânze de păianjen țesute între două tulpini. Niciodată până atunci în

istoria viței franceze nu se mai văzuse o asemenea catastrofă și, în doar câteva luni, nu mai rămase nici măcar un butuc de vie în picioare, din Hérault până în Alsacia.

Municipalitățile au dat ordin să fie inundate pământurile bolnave, dar au înțeles repede că insecta era rezistentă la apă. S-au folosit produse chimice care nu făceau decât să accelereze răspândirea bolii, ucigând merii din vecinătate și răsadurile de roșii. Primarii au dat ordin să fie arse rădăcinile pe ruguri mari ce aminteau de perioada Comunei din Paris, iar Comisiile departamentale, în grupuri organizate, au stropit pământurile cu sulfat de cupru și sulfură de carbon pentru eliminarea filoxerei.

Lonsonier, ale cărui plantații erau în est, profită pentru o vreme de creșterea prețului vinului. Dar într-o zi, în timp ce se plimba pe podgoriile sale, apropiindu-se de scoarța butucilor, simți un miros acru, acid, înfierbântat. Frunzele lor erau tremurătoare, maronii, cu buboane verzi, străbătute de mii de noduleț ce semănau cu niște mărgele de cianură. Recoltând probe, observă că toate ramurile erau brăzdate de galerii în care mișunau păduchi însetați, înspre și dinspre pântecul sevei, contaminând terenurile, distrugând rădăcinile de suprafață, ca o dictatură subterană.

După o lovitură de târnăcop, putu să vadă cu ochiul liber șirurile lungi de puncte gălbui. Toți butucii erau descărnați, rodul, stafidit și, în afară de câteva vechi trunchiuri rezistente care rămăseseră pe metereze, întreaga plantație semăna cu un regat părăsit, aflat în mijlocul unei insule. Încet-încet, rândurile de viță ale lui Lonsonier se transformară într-un cimitir de plante leproase, în cărări întunecate și triste, așa încât, după doar câteva săptămâni, cele șase hectare n-au mai dat nici măcar o picătură de vin.

Se hotărî să reziste. Deveni specialist în medicina plantelor. Consultă lucrări de entomologie și, mai multe zile la rând, își plimbă lupa de-a lungul scoarțelor de copac. Se luptă atât de mult cu acest parazit, încât i se păru că bătălia lui era și mai nobilă, și mai demnă decât cea pe care o dăduseră comunarzii pe străzile Parisului, cu doi ani mai devreme. Însă la capătul acestor recolte

sărace, în care cel mai mare strugure cules era mai mic decât o alună, iar cel mai înalt butuc avea 12 centimetri, Lonsonier era ruinat. Când constată că plantația sa, pe care în zadar sădise butuci sănătoși, stropind-o cu sulfat de cupru, nu se trezea la viață, înțelese că pierduse definitiv această luptă. Pădurarii se plimbau pe domeniul său ca să adune lemnul și să-l vândă apoi constructorilor și lutierilor. Două luni mai târziu, via lui Lonsonier se transformase în viori și în scaune pentru bistrouri.

Devastat, începu să se neglijeze. Imediat ce se încheie perioada de doliu după plante, casa începu să se ruineze, devenind un loc sumbru, bântuit de fantomele părinților săi care încă rătăceau pe culoarele sinistre, în serile de singurătate. Toate încăperile păreau că suferă de boala viței-de-vie. O peliculă umedă de licheni cotropise pereții, iar țâțânile ușilor țipau din cauza diblurilor ruginite. Pe etajere ninsese cu pânze de păianjen. Pungile de gunoi se îngrămădeau în colțurile bucătăriei. Florile putrezeau în ghivecele lor, iar grămezile de praf, semănând cu niște movile de iarbă în colțurile încăperilor, începuseră să adăpostească colonii de furnici.

Deodată, își zise că era timpul să plece. De cinci ani, podgorenii din toată Franța își părăseau domeniile, încercându-și norocul în colonii. Tinerii celibatari, fără familie și moștenire, erau primii care se îmbarcau spre California, unde se spunea că Napa Valley, situată la nord-est de San Francisco, va fi invitată cândva la concursurile de vinuri din Paris.

Certitudinea plecării îl orbi într-atât încât nu se îngrijoră câtuși de puțin observând, într-o joi dimineață, în timp ce se ridica din pat să-și bea cafeaua, că pungile de gunoi din bucătărie dispăruseră. Puse această dispariție pe seama unei halucinații cauzate de oboseală. Două zile mai târziu, nu se mai vedea nici turnul de vase din bucătărie, toate fiind spălate și așezate la locul lor. La sfârșitul lunii, nu mai era nici măcar o furnică în colțuri, pânzele de păianjen fuseseră măturate, iar țâțânile, atât de bine unse, încât devenise de-a dreptul imposibil să se mai audă un scârțâit de ușă.

— Doamne! se gândi el. Stafiile astea o să mă dea afară din casă, într-o zi.

Nu avu timp să cerceteze bine straniul fenomen care se petrecea în locuința lui, fiindcă, într-o seară, intrând din întâmplare în magazia cu unelte, Lonsonier descoperi un bărbat culcat pe o rogojină, care se ridică dintr-un salt la vederea lui.

I se păru înfricoșat, tremurător, inofensiv. Lonsonier crezu, mai întâi, că venea de dincolo de ocean, poate din California. Dar necunoscutul nu cunoștea America.

— Eu doar am fugit din Paris, domnule.

Tânărul fugise din Paris în toiul Săptămânii sângeroase, din cauza unui proces nedrept, părăsind orașul într-o căruță cu fructe.

— Dacă mă trimiteți înapoi, o să fiu spânzurat, spuse el, pe nerăsuflate.

Se numea Michel René. Singura lui avuție erau un palton maro cu guler de catifea, niște pantaloni cu benzi roșii și o șapcă în carouri. Avea ochi cenușii și un nas delicat ce dădeau o alură feminină chipului său. Dacă, în urmă cu câteva luni, ar fi descoperit un dezertor dormind în magazia lui, Lonsonier l-ar fi dat pe mâna jandarmeriei. Acum însă, fiind pe picior de plecare și lăsând în urma lui un peisaj în ruină, văzu în prezența acestui fugar salvarea podgoriei sale.

În următoarele zile, nu făcu altceva decât să-și planifice plecarea în exil. Își mobiliză pentru aceste pregătiri întreaga imaginație pe care o folosise până atunci pentru a readuce la viață domeniile sale viticole, nu pentru că visa la ceva mai bun, ci pentru că-și pierduse orice speranță că va mai scoate măcar un strugure din măruntaiele acestui continent. Încercui câteva repere pe hărți, sublinie cărțile despre California, luă notițe despre cum pot fi protejați butașii de vie în timpul unei călătorii. Din luna martie își vându jumătate din mobilă ca să strângă bani de bilet și în curând, cu salonul ticsit de boccele, de cutii și de cufere pline, așteptă sosirea unui velier care urma să plece din Le Havre spre America la începutul primăverii.

La rândul lui, Michel René continua să se trezească atunci când Lonsonier dormea, fără ca nimic să-l perturbe. Nopți la rând, ieșea afară pe întuneric, rătăcind în toate direcțiile, cu o trusă de unelte pe care și le fabricase singur sau pășind timid pe culoarele de la parter. Repara rafturile stricate, curăța hornul, schimba uleiul din lămpi cu o atenție silențioasă și cu o delicatețe mută, așa încât Lonsonier crezu că fusese cândva majordom. Deși încerca să vorbească cu el, Michel René rămânea discret în privința trecutului său. Viața aspră de la fermă, agitația din temnițe și legea caravanelor îi lăsaseră atâta dezgust față de oameni, încât i se părea că a găsit în această oază de vițe în ruină, în acest refugiu al fantomelor și al butoaielor găurite, un adăpost pentru a-și sfârși zilele în liniște. Nu vorbea decât pentru a-și exprima recunoștința sau aprobarea. De la multele lovituri de baston încasate, rămăsese cu o privire temătoare. Când se strecura printre rândurile răzlețe de viță-de-vie, ca o umbră efemeră, ca o pisică sfioasă, Lonsonier vedea în mersul lui neliniștit amprenta secretă a tuturor umilințelor îndurate.

Așa se scurseră câteva săptămâni, iar pe 11 aprilie, într-o zi posomorâtă, Lonsonier își făcu ultima valiză și smulse din pământ singura tulpină de vie rămasă teafără. Puse în buzunar 30 de franci și o mână de pământ fertil. În ziua plecării, cu bagajele pregătite, și-a spart pușculița din barbotină, luându-și ultimele economii și îndreptându-se spre magazie. Avea să-și amintească mult timp momentul în care, intrând în magazia cu unelte, îl văzu pe Michel René pentru prima dată fără șapcă, descoperind că avea părul lung și că îl prindea cu un șnur negru, ca să nu se vadă. Apoi îi observă șoldurile și i se păru că sunt mai generoase, mai pline decât cele ale unui bărbat. Cămașa, puțin descheiată, lăsa să se vadă niște sâni tineri și rotunzi, iar Lonsonier înțelese în acel moment că Michel René era femeie.

Era o pariziancă de vreo 30 de ani, care făcuse parte dintr-un batalion de femei de la Place Blanche[52]. Ca să poată lupta pe baricade, se deghizase apoi în bărbat, purtând un fel de uniformă și pantaloni cu dungi stacojii. Rănită, urmărită, se ascunsese pe unde o purtase soarta, în mausoleele din cimitire, în vechile

abatoare și o dată chiar în atelierele imperiale ale lui Napoleon, acolo unde un matematician pe nume Augustin Mouchot construia mașini solare. Roși când îl văzu pe Lonsonier în pragul ușii și își puse repede o pătură pe umeri.

— Nu mă trimiteți înapoi! îl rugă ea.

O alungaseră de peste tot. Își apărase în toate arondismentele, în toate cartierele, dreptul la muncă, la instruire, dreptul la Codul civil, dreptul de a purta arme, iar când Lonsonier o întrebă, siderat, din ce motiv se travestise, ea răspunse cu o siguranță incredibilă:

— Astăzi nu mai am nici măcar dreptul de a fi femeie.

Această surpriză nu fu un motiv de șovăire. Lonsonier își luă valiza și îi încredință cheile casei.

— Dacă acest domeniu trebuie să renască, îi spuse el, atunci să renască din mâinile unei femei.

Chiar în acea seară, Lonsonier părăsi această țară de calcar și de cereale, de zbârciogi și de nuci, îmbarcându-se pe un vas de fier care pleca din portul Le Havre spre California. Cum Canalul Panama nu fusese încă deschis, trebui să facă un ocol prin sudul Americii, călătorind timp de 40 de zile la bordul unui velier, în care 200 de oameni, îngrămădiți în calele ticsite de colivii, făceau un asemenea tărăboi, că nu putu închide un ochi până aproape de coastele Patagoniei.

Printr-un hazard al istoriei, ajunse în Valparaíso pe 21 mai, dovedind, fără s-o știe, un curaj la fel de admirabil ca al fiului său Lazare care avea să plece la luptă în Franța, o bravură la fel de exemplară ca a lui Margot care avea să zboare deasupra Mânecii, o hotărâre la fel de mândră ca a lui Ilario Da care avea să tacă în chinurile torturii. Altoi astfel prima rădăcină pe trunchiul generațiilor viitoare. Peste mulți ani, instalat la Santiago cu familia sa și deja bătrân de-acum, Lonsonier continua să se întrebe dacă Michel René existase cu adevărat. Dar în ziua în care fiul său Lazare îl întrebă din ce loc din Franța vine familia sa, i se deșteptă instantaneu o amintire de demult cu fugari și cu păduchi, neputând spune decât:

— Când vei merge în Franța, îl vei întâlni pe Michel René. El îți va povesti tot.

Acest nume a fost transmis cu grijă din generație în generație, timp de un secol, ca un talisman. Așa se face că, în septembrie 1973, când Ilario Da fu închis în temnițele chiliene, Margot blestemă anul în care filoxera atacase podgoriile franceze.

Trecuseră mai bine de trei săptămâni de la arestarea lui și singurul lucru care se știa era acela că junta lăsa nepedepsite greșelile, delictele și crimele, ștergând orice urmă a abuzurilor sale. Tăcută și însingurată, Margot aștepta pe o bancă, la sediul poliției. Se spunea că trimisese atât de multe scrisori la ambasadă, că nu i se mai putea șterge cerneala de pe degete. Renunțase de multă vreme la gândul că Ilario Da s-ar putea reîntoarce și ajunsese să hălăduiască prin comisariate, precum odinioară Michel René pe holurile casei, contemplându-și în oglindă chipul tras, uscat și resemnat, ale cărui trăsături puteau fi confundate cu cele ale *desaparecidos*[53] de pe listele Dina. Acum mergea doar la morgă și în spitale pentru a se informa și se întorcea acasă tulburată de aceste vizite care confirmau în chip înfiorător masacrul unei întregi generații. În penumbra din fundul curții, unde simțise frisonul științei și înfrigurarea dragostei, se adâncea într-o degradare cumplită, ca o văduvă însingurată, cu inima sfâșiată, și abia dacă accepta vizitele lui Bernardo Danovsky.

— Sunteți singurul care mă înțelege, îi spunea ea. Pentru că și dumneavoastră ați pierdut un fiu.

Așa se face că bătrânul director îi făcu vizite toată luna ianuarie, aducându-i specialități evreiești, *gefilte fish*[54], supă de sfeclă, *bilkalej*[55] și *verenike*[56], care învăluiau cu parfumul lor de mirodenii încăperile goale, fără să poată însă acoperi duhoarea sufletului ei. Avea impresia că pielea lui Margot căpăta culoarea metalică a unui fuzelaj, că umerii îi căzuseră, că i se micșoraseră mâinile, că totul în înfățișarea ei era așteptare a morții și nefericire de a trăi. Îi sugeră să-și reia întâlnirile pacifiste, să-și schimbe mobila, să semene plante în grădină. Însă Margot, cu o disperare ce părea că frizează nebunia, începu să-și caute fiul în

vise premonitorii, în prezicerile cărților de tarot, în simbolurile ascunse în frunzele de tei și în scrumul de trabuc, descâlcind oracole despre un viitor pe care îl anticipa. Era atât de neajutorată încât, într-o duminică, în jurul orei 3 după-amiază, nici nu catadicsi să se ridice atunci când cineva sună la ușă.

— Ăsta trebuie să fie diavolul, se gândi ea.

Cel care ajunse în grădină, după ce străbătu casa fără să scoată un cuvânt, era un băiat scheletic, cu pantaloni rupți până la genunchi, prinși de corp cu o sfoară, cu hainele zdrențăroase, cu cămașa pătată de sânge și ras în cap, plin de cicatrice negre pe care le ascundea sub o căciulă găurită. Nu mai era un băiat, ci era spectrul dictaturii, metafora grosolană, terifiantă, înspăimântătoare a unui popor deja ucis. Uitându-se la el, Margot crezu că e un cerșetor care vrea puțină pâine, iar când li se încrucișară privirile, nu-și recunoscu fiul, luându-l drept o altă nălucă scăpată dintr-un vechi război colonial.

— Viața mi-a trimis un al doilea mort, spuse ea.

Ilario Da era atât de zdrobit, de umilit, de extenuat, încât Margot înțelese că se întorcea dintr-un infern și mai întunecat decât cel trăit de ea. În zăpăceala provocată de această reîntoarcere, se grăbi să umple cada, ca toți membrii familiei Lonsonier, fiind convinsă, în virtutea unei moșteniri de familie, că baia era unul dintre puținele remedii împotriva nefericirii. Când Ilario Da se dezbrăcă în fața ei, descoperi pe trupul lui cicatrice atât de adânci și răni atât de grave, de parcă o armată întreagă ar fi călcat peste el. În cada bătrânului Lonsonier, îl spălă cu o mănușă tricotată, presărând-o cu o pudră din semințe de in și îi acoperi tâmplele cu o mască de trandafir moscat, lăsând-o să se odihnească pe cicatricele lui timp de trei ore. Bășicile congelate de pe frunte îi scăzură febra. Îi puse și o cataplasmă cu ierburi și sânge de găină neagră precum cel pe care îl folosise Aukan pentru plămânul lui Lazare, căci, văzând în ce stare era, ajunse la dureroasa concluzie că toți bărbații din familia asta sufereau de aceleași boli și trebuiau tratați cu aceleași leacuri.

După baie, Ilario Da reuși să ațipească, dar se trezi brusc și țipă după ajutor. Nu se liniștea decât atunci când Margot alerga spre

patul lui, calmându-l cu infuzii de morfină lichidă. Părea că asasinarea lui Hector Bracamonte, teama de a nu fi torturat din nou, traumatismele unui corp încă suferind treziseră în el aceleași imagini de coșmar care îl asaltaseră și pe Lazare după moartea fraților săi. Astfel, în zilele următoare, între mamă și fiu se țesu o legătură stângace și minunată, cea dintâi angajându-se într-o bătălie împotriva morții, iar cel de-al doilea într-o luptă cu nebunia. Într-o seară, în timp ce Ilario Da delira strigând numele lui Hector și vorbind despre Carmelo Divino Rojas, cu ochii umflați și cu spume la gură, Margot luă o hotărâre pe care nimeni nu i-o putu schimba.

— Vom pleca din țara asta peste o săptămână.

Pentru că demersurile pentru obținerea unei autorizații de a părăsi teritoriul ar fi durat prea mult, luă problema în propriile mâini. Printr-o hotărâre la fel de instinctivă ca aceea prin care se înrolase cândva în Forțele aeriene libere pe un alt continent, îi încredință lui Aukan misiunea de a grăbi vindecarea lui Ilario Da și porni spre aerodromul din Tobalaba pentru a relua construcția avionului său. Adună în jurul ei un grup de mecanici bătrâni cu care păstrase legătura după război și profeți că acel aparat asamblat în stil barbar ca *Spirit of Saint-Louis*, al lui Charles Lindbergh, va fi perfect capabil să traverseze Cordilierii.

Monoplanul ei adormit sub bolta înaltă a unui hangar era așezat lângă alte mașini sforăitoare, scăldate într-o semiobscuritate rece ca de catedrală. Se duse la aerodrom în fiecare zi. În scurt timp, părând că reîntinerește, le porunci mecanicilor să pună la punct tabloul de bord, să consolideze aripile și să refacă transmisia de gaz, construind un monstru artizanal, fără să aibă nici cea mai mică idee despre capacitățile sale. Acest proiect neobișnuit, care eșuase cândva, cu toată perseverența adolescentei, îi reaprinse în inimă firea bătăioasă ce adormise înăuntrul său după întoarcerea din război. Când duse această muncă obsedantă la bun sfârșit, avionul era gata pentru decolare. După ce a studiat în detaliu harta Cordilierilor, Bernardo i-a trasat cel mai sigur itinerar.

— În lumina zilei, vei vedea mai bine, îi spuse el. Îți voi elibera pista în zori.

Însă Margot îl fixă cu o blândețe confuză. Știa că ambiția ei năucitoare era condamnată pentru totdeauna să caute primejdiile. Așteptase atât de mult acest zbor, sacrificase atâtea lucruri, inspirată de o chemare mesianică, încât vocea nu-i tremură deloc atunci când replică:

— În lumina zilei ne vor vedea.

Pentru prima dată de când se cunoșteau, era fermă și tăioasă în fața lui. Îl privi cu niște ochi de vultur, iar el nu îndrăzni să o contrazică.

— Vom decola în această noapte, adăugă ea.

Nici grija prietenească, nici zidurile de gheață, nici capcanele nostalgiei nu i-au schimbat hotărârea. Se întoarse acasă, își strânse toate lucrurile din cameră, își adună puținele economii într-o casetă mică și smulse din rădăcini tulpina de viță din grădină, ce stătea încovoiată sub frunzele zdrențuite, cu aceeași evlavie cu care o plantase cândva bunicul ei Lonsonier. Îi porunci lui Ilario Da să-și ungă corpul cu grăsime, acoperindu-l cu coji de ceapă pentru a reduce efectele lipsei de oxigen, și ascunse un topor sub scaunul ei, mai mult din superstiție decât din necesitate.

La ora 22, Margot și Ilario Da au părăsit terenul din Tobalaba pe una dintre pistele pe care Bernardo așezase balize luminoase. S-au înălțat spre răsărit, în spirale înalte, până la o altitudine de 4 000 de metri, luând-o spre Anzi. După o jumătate de oră, zburau deja deasupra munților.

Din calculele sale, fără să-l vadă, Margot presupuse că în fața ei pe cer trebuia să se profileze vulcanul Tupungato, cu conul său central, acolo unde se forma o șa de văi înzăpezite într-o strâmtoare de stânci. Nu-și dezlipea privirea de pe piscurile și trecătorile masivului Aconcagua pe care și le amintea din hărți și care se transformau sub picioarele ei în depresiuni stâncoase, în cratere uriașe, în lacuri ce începeau să se dezghețe în acel anotimp. Erau puține breșe prin care se putea trece, fantele erau sinuoase, incinta, închisă ca o fortăreață, așa încât, la fiecare

mișcare, Margot avea impresia că atinge cu vârful aripilor pielea stâncilor.

După 45 de minute de zbor, socoti că străbătuseră cam jumătate din lanțul muntos. Supraveghea traseul cu o atenție milimetrică, în vreme ce Ilario Da, cu capul lipit de geam, năuc, pendula între teamă și somn, încă fragil din cauza torturii. În jurul orei 23, avionul fu zguduit de turbulențe puternice. Margot fu cât pe ce să se ciocnească de un pinten stâncos și avu impresia că niște forțe invizibile o trăgeau spre perete, dar reuși să redreseze aparatul. De multe ori, crezu că o să se prăbușească, zdruncinată de rafalele uriașe din Anzi, dar de fiecare dată scăpa ca prin miracol. În timpul uneia dintre ele, un val mai puternic decât celelalte o proiectă într-o coloană de aer atât de furioasă, încât avionul începu să tremure ca o frunză uscată. Înspăimântată, Margot desluși o spărtură între doi pereți de stâncă și reuși să se strecoare. Dar nici nu pătrunse bine în acest coridor, că fu aspirată într-o pâlnie îngustă unde mai multe vârtejuri o traseră în jos.

Margot opri alimentarea cu carburant și începu să planeze. Observă în depărtare o terasă, lungă de 400 de metri, destul de largă ca să poată ateriza pe ea, și întoarse roțile aparatului spre platou. Cu gesturi precise, strecurându-se printre movile de zăpadă și stânci, reuși să aterizeze forțat pe un platou de omăt precum pulberea. O bușitură zgomotoasă zgudui mașinăria. Avionul săltă, alunecă tresărind, evită o râpă, apoi se culcă la pământ. Margot lăsă manevrele și sări din carlingă. În jurul lor erau numai piscuri de cristal, bătute de un vânt înghețat, creste șuierătoare, culmi de fildeș, un cimitir de uriași care se întindea cât vedeai cu ochii. Cercetă priveliștea și, deși spațiul dintre munți era îngust, se bucură să vadă că platforma era în pantă lină, ducând spre un pasaj de culmi printre care ar fi putut trece aripile avionului.

— Vom putea să o folosim drept rampă de lansare, zâmbi ea.

Erau la 4 000 de metri altitudine, la o temperatură de minus 10 grade, însă Margot, amintindu-și de Los Cerrillos, de portul Londrei și de avioanele de vânătoare nemțești de deasupra

Mânecii, simți că se umflă în pene de mândrie. Începu să studieze terenul, starea fuzelajului și a trenului de aterizare, învârtindu-se în jurul mașinăriei ca un mecanic într-un hangar. Cuprinsă de un fior de inspirație, se apucă să înfășoare cablurile cu piele, să bată tabla cu ciocanul, să ridice bechia, ordonându-i lui Ilario Da să elimine piesele secundare, pentru ca avionul să devină mai ușor. Mâinile li se învinețiseră de frig și din nas le curgea sânge. Ceața era atât de rece că, timp de două zile, nu-și mai simțiră picioarele. Rampele de canalizare ale radiatorului se fisuraseră din cauza înghețului și au trebuit să scoată toate perechile de pantaloni din valize ca să astupe găurile. Cu o îndrăzneală nebunească, concentrându-se asupra aparatului căruia îi cunoștea fiecare centimetru, de parcă ar fi fost o prelungire a corpului ei, Margot estimă că acesta va putea decola și se va menține în aer, dacă îl vor împinge pe pantă.

— E singura noastră șansă, îi spuse ea lui Ilario Da.

Se instală la manșă și porni motorul. Ilario Da împinse ușor avionul spre partea înclinată a platoului. Roțile au început să alunece pe chiciură, iar avionul a luat-o la vale. Ilario Da se urcă repede în spate, iar Margot, entuziasmată de aventură, acceleră la nivelul rampei și apăsă pe profundor. Se contorsionă până în punctul de a se rupe, se înălță, luă viteză, sfidând orbește vânturile, și, profitând de același curent de aer care o trăsese în jos, ieși spre valea unde se zărea Argentina.

La miezul nopții, Ilario Da și Margot ajunseră la Mendoza. Cei care își aminteau de această noapte povesteau că cerul era alb când au văzut apropiindu-se de sol un avion straniu, din care au coborât o femeie cu părul lung și împletit în cozi și un tânăr ras în cap, care nu se putea deplasa, având picioarele înghețate.

— Ce minune! răsuflă Margot. Ar fi trebuit să fac asta toată viața.

În prima marți din ianuarie, pachebotul *Sainte-Croix* ridică ancora din Buenos Aires, cu destinația Saint-Nazaire. Dar Margot nu se urcă la bordul lui. Rămase nemișcată pe cheiurile argentiniene, cu privirea ațintită într-un punct imaginar din zare,

știind că nu o aștepta nimic în Europa, în afară de o mulțime capricioasă de amintiri.

— Nu pot, spuse ea. Nu voi locui pe un continent care m-a văzut deja murind o dată.

Scoase din geantă un teanc de foi vechi, rupte, îngălbenite, prinse într-un caiet cu o sforicică, și le strecură în valiza fiului ei.

— Le-am salvat din cutia roșie, adăugă ea. Fă ceva cu ele!

Apoi vaporul își închise pasarelele, cu frânghiile sale ca niște năpârci albe, iar Ilario Da se grăbi să se îmbarce. Se despărțiră fără cuvinte, fără gesturi. Niciunul dintre ei nu flutură mâna din depărtare. Ochii lui Margot fură împăienjeniți de o melancolie care nu o mai părăsi. Ilario Da, cu tâmplele încă tumefiate, cu picioarele tremurânde, nu avu puterea să-i promită că se va întoarce. Așa o va revedea mereu, stând în picioare pe un chei de pescari, sătulă să ducă pe umeri povara unor bătălii ce duraseră o jumătate de veac.

Pe Río de la Plata începu exilul ultimului Lonsonier. Ilario Da își dădu seama că e înconjurat de pasageri indiferenți, de bărbați și de femei care dădeau impresia că nu știau nimic despre dictatură, și i se păru absurd că, pentru a-și duce viața mai departe, aceste familii luau același vapor care pe el îl salva de la moarte. Însă lucrul cel mai dureros pentru el era certitudinea că plecarea sa deschidea calea a mii de tineri chilieni pe care îi lăsase în urmă, care erau nerăbdători să se îmbarce pe vapoare, să se înghesuie în avioane, să traverseze Cordilierii călare pe catâr și care așteptau în temnițe reci ștampilele administrațiilor străine, autorizațiile de la vamă, permisele de liberă-trecere semnate de armată, pentru a putea pleca în regiuni îndepărtate unde nimeni nu avea habar de suferințele lor.

În acea perioadă, Franța găzduia refugiați politic din lumea întreagă ca o nouă țară de adopție. Cu toate astea, nu se gândi nicio clipă să renunțe la luptă, să nu se mai întoarcă în Chile. Nu se putea trăi o viață interesantă, nobilă și curajoasă în afara luptei pentru un ideal politic. Camarazii săi, care nu aveau dublă cetățenie, rămăseseră la Santiago. Ilario Da simți această nedreptate până în străfundul inimii, iar întoarcerea sa i se părea

un lucru sigur. Însă nu bănuia pe-atunci că avea să rămână la Paris mai bine de 10 ani. Nu știa că va locui într-o mansardă strâmtă, fără condori și fără araucaria, unde avea să povestească despre torturile la care fusese supus și că, mulți ani mai târziu, în pădurea Vincennes, va întâlni în timpul unui meci de fotbal o anume Venezuela, o femeie curajoasă venită dintr-o țară de orhidee și de petrol, de vapoare încărcate de mirodenii și de suferințe, și care avea să-l călăuzească spre o altă revoluție.

În timpul acelei traversări începătoșate, plimbându-se pe punte, se cufundă în trecutul lui, retrăind acele momente pline de sens. Scoase din valijoară caietul cusut de Margot și începu să scrie. Nu doar pentru că simțea nevoia să se exprime, ci și pentru că acest imbold al peniței îi venea de mai departe, ivit parcă din nou din izvorul nostalgiei, din vremurile în care Aukan îi spunea acele povești minunate cu fete care se nășteau din foc și cu uriași care se preschimbau în statui de lemn. În timp ce se despărțea de trecutul lui, i se păru că figura lui Hector se desena, clară și senină, în lumina intensă a mării, amintirea lui apropiindu-se tot mai mult, pe măsură ce vasul se îndepărta. Astfel, în ziua în care traversase Atlanticul, bătrânul Lonsonier pusese, de fapt, prima piesă pe tabla de șah a migrațiilor pe care avea să le cunoască familia sa. O sută de ani mai târziu, el, strănepotul său, pornea pe drumul de întoarcere, după două războaie mondiale și o dictatură, și poate că peste o altă jumătate de veac, un nou exil avea să se adauge acestui morman de evenimente care se formase de-a lungul timpului, într-o junglă nesfârșită de căutări, de dureri și de nașteri.

Când se iviră promontoriile franceze, Ilario Da avu impresia că de-abia atunci această țară începea să existe cu adevărat. Era toamnă, într-o zi de marți, când debarcă având 30 de franci într-un buzunar și un butaș de viță în celălalt. Nu avea nimic altceva pe lume decât un costum gri și o pereche de ghete. Iar în valiză, manuscrisul frontului chilian. Ajungând la biroul pentru imigranți, trebui să se așeze la o coadă lungă. După o oră, angajata de la vamă îl întrebă:

— Numele?

Această întrebare misterioasă trezi un ecou adânc în memoria lui. Deși era departe de dictatură, departe de militarii chilieni, îl cuprinse spaima că îl vor căuta și peste ocean. Îi trecură prin minte mai multe nume de împrumut, pseudonime, nume de cod, dar singurul care-i veni pe buze fu cel pe care toți strămoșii săi îl repetaseră înaintea lui.

— Michel René.

Femeia nu ridică ochii. Cu un gest neglijent al mâinii ce reboteza, printr-un singur rând, întreaga sa descendență, scrise:

Michel René.

---

[52] Baricada de la Place Blanche a fost apărată de un batalion de femei al Gărzii Naționale, în timpul Comunei din Paris (28 martie–28 mai 1871).

[53] Dispăruți. (În sp., în orig.)

[54] Pește umplut. (În idiș, în orig.)

[55] Chifle.

[56] Colțunași.